

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**AVRUPA BİRLİĞİ'NİN BÜYÜK GÖLLER BÖLGESİNDEKİ
İNSANCIL MÜDAHALESİ
1990'DAN GÜNÜMÜZE**

Hazırlayan
Aymerillette ZAFİNDRANDAY
2501101253

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Emine Zeynep GÜLER

İstanbul 2012

YÜKSEK LİSANS

TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : Aymerilette ZAFİNDRANDAY Numarası : 2501101253
Anabilim/Bilim Dalı : Uluslararası İlişkiler Tez Savunma Tarihi : 18.10.2012
Danışman : Yrd. Doç. Dr. E. Zeynep GÜLER Tez Savunma Saati : 16:00
Tez Başlığı : Avrupa Birliği'nin Büyük Göller Bölgesindeki İnsancıl Müdahalesi 1990'dan
Günümüze

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 15. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜ'NE OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
DOÇ. DR. ZEYNEP GÜLER		Kabul
DOÇ. DR. AYŞEGÜL KOMSUOĞLU		KABUL
YRD. DOÇ. DR. ŞEBNEM SAYHAN		Kabul
YRD. DOÇ. DR. İLHAMİ ALKAN OLSSON		Kabul
YRD. DOÇ. DR. ERHAN KELEŞOĞLU		KABUL

ÖZ

1990’larda Büyük Göller Bölgesi’nde başlayan kriz, bütün Afrika kıtasını etkileyen en önemli olaylardan biri olmuştur. Etnik nedenlerle ortaya çıkan bu krizin etkisi, insancıl müdahale kavramını ilke edinmiş uluslararası topluluklar eliyle daha da güçlenmiştir. Amerika Birleşik Devletleri, Birleşmiş Milletler, NATO, Avrupa Birliği gibi devletler ve uluslararası organizasyonlar bu insancıl müdahalede yer almışlardır. Fakat uluslararası bir aktör olan Avrupa Birliği bu konuda çok yetersiz kalmış ve Büyük Göller Bölgesi müdahalesinde büyük sorunlarla karşılaşmıştır. Bu tez çalışmasında bir yandan insancıl müdahalenin ahlaki ve hukuksal boyutları üzerinde yoğunlaşılırken, bir yandan da Büyük Göller Bölgesi’ndeki çatışmanın devamında ve sonrasındaki yeniden inşa döneminde Avrupa Birliği’nin oynadığı rol incelenmektedir.

ABSTRACT

The crisis at the Great Lakes Region starting in 1990s was one of the greatest event that marked the history of the whole continent of Africa. Eventhough the crisis is primarily due to ethnic controversies it had been strenghtened by the reaction of the International Community which took part to the crisis through Humanitarian Interventions concept. States and International Organisations such as the US, UN, NATO, EU took part to the Humanitarian Intervention. But as an international actor the European Union was unefficient and had faced many challenges during the intervention process at the Great Lakes Region. In this thesis, we have tried to analyse the role played by the EU during and after the crisis at the Great Lakes Region both in moral and legal aspects of humanitarian intervention.

ÖNSÖZ

Yüksek lisans tezimin konusunu 1990'dan günümüze Avrupa Birliği'nin Büyük Göller Bölgesi'ndeki insancıl müdahalesi oluşturmaktadır. Soğuk savaş döneminden sonra Afrika'da bölgesel ve etnik çatışmaların gittikçe artan bir seyir izlemesi yanında, Avrupa Birliği'nin dış güvenlik politikasındaki tercihleri de bu konunun seçilmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Avrupa Birliği'nin Afrika'ya yapmış olduğu bu insancıl müdahale, pek çok zorluk ve problemi de beraberinde getirmiştir. Bu çalışmanın temel amacını esas olarak, insancıl müdahalenin ahlaki ve hukuki boyutlarını ön planda çıkararak Avrupa Birliği'nin Büyük Göller Bölgesi'ndeki çatışma sırasında oynadığı rolü ortaya koymak ve çatışma sonrası yeniden inşa dönemindeki tutumunu incelemek oluşturmaktadır.

Çalışmada ilk olarak insancıl müdahalenin uluslararası ilişkilerdeki ahlaki dayanağı ve hukuksal boyutları incelenmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde Büyük Göller Bölgesi'ndeki etnik çatışmalar ele alınmıştır. Üçüncü bölüm altında, kriz sürecinde Büyük Göller Bölgesi'ndeki krizin niteliği ve Avrupa Birliği'nin insancıl müdahaleleri ele alınmıştır. Son bölümde ise çatışma dönemi sonrası gerçekleştirilen reformlar inceleme konusu yapılmıştır. Çalışmanın bütününde, Büyük Göller Bölgesi'ndeki etnik çatışmaya yönelik Avrupa Birliği'nin sergilediği tutum incelenmiştir. Diğer bölümlerde ise bölgedeki duruma ilişkin gerekli bilgiler verilmiştir.

Bu çalışmada her türlü destek ve gayretini benden esirgemeyen Doç. Dr. Emine Zeynep GÜLER başta olmak üzere, görüş ve katkılarıyla beni yalnız bırakmayan saygı değer hocalarıma teşekkür etmeyi borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMA CETVELİ	viii
GİRİŞ	1
BÖLÜM I	4
İNSANCIL MÜDAHALE - 1990 YILINDAN GÜNÜMÜZE	4
1.1- İnsancıl Müdahale'nin Ahlaki Boyutu	6
1.2- İnsancıl Müdahale'nin Hukuki Boyutu	11
1.2.1- Uluslararası Hukukta İnsancıl Müdahale	11
1.2.1.1- Birleşmiş Milletler	12
1.2.1.2- Soykırım Konvansiyonu	14
1.2.1.3- Afrika Birliği	14
1.2.1.4- NATO	14
1.3- Avrupa Birliği'nin İnsancıl Müdahale Politikası	18
BÖLÜM II	26
BÜYÜK GÖLLER BÖLGESİ'NDEKİ ETNİK ÇATIŞMALAR	26
2.1- Burundi'deki Krizden Kongo'daki Krize	26
2.1.1- Bölgenin Tarihsel Geçmişi	27
2.1.2- Çatışma Döneminde Burundi	31
2.1.2.1- Burundi Ülkesinin 1993'ten Önceki Tarihi	31
2.1.2.2- 1993 Katliamı ve Katliamdan Sonraki Düzen	34
2.1.3- Ruanda'da Soykırım ve İç Savaş	34
2.1.4- Kongo: Sömürgecilikten İç Savaşa	37
2.1.4.1- Sömürgecilikten 1996 Çatışma Dönemine	37
2.1.4.2- 1996 Sonrası ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nin Durumu	40
BÖLÜM III	43
BÜYÜK GÖLLER BÖLGESİ KRİZİ SIRASINDA AVRUPA BİRLİĞİ'NİN MÜDAHALELERİ	43
3.1- Konuya İlişkin Genel Açıklamalar	43
3.1.1- Avrupa Birliğinin Dış Politikası: ODGP ve AGSP	44
3.1.2- Avrupa Birliği Müdahalesinin Nedenleri ve Başlangıcı	51
3.1.3- Müdahale Sırasında AB Üye Devletlerin Tutumu	54
3.2- Fransa'nın Müdahalesi: Turkuaz Operasyonu	55
3.2.1- Müdahale Mekanizması	55

3.2.2- Büyük Göller Bölgesi'nde Fransa'nın Rolü	57
3.3- Avrupa Birliği'nin Müdahalesi: Artemis Operasyonu.....	58
3.3.1- Artemis Operasyonun Nedenleri ve Başlangıcı.....	59
3.3.2- Artemis Operasyonu Sırasında Müdahale Mekanizması.....	61
3.4- Krizin Büyük Göller Bölgesi'ndeki Etkileri ve Avrupa Birliği'nin İnsancıl Müdahaleleri	62
3.4.1- Göç.....	63
3.4.1.1- Uluslararası Göç	64
3.4.1.2- Yerinden Edilmiş İnsanlar	65
3.4.1.3- Göç ve AB Politikası	66
3.4.2- Soykırım	67
3.4.2.1- Soykırım Mekanizması	67
3.4.2.2- Uluslararası Toplum ve Ruanda Soykırımı	69
BÖLÜM IV	72
ÇATIŞMA DÖNEMİ SONRASI REFORMLAR	72
4.1- Siyasi Süreç ve Müdahaleler	72
4.1.1- Yönetim Reformları.....	73
4.1.2- Güvenlik Reformları	75
4.1- Hukuki Süreç ve Müdahaleler.....	79
4.2.1- İnsan Hakları: Mültecilerin Geri Dönüşü ve Sivil Toplumun Güçlendirilmesi	79
4.2.2- Savaş Suçlarının Cezalandırılması	81
4.3- Ekonomik Durum ve Müdahaleler	84
SONUÇ	88
KAYNAKÇA	92
KİTAPLAR	92
MAKALELER	94
ELEKTRONİK KAYNAKLAR	98
EKLER.....	100-105

KISALTMA CETVELİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGSP	: Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası
ATAD	: Avrupa Toplulukları Adalet Divanı
AU	: African Union (Afrika Birliği)
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BAB	: Batı Avrupa Birliği
DDR	: Demobilization, Disarmement and Reintegration (Silahsızlanma, Terhis ve Reentegrasyon)
EUFOR	: European Union Stabilization Forces (Avrupa Gücü)
EUPOL	: EU Police Mission (Avrupa Polis Gücü)
EUSEC RDC	: EU Security Sector Reform Mission (AB Güvenlik Sektör Reformu)
FRY	: Federal Republic of Yugoslavia (YFC – Yugoslavya Federal Cumhuriyeti)
GACACA	: Traditionnal Community Courts System (Geleneksel Toplum Adalet Sistemi)
GSYIH	: Gayrısafı Yurtiçi Hâsıla
ICTR	: International Criminal Tribunal for Rwanda (Rwanda için Uluslararası Ceza Mahkemesi)
IMF	: International Monetary Found (Uluslararası Para Fonu)

MONUC	: Mission de l'Organisation des Nations Unies en Congo (Demokratik Kongo Cumhuriyetinde BM Misyonu)
ODGP	: Ortak Dış Güvenlik Politikası
OSCE	: Organisation for Security and Cooperation in Europe (AGİT - Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı)
RCD	: Rally for Congolese Democracy
RPA	: Rwanda Patriotic Army (Ruanda Yurtsever Ordusu)
RPF	: Rwanda Patriotic Front (Ruanda Vatansever Cephesi)
RTL	: Radio Télévision Libres des Milles Collines (Milles Collines Özel Radio Televizyon)
UNDP	: United Nations Development Programme (BM Kalkınma Programı)

GİRİŞ

1990'ların başı çift kutuplu dünyanın sonu olarak şekillenmiştir ve güç, Amerika, Avrupa, Çin, Rusya, Japonya gibi değişik ülkeler arasında bölünmüştür. Bu bölünme, birçok ülkenin güvenlik politikası adı altında kendi güçlerinin farkına varmasını sağlamış ve ülkeler kendi ekonomik çıkarlarını korumak üzere mücadele etmeye hazır bir konuma gelmiştir. Yine bu süreçte, ekonomik işbirliği temeli üzerine kurulu Avrupa Birliği de Ortak Dış ve Güvenlik Politikası ile uluslararası krizlere müdahale etmeye başlamıştır. Oysa Karen E. Smith Avrupa Topluluğu'nun kuruluş amacı ile ilgili yazdığı kitapta, 1958 yılında Avrupa Topluluğu'nu kuran ve ekonomilerin birleşme projesinin temellerini atan Roma anlaşmasının dış politika hedeflerini içermediğini, sadece ekonomik entegrasyon projesi olduğunu belirtmektedir¹.

Diğer taraftan, 1960'lı yıllarda Afrika Büyük Göller Bölgesi bağımsızlığını kazanır kazanmaz yönetsel ve siyasi sorunlarla karşılaşmaya başladı. 1990'lara gelindiğinde bu yönetsel ve siyasi sorunların başta iç savaş, etnik çatışma ve milliyetçilik olmak üzere diğer birçok sorunu ortaya çıkardığı görüldü. Bölgedeki iç savaşların artması hem uluslararası organizasyonların hem de diğer güçlü ülkelerin uluslararası hukuk yoluyla müdahalelerini arttırdı. Büyük Göller Bölgesi'ndeki çatışmalar ve bu çatışmalar sırasında Avrupa Birliği'nin müdahalesi yönetsel ve siyasi sorunların var olduğunu ve çok uluslu müdahalelerin öne çıktığını göstermiştir.

Çalışmada özellikle insancıl müdahale üzerinde yoğunlaşmak ile birlikte, Büyük Göller Bölgesi'ndeki çatışma sırasında ve sonrasındaki yeniden inşa döneminde Avrupa Birliği'nin oynadığı rol incelenecektir.

¹ Fraser Cameron, **An Introduction to European Foreign Policy**, London and New York Routledge, 2007, s. 4.

Büyük Göller Bölgesindeki sorunlar verilecek insancıl müdahale kavramının tanımı çerçevesinde analiz edilecektir. Bu çalışma, giriş ve sonuç dışında aşağıdaki dört bölümden oluşmaktadır:

- İnsancıl Müdahale - 1990 Yılından Günümüze
- Büyük Göller Bölgesi'ndeki Etnik Çatışmalar
- Büyük Göller Bölgesi Krizi Sırasında Avrupa Birliği'nin Müdahaleleri
- Çatışma Dönemi Sonrası Reformlar

Tezin ilk bölümünde, insancıl müdahalenin uluslararası ilişkilerdeki ahlaki ve hukuksal yönleri değerlendirilirken, hem insancıl müdahalenin tanımı yapılacak hem de tarihsel süreç içinde nasıl gerçekleştiği ortaya koyulmaya çalışılacaktır. Avrupa Birliği'nin insancıl müdahale kavramına yaklaşımı da bu bölümde tartışmaya açılacaktır.

İkinci bölümde konunun tarihi altyapısı ve Büyük Göller Bölgesi'nin içerisinde bulunduğu krize odaklanılacaktır. Ayrıca bu bölümde, Burundi, Ruanda ve Kongo olmak üzere üç önemli ülkede başlayan ve süregelen olaylar da ele alınacaktır.

Üçüncü bölümde ise kriz sırasında Avrupa Birliği operasyonlarının nasıl gerçekleştiği hakkında bilgi verilecektir. Avrupa Birliği üyelerinin neden ve nasıl bu olaylara dâhil olduğu ortaya koyulacaktır. Avrupa Birliği'nin Büyük Göller Bölgesi'ndeki müdahalesi diğer ülke veya bölgelerde gerçekleştirdiği müdahalelerden farklı mıydı? Avrupa Birliği üyeleri aynı dış güvenlik politikasına mı sahip? sorularına cevap aranacaktır.

Nihayet tezin son kısmında çatışma sonrası dönem incelenerek hem yapılan reformları değerlendirilecek hem de Avrupa Birliği'nin krizi çözme konusunda ne kadar başarılı olduğunu ölçülecektir.

Çalışmanın bütününde temel argüman olarak, Büyük Göller Bölgesi'ndeki çatışmaya dönük olarak Avrupa Birliği'nin gerçekleştirdiği insancıl müdahalenin yetersiz ve sorunlu olduğu savunulmuştur. Avrupa Birliği'nin öncelikli olarak ekonomik işbirliği temeli üzerine kurulmuş olmasının, dış bölgelerde gerçekleştirdiği insancıl müdahaleler üzerinde etkili olabildiği düşünülmektedir. Nitekim Büyük Göller Bölgesi'ndeki askeri müdahalesi sırasında ne kadar başarılı olduğu da tartışmalıdır.

BÖLÜM I

İNSANCIL MÜDAHALE - 1990 YILINDAN GÜNÜMÜZE

Avrupa’da antik çağlardan beri kavramsal varlığı bulunan insancıl müdahale, bir olgu olarak 1990’ların sonlarında yeni bir boyut kazanmıştır. Antik çağlarda savaş ve barış hakkında birçok düşünce ortaya çıkmaya başlamış, bu düşünceler toplumu bir arada tutan yapının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu yapı, mitolojinin genel olarak ele aldığı savaş ve barış konularını içeriyordu. Zaman geçtikçe mitolojik düşünceler felsefi düşüncelere dönüştü. Filozoflar savaşı sorguladı. Bu noktada Thomas Hobbes ve Niccolo Machiavelli’nin bakış açıları çok önemli bir yere sahiptir. Machiavelli, siyasi gerçekçiliği ve iktidar felsefesini ortaya koymuştur. Onun düşüncesine göre devlet merkezdir ve insan doğuştan kötü ve hırslıdır. Nihai kavram olarak Machiavelli güce hayran olmuştur. Ona göre güç, ahlaki ve etik boyutları olmasa bile elde edilebilir. Dolayısıyla, sadece çıkarları için savaşabilir. Siyasi gerçekçilere göre ahlaki ve etik boyutlar siyasette geçerli değildir ve iç ve dış politika ayrı değerlendirilmektedir.

Fakat devletin korunabilmesi için Machiavelli’nin değindiği gibi bu devlet iç ve dış tehditlere karşı mücadele gücüne sahip olmak zorundadır. ‘Prens’ kitabında belirtildiği üzere, ‘sadakat’ ve ‘barış’ kelimeleri her zaman düşmanlara karşı kullanılmalıdır. Çünkü ona göre insanlar sadece gördüklerine inanırlar. Sadece birkaç insan gerçeğin farkındadır. İnsan doğası konusunda Machiavelli’nin düşünceleri haklı savaş kavramını savunan düşüncelere ters düşmüştür. Haklı savaş yanlıları, insanların sadece çıkarları için değil, aynı zamanda haksızlığa karşı da savaşabileceklerini savunmaktadırlar¹. Ayrıca, haklı savaş yanlıları ahlak ve siyaset bir arada değerlendirilebileceğini savunmaktadır. Haklı savaş teorisi iki noktada politik ve ahlaki rehberlik sağlar: hangi şartlar altında savaşa girmenin ahlaki olduğu (haklı savaş

¹ Füsun Türkmen, **İnsan Haklarının Yeni Boyutu: İnsancıl Müdahale**, Okumuş Adam, Şubat 2006, s. 26.

doktrini) ve savaş sırasında şiddetin ölçüsünün ahlaki boyutu (savaş kuralları)². Buna göre savaşın amacı ve sınırları belirtilmelidir. Savaşın amacı haklı savaş yanlıları açısından öncelikle barışın sağlanması ise, sınırları da sivillerin dokunulmazlığı ile belirtilebilir. 17.yy’larda, hala Machiavelli’nin düşüncelerini paylaşan filozoflar vardır. Bunlardan biri Thomas Hobbes’dur. Machiavelli gibi Thomas Hobbes da güç kullanımının hakların temeli olduğunu düşünmüştür³. Aslında uluslararası sistem Hobbesian tarihi özelliklere sahiptir. Bunun gibi bir sistemde güç, özellikle zor kullanma ve askeri güç en önemli ve geçerli kilit noktalarıdır⁴. Fakat aynı dönemde yaşayan ve uluslararası hukukun babası kabul edilen Hugo Grotius haklı savaşı, “Savaş ve Barış Hukuku” adlı kitabında savunmuştur. Ona göre savaş ancak haksızlığı ortadan kaldırmak için kullanılmalıdır. Grotius’a göre savaş, ancak haksızlığa uğramış birini veya ülkesini savunmak, doğru olanı gerçekleştirmek ve hukuk ihlalinin önlemek amacıyla yapılırsa meşru veya haklı olabilir⁵.

Siyasal gerçekçilik ve haklı savaş tartışmalarının devamında 19. yüzyılda insanlık adına müdahale (*Intervention d’Humanité*) doktrini ortaya çıkmıştır. Bu doktrine göre, “bir hükümet, egemenlik haklarının sınırları içinde hareket etmesine rağmen, insan haklarını, uygarlığımızı ve geleneklerimizi rencinde edecek kadar zalimce ve haksızca ihlal ederse, müdahalede bulunmak meşrudur. Çünkü devletlerin egemenliği ve bağımsızlığı ne kadar saygıdeğer olursa olsun, daha saygıdeğer bir şey vardır, o da insanlığın ve toplumun rencide edilmeme hakkıdır”⁶.

İnsanlık adına yapılan müdahalede, müdahaleyi gerçekleştiren taraf sadece kendi vatandaşlarını korumak için hareket edebilir. Fakat 1990’larda etnik ve dini sebeplerle iç çatışmaların dünyada hızla yaygınlaşması, “Müdahale Hakkı” (*Droit d’Ingérence*), “İnsancıl Müdahale” (*Humanitarian Intervention*) gibi kavramların ortaya çıkmasına yol

² Jean Bethke Elshtain, “Just War and Humanitarian Intervention”, *Ideas*, Vol. 8, No. 2, 2001, s. 6

³ Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği**, s. 176.

⁴ Fraser Cameron, *An Introduction to European Foreign Policy*, London and New York Routledge 2007, s. 11.

⁵ Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği**, s. 128.

⁶ Gustave Rolyn, Jacques Myns, “Note sur la Théorie du Droit d’Intervention”, *Révue de Droit International et de Législation Comparée* 8/1876, s. 673.

açmıştır⁷. O dönemde insancıl müdahalenin ortaya çıkmasıyla birlikte, onu meşru kılan demokrasi ve insan hakları tartışmaları da yaşanmıştır.

1990'ların başında insancıl müdahale ile ilgili tartışmalar, insan hakları, uluslararası barış ve güvenlik için bir tehdit teşkil edip etmediği konusunda sorulara yol açmıştır. Diğer taraftan bu kavram, Batılı devletlerinin geliştirdiği bir teamülden yola çıkılarak uluslararası hukukun bir parçası olmayı başarmıştır. Bu gelişme, insancıl müdahalenin Birleşmiş Milletler yönetimi altında değerlendirilmiş olması ile açıklanabilir. İnsancıl Müdahale kavramı yoluyla Birleşmiş Milletler antlaşmalarının getirdiği sınırlamalar gevşetilmiş, sivil toplumun öneminin artmasıyla birlikte gerçekleştirilen müdahalelerin sayısında artış ortaya çıkmıştır.

İşte bu bölümde insancıl müdahalenin ahlaki ve hukuki boyutu incelenerek hem tanımı, hem de ahlaka ve hukuka uygunluğu Avrupa Birliği'nin insancıl müdahale politikası örneği üzerinden değerlendirilmeye çalışılacaktır.

1.1- İnsancıl Müdahale'nin Ahlaki Boyutu

İnsancıl müdahale kavramı, herhangi bir devlet tarafından insan haklarının veya uluslararası insancıl hukuk kurallarının ağır ve yaygın biçimde ihlal edilmesini veya devlet otoritesinin çökmesi sonucunda ortaya çıkan insancıl nitelikli krizleri önlemek veya engellemek amacıyla, ihlal veya krizden sorumlu devletin izni olmaksızın ona karşı, bir başka devlet veya devletler topluluğu yahut uluslararası örgüt tarafından gerçekleştirilen askeri kuvvet kullanımı şeklinde tanımlanabilir⁸. Tanımdan da anlaşıldığı üzere insancıl müdahale askeri güç kullanımına dayanmaktadır. Bu da insancıl müdahalenin ahlaki boyutu noktasında soru işaretleri yaratmaktadır.

⁷ Gérard J. Tanja, **Law in Humanitarian Crisis: Access to Victims, Right to Intervene or Right to Receive Humanitarian Assistance?** Volume II, European Commission, Luxembourg, 1995, s. 70.

⁸ Füsün Türkmen, **İnsan Haklarının Yeni Boyutu: İnsancıl Müdahale**, s. 24.

İnsancıl müdahale kavramının köklerinin, ortaçağ Hristiyan düşüncesi çerçevesinde ortaya çıkmış olan “Haklı Savaş” geleneğine dayandığı düşünülmektedir. Bu düşünceyi savunan Aziz Augustin “Haklı Savaş”ı, “bir haksızlığı cezalandırmak için yapılan savaş” şeklinde tanımlamaktadır⁹. Haklı savaş kavramı, 19. yüzyılda teorik alanda önemini yitirmiş olsa bile, etkisini göstermeye uzun süre devam etmiştir. Böylece, insanlık adına müdahale doktrininin ortaya çıkmasına da yardımcı olmuştur. Bu doktrin 19. yüzyılda Avrupa’nın doğu politikası ile beraber ön plana çıkmıştır ve daha sonra teamül hukuk olarak evrensel bir nitelik kazanmaya başlamıştır¹⁰. Nitekim o zamanlarda Avrupa devletleri tarafından Osmanlı İmparatorluğu’na yönelik olarak gerçekleştirilen müdahaleler bu ahlaki gerekçe ile desteklenmiştir. Bu ahlaki gerekçeler doğal hukuka dayanmaktadır¹¹.

19. yüzyıl boyunca doğal hukuka dayandırılan insancıl müdahale kurumunu, 20. yüzyıllara gelindiğinde daha çok kullanan Birleşmiş Milletler olmuştur. İnsancıl müdahale, 20. yüzyılda Birleşmiş Milletler Antlaşması’nın yürürlüğe girdiği andan itibaren bir teamül olmaktan çıkmış ve karşısında, Antlaşmanın 2 (4) ve 51. maddeleri dikilmiştir¹². Madde 2 (4) uyarınca, “Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerde herhangi bir devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığına karşı ya da BM’in amaçlarıyla bağdaşmaz bir başka biçimde güç tehdidinde bulunmaktan ya da güç kullanmaktan kaçınır”. 51. madde ise güç kullanımını meşru savunma durumuyla sınırlamaktadır¹³. Kuvvet kullanımı Birleşmiş Milletler tarafından bu şekilde sınırlanmış olsa da, soğuk savaş yıllarını takip eden dönemde uluslararası kuruluşlar insani yardım için insancıl müdahale kavramına önem vermeye devam etmiştir.

⁹ Olivier Corten and Pierre Klein, **Droit d’Ingérence ou Obligation de Réaction?** 2nd Edition, Collection de Droit International, Ed. Bruylant, Bruxelles, 1996, s. 1.

¹⁰ Füsün Türkmen, **İnsan Haklarının Yeni Boyutu: İnsancıl Müdahale**, s. 30.

¹¹ Hans Köchler, **Humanitarian Intervention in the Context of Modern Power Politics: Is the Revival of the Doctrine of the “Just War” Compatible with the International Rule of Law?** International Progress Organisation, Vienna, 2001, s. 5.

¹² Türkmen, **A.e.**, s. 30.

¹³ Türkmen, **A.e.**, s. 31.

Soğuk savaş sırasında birkaç ülkede müdahale yapılmıştır: Belçika tarafından Kongo (1960 – 1964), Fransa tarafından Orta Afrika (1979) ve birtakım olaylarla meşhur olan Liberya, eski Yugoslavya, Somali ve Ruanda’da bu gruba dâhildir. Anılan ülkelerde çatışmalara maruz kalan masum kişileri kurtarmak amacıyla sivil toplumun gerçekleştirdiği yardımların yetersiz olduğu görülmüştür. Bu durum insancıl müdahalenin önemini ortaya koymuştur. Bu noktada insancıl müdahalelerin temel özelliği insani amaçları gerçekleştirmeye yönelik olmasıdır. Bu yolla ilgili hükümetin rızası olmaksızın yerel ya da yabancı örgütler tarafından, yapılan büyük insan hakları ihlallerine karşı insanların korunması sağlanmaktadır¹⁴. Bu amaca ulaşmak için zor kullanmak yasaldır. Böylece, bir ya da birden fazla devletin insancıl nitelikli krizleri önlemek için uyguladığı askeri müdahalelere izin verilmiştir. Bu insancıl müdahaleleri ahlaki olarak daha fazla kabul edilebilir hale getiren unsur, ancak kısıtlı bir güç kullanımına izin vermesidir. Bu müdahalelerin insan haklarının korunması amacını izlemesi, ahlaki olarak kabul edilmesini sağlayan bir diğer unsurdur. Zira insancıl müdahalelerde bir devletin izni olmaksızın, müdahaleci devletin kendi vatandaşları dışındaki bireylerin temel insan haklarına yönelik yaygın ve ciddi ihlalleri önlemek veya sona erdirmek amaçlanmıştır. İnsan haklarının temeli ise doğal hukukun aydınlanma dönemine kadar uzanmaktadır¹⁵. Bu uzun geçmişine rağmen insan hakları kavramı ancak 20. yüzyılda gündeme gelmiştir ve 1948 yılında Birleşmiş Milletler’in Uluslararası İnsan Hakları Deklarasyonu ile yeniden değerlendirilmiştir. Tüm bu gelişmeler insancıl müdahalenin ortaya çıkmasını teşvik eden unsurlardır.

II. Dünya Savaşı’ndan sonra müttefik devletlerin (ABD, Fransa, İngiltere ve Rusya) temel amaçları insan haklarının ulusal ve uluslararası düzeye taşınması ve korunması olmuştur. Bu siyasi tutumdan yola çıkan bazı araştırmacılar, insancıl müdahalelerin insan hakları çerçevesi içinde değerlendirilmesinin mümkün olduğunu

¹⁴ Daniele Archibugi, “Cosmopolitan Guidelines for Humanitarian Intervention”, **Alternatives, Global, Local, Political**, Vol 29, No. I, Spring 2004, Italian National Research Council and London School of Economics and Political Science, Revised on July 1st 2003 and March 13th 2003, s. 4.

¹⁵ Burgess J. Peter, **Ethics of Humanitarian Intervention: The Circle Closes**, Security Dialogue Special Section, Sage Publications Vol 33 (3), Security Dialogue, 2002, s. 263.

söyler. Örneğin John Rawls, bir devletin başka bir haydut devletin vatandaşlarını kurtarmak zorunda olduğu tezini ileri sürmektedir. John Rawls'ın savunduğu fikre göre eğer bir devlet temel insan haklarını korumak konusunda başarısız ise, başka bir devlet onun vatandaşlarını kurtarmak zorundadır. Bu duruma gerekçe olabilecek temel insan hakları, kölelikten kurtarmak, vicdan özgürlüğü ve etnik grupların toplu katliam ve soykırımdan korunması olarak belirtilebilir¹⁶. Bhikher Parekh ise insancıl müdahaleyi, insan hakları kavramına dayanmak suretiyle başka bir devletin iç işlerine müdahale edilmesi yoluyla o devletin zor kullanmasından kaynaklanan fiziksel acıyı sona erdirmek amacı üzerinden tanımlamıştır. Ayrıca bu durum, uygulanabilir bir sivil otorite yapısının ortaya çıkmasının gerekli koşullarının yardımcısıdır¹⁷. Dolayısıyla müdahaleler her zaman barışçıl bir şekilde yapılmasa bile, insancıl müdahalede ahlaki bir zorunluluk ya da yetki söz konusudur. Jonathan Moore yaptığı çalışmasında müdahale sırasında zor kullanmayı şöyle belirtiyor: “Hiçbir devlet insancıl müdahalelerde güç kullanımını yasaklayamaz. Bazıları bunun yokluğundan yakınacaktır bazıları ise yetersiz ve eksikliğini eleştirecektir, diğerleri egemenliklerine müdahaleyi kınayacaktır.” Bu durumu da birkaç örnek ile açıklayabiliriz. Örneğin Somali'ye yönelik askeri operasyon uluslararası toplumca kabul görürken, Turkuaz Operasyonu ise yetersiz olduğu gerekçesiyle eleştirilerin hedefi olmuştur. Aynı şekilde yazar Adam Robert de insancıl müdahaleyi, “Kendi otoritelerinin onayı olmadan kişilerin yaygın acı veya ölümünü önlemek için bir ülkeye askeri müdahalede bulunmak” olarak tanımlayarak güç kullanmanın meşru olduğunu savunmuştur. Martha Finnemore Adam Roberts'la aynı fikri savunarak, insancıl müdahalenin sivillerin hayatını ve refahını korumak amacı ile gerçekleştirilen askeri müdahale olduğunu söylemiştir. Gördüğümüz gibi insancıl müdahalede güç kullanmak yasak değildir. Olaya askeri boyutun dâhil edilmesinin temel argümanı ise, ihlallerin savaşan taraflarca yapıldığı, dolayısıyla sorunun çözümü için tek yolun başka bir askeri güce başvurulması gereğidir. Bütün bu açıklamalar, insancıl müdahalede askeri güç kullanımının olmazsa olmaz olduğunun altını çizmektedir.

¹⁶ Robert O. Keohane and J. L. Holzgrefe, “Humanitarian Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas”, s. 32.

¹⁷ Kardaş, A.e., s. 1.

Soğuk Savaş sonrası dönemde, insancıl müdahale tartışması ve kavramın uluslararası alandaki tanınırlığı giderek yaygınlaşmıştır. İnsancıl müdahalenin önem kazanması, insan hakları ve uluslararası güvenlikle ilgili konuların alevlendiği zamana denk gelmiştir. Böylece insancıl müdahalesinin meşrulaştırması kolaylaşmış ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından kabul ettirilmiştir. Bundan sonra Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin onayı olmadan müdahale yapılmayacaktır. İnsancıl müdahalenin önem kazanmasıyla hakkındaki tartışmalar gelişen bir Devlet uygulamasının yanı sıra önemli bir edebiyatın oluşmasını gündeme getirmiştir¹⁸.

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri 20 Eylül 1999 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda yaptığı konuşma sırasında, müdahalelerin tanımının mümkün olduğunca geniş olması ve barışçıl/zorlayıcı kavramları içermesi gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca kendini insancıl diye nitelendirenlerin, hayatı tehlikede olan insanları kurtaran veya acı çekenlere yardımcı olanlar olduğunu vurgulamıştır. Bu insanlar açlık tehdidi altında olan insanları besleyen, yaralılara ilaç yardımı yapan, evini kaybedenlere barınak sağlayan ve huzurunu kaybeden insanlara ihtiyaçlarını sağlayan kişilerdir. İnsani yardımlar bu yüzden askeri müdahale ile aynı anlamı taşımamaktadır; tam tersine askeri operasyonlar, insani gerekçelerle yapılsa bile tabiatı gereği insani değildirler¹⁹.

Birleşmiş Milletler, insancıl müdahalelerinde bütün devletleri kapsayan doktrine uyarak güç kullanımını kısıtlamaya çalışmıştır. Bununla beraber Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın VII. maddesine göre güç kullanımına sadece meşru müdafaa ve toplu güvenlik tedbirlerinde başvurulmasını onaylamıştır. Böylece Birleşmiş Milletler için bir devletin iç işlerine müdahale etmenin tek gerekçesi, uluslararası barış ve güvenliği tehdit etme olarak belirlenmiştir. Bu madde değerlendirilmeden önce, Avrupa Birliği'nin insancıl müdahale anlayışının ahlaki temeline değinmekte fayda bulunmaktadır.

¹⁸ Kardaş, A.e. , s. 1.

¹⁹ Simon Chesterman, "The Responsibility to Protect: Empowering the UN, ' No more Rwanda vs No more Kosovo: Intervention and Prevention'", International Peace Academy, s. 13.

Avrupa'nın Bosna'da başarısız olması kimi gözlemciler tarafından ahlaki başarısızlık olarak tanımlanmıştır. Bu yüzden Avrupa Birliği, gelecekteki benzer sorunlar için yeni politikalar ve imkânlar tasarlamıştır. Hatta 1990'larda Avrupa Birliği, Bosna'da yaşananlardan ders çıkarmak için gözle görülür çeşitli çabalar sarf etmiştir²⁰. Fakat Avrupa Birliği tarafından yapılan insancıl müdahale sırasında insan hakları ve devlet egemenliği kavramı hep bir engel oluşturmuştur. İnsan hakları insani temeller üzerine kurulu iken, egemen devlet sadece insani temeller üzerine kurulu değildir ya da bir dereceye kadar insan kavramına bağlıdır. Avrupa Birliği ülkeleri ise uluslararası hukukun bireysel hakları ve genel egemenliği esas alması gerektiğini savunmaktadır. Aslında Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin tutumu uluslararası güvenlik açısından sorumlulukları paylaşmaya hazır olduklarını ortaya koymuştur. Bu uluslararası güvenlik kapsamında insan haklarının korunması da çok önemli bir yere sahiptir. Dolayısıyla müdahalelerde erken harekete geçebilmek, hızlı ve sağlam bir strateji kültürü geliştirmek Avrupa Birliği Güvenlik Stratejisinin temel amacı olmuştur.

1.2- İnsancıl Müdahale'nin Hukuki Boyutu

İnsancıl müdahalenin ahlaki değeri doğal hukuk ve insan hakları gerekçesiyle savunulabilirken, hukuki boyutu tartışma konusu olmuştur. İnsancıl müdahale ilk bakışta uluslararası hukuk normlarına uygun görünse de, bazen yasal olup olmadığı tartışmaya açılmıştır. Bu noktaya açıklık getirebilmek için, insancıl müdahaleyi uluslararası hukukun genel çerçevesinde ele almakta fayda bulunmaktadır.

1.2.1- Uluslararası Hukukta İnsancıl Müdahale

Uluslararası hukuk; devletler, uluslararası örgütler arasındaki ilişkileri düzenler. Bu ilişkiler bütününde insancıl müdahale kuşkusuz önemli bir yer tutmaktadır.

²⁰ "EU External Affairs Review", Association for International Affairs, July 2011, www.eu-review.com, Nisan 2012, s. 60.

Devletlerin ve uluslararası yardım teşkilatlarının varlığı, insancıl müdahalenin temel taşı oluşturmaktadır. Bu sebeple, insancıl müdahalenin uluslararası hukuk boyutunu analiz etmek, hak ve yükümlülükler yönünden zorunlu hale gelmektedir. Bu bakımdan NATO, Birleşmiş Milletler ve Afrika Birliği organizasyonlarında insancıl müdahaleyle ilgili olan hukuki düzenlemeleri ele alıp, müdahalenin meşruiyetine bu gözle bakmak mecburiyeti ortaya çıkmaktadır.

1.2.1.1- Birleşmiş Milletler

Uluslararası hukuk, devletler arasındaki savaşları düzenlemeyle ilgilenmektedir. Özellikle insancıl müdahale esnasında yasal askeri kuvvet kullanımını belirleyen, uluslararası hukuktur. Uluslararası hukukun devletlerin savaşa başvurma yollarının meşruiyeti açısından en önemli parçası, Birleşmiş Milletler Şartı'dır. Dolayısıyla, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından yetkilendirmiş müdahale, Konseyin uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturan unsurlara karşı sahip olduğu yetkiye uyduğu sürece yasalıdır.

Birleşmiş Milletler Şartı, devletlerin kendi başlarına silahlı kuvvet kullanımını yasadışı addetmiş ve askeri kuvvet kullanımını içeren kolektif önlemler hakkında tüm karar yetkisini Güvenlik Konseyi'ne vermiştir²¹. Madde 2/4, Birleşmiş Milletler üyeliği ve örgütü hakkında müşterek ve temel sorumlulukları tanımlayan genel bir yasaktır. Madde 2/4 şöyle demektir: "Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığa karşı, gerek Birleşmiş Milletler'in amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanmasına başvurmaktan kaçınırlar." Madde 2/4, devletlerin silah kullanımına dair yasal yetkisini elinden alırken, madde 39, 42, 51 ve diğerleri bu yetkiyi Güvenlik Konseyi'ne vermektedir.

²¹ Ian Hurd, "Is Humanitarian Intervention Legal? The Rule of Law in an Incoherent World". **Ethics and International Affairs**, June 14, 2011, s. 295.

Madde 39 şöyle demektir: “Güvenlik Konseyi, barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu ya da bir saldırı eylemi olduğunu saptar ve uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için tavsiyelerde bulunur veya 41²² ve 42. maddeler uyarınca hangi önlemler alınacağını kararlaştırır.”

42. maddeye göre: ”Güvenlik Konseyi, 41. maddede öngörülen önlemlerin yetersiz kalacağı ya da kaldığı kanısına varırsa, uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için, hava, deniz ya da kara kuvvetleri aracılığıyla, gerekli saydığı her türlü girişimde bulunabilir.”

Madde 51 ise şöyle demektedir: “Bu Sözleşme’nin hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri anıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da toplu meşru savunma hakkına hâlel getirmez.” Aslında, 1944 yılında Amerika Birleşik Devletleri tarafından ilk kez teklif edildiğinde Birleşmiş Milletler Şartı, savaş yasağının tamamlayıcısı olarak devletlerin meşru savunma hakkına herhangi bir gönderme içermiyordu. Birleşmiş Milletler uluslararası hukuka göre meşru savunmanın uluslararası çevrelerde kabul görmüş bir teamül olduğu gerçeğine güveniyordu. Sözleşmenin 51. Maddesi ancak 1945’te yapıldı²³. Dolayısıyla, ne bir silahlı saldırıya karşı meşru savunma olarak kabul edilmemiş ne de Güvenlik Konseyi’nce yetkilendirilmemiş bir silahlı kuvvet kullanımı ya da tehdidi, Birleşmiş Milletler Şartı’nın inkâr edilmeyecek şekilde ihlal edilmesi anlamına gelmektedir.

Sonuç olarak bir insancıl müdahalenin hayata geçirilebilmesi için, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından uluslararası insancıl hukukun ve insan haklarının şiddetli, sarıh ve sistemli ihlallerinin mevcudiyetinin belirlenmesi gerekmektedir. Bu ihlaller, uluslararası barış ve güvenliğe karşı bir tehdit oluşturmak zorundadır²⁴.

²² 41. madde “Silahlı kuvvet kullanımını içermeyen önlemler”e atıfta bulunmaktadır. Bunlar, ekonomik ilişkiler ve diğer iletişim unsurlarının tamamen ya da kısmen dondurulması ve diplomatik ilişkilerin kesilmesini içerebilir.

²³ Voislav Vasileski, **International Law in Armed Conflicts with a Special View to the Contemporary Armed Conflicts in the Balkans**, Skopje, 2003, s. 357.

²⁴ A.g.e., s. 358.

1.2.1.2- Soykırım Konvansiyonu

Birleşmiş Milletler Şartı'nı takip eden diğer uluslararası antlaşmalar da insancıl müdahale kavramının meşruiyetiyle bağlantılıdır. 1948 yılında kabul edilen Soykırım Konvansiyonu, soykırım gerçekleştiren rejimlere karşı müdahaleleri teşvik etmekte ya da bu müdahalelere izin vermektedir. Soykırım Konvansiyonu'nun 1. maddesine göre: “Sözleşmeciler devletler, ister barış zamanında isterse savaş zamanında işlensin, önlemeyi ve cezalandırmayı taahhüt ettikleri soykırımın uluslararası hukuka göre bir suç olduğunu teyit eder.”

1.2.1.3- Afrika Birliği

Afrika Birliği'ni oluşturan antlaşmalar, üye ülkelere karşı mecburi ortak eylemin uygulanmasını mümkün kılmakta, dolayısıyla insani müdahaleler için zaman zaman yasal yollar olarak değerlendirilmektedir. Afrika Birliği'nin Kurucu Yasası, “savaş suçları, soykırım ve insanlığa karşı işlenen suçlar gibi ciddi durumlar için Afrika Birliği Meclisi'nin alacağı bir kararı takiben üye bir devlete müdahalede bulunma hakkını Birlik'e vermektedir.”²⁵ Afrika Birliği'nin yetkisi henüz tam anlamıyla yasallaştırılmadıysa da, üye ülkeler içerisinde insancıl müdahaleler için yasal bir temel oluşturmuş gibi gözükmektedir.

1.2.1.4- NATO

NATO, temel hedefi üyelerinin ortak savunmasını ve Kuzey Atlantik Bölgesi'nde demokratik barışı sağlamak olan siyasi ve askeri bir ittifaktır. NATO'nun askeri ve sivil merkezleri yanında entegre bir komuta kontrol yapısı bulunmaktadır,

²⁵ Bkz. Afrika Birliği Kurucu Anayasası'nın 4. maddesi.

ancak az sayıda askeri kuvvet ve varlık, münhasıran kendi başınadır. Üye ülkeler NATO ile ilgili görevler üstlenmediği sürece, çoğu askeri kuvvet ulusal emir komuta yapısına dâhildir²⁶. NATO'nun üç önemli görevi vardır:

- Ortak Savunma
- Kriz Yönetimi
- Ortaklık vasıtasıyla Müşterek Güvenlik²⁷

NATO'nun Kosova'daki askeri müdahalesi, İttifak'ın Bosna - Hersek'teki tecrübesinin üzerine inşa edildi. İttifak, özellikle barışı koruma çabalarının başarıya ulaşmasının uluslararası örgütlerle yakın işbirliğine bağlı olacağını anlamıştı. NATO, müdahalelerden önce Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü (Organisation for Security and Cooperation in Europe) ile yakın çalışarak durumu takip etti ve beklenmedik durumlar için planlar geliştirdi. Bunları yaparken de Yugoslav rejmine büyük kısmı Arnavutlar'dan oluşan nüfusa uygulanan şiddetli baskının bitirilmesi yönündeki uluslararası taleplere uyması için baskı yaptı.

1999 yılında İttifak, baskılardan sorumlu Yugoslav hükümetinin askerlerine yönelik bir hava taarruzu başlatmaya karar verdi. Bu karara, diğer tüm seçenekler tükendikten ve barış görüşmeleri sorunu çözmede yetersiz kaldıktan sonra varıldı. Hava taarruzu 78 gün sürdü ve çatışmanın taraflarının tüm askeri eylemlerinin sona ermesini sağladı; Yugoslav ordusu, Sırp polisi ve askeri kuvvetler Kosova'dan çekildi, Kosova'da uluslararası bir askeri kuvvetin yer alması, mülteciler ve evini terk etmek zorunda kalmış insanların koşulsuz ve emniyetli bir şekilde evlerine dönmeleri hususunda uzlaşıldı ve Kosova için siyasi bir çözüme ulaşılması konusunda tüm taraflar istekli davranma garantisi verdi²⁸.

Aslında, Kosova Savaşı esnasında gerçekleştirilen askeri operasyonlar konusunda Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin yetkilendirmesi yoktu, dolayısıyla

²⁶ “What is NATO? An Introduction to the Transatlantic Alliance”, (çevrimiçi) www.nato.int, 26 July 2012, s. 5.

²⁷ A.e., s. 6.

²⁸ A.e., s. 21 - 22.

bu operasyonlar Birleşmiş Milletler Şartı'nda düzenlenen uluslararası hukuku ihlal etmiştir. Diğer bir deyişle, NATO'nun bu askeri müdahalesi yasal olarak değerlendirilemez.

Her ne kadar NATO'nun Kosova'da gerçekleştirdiği askeri operasyonları madde 52'de belirtilen bölgesel düzenlemeler²⁹ sınıfında değerlendirmek mümkün olsa da, Birleşmiş Milletler'in 53. maddesi bölgesel kurumların Güvenlik Konseyi yetkisi olmadan askeri müdahale yapmasını yasaklamaktadır. Sözleşmenin 53. maddesine göre: "Güvenlik Konseyi, gerekirse, kendi yetkisi altında alınan zorlayıcı önlemlerin uygulanması için bölgesel anlaşma ya da kuruluşlardan yararlanır. Bununla birlikte, Güvenlik Konseyi'nin izni olmaksızın bölgesel anlaşmalar uyarınca ya da bölgesel kuruluşlar tarafından hiçbir zorlama eylemine girişilmeyecektir."

Birleşmiş Milletler Şartı düzenlemeleri, Birleşmiş Milletler Şartı'nın 103. maddesi uyarınca diğer tüm antlaşma ve sözleşmelere üstün kabul edilmektedir: "Birleşmiş Milletler üyelerinin, işbu Antlaşma'dan doğan yükümlülükleri ile başka herhangi bir uluslararası anlaşmadan doğan yükümlülüklerinin çatışması durumunda, işbu Antlaşma'dan doğan yükümlülükler üstün gelecektir." Dolayısıyla Birleşmiş Milletler Şartı, NATO'nun aldığı kararlardan daha üstündür.

Buna ilaveten tüm NATO üyeleri, Birleşmiş Milletler Şartı ile altına girdikleri sorumluluklarını, 1975 yılında gerçekleştirilen Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı sonrası imzaladıkları Helsinki Antlaşması ile bölgesel düzeyde yenilemiştir. Helsinki Nihai Senedi'nin 2. başlığı, tehdit ve güç kullanımından kaçınılmasını gerektirmektedir: "Katılan devletler, genel olarak uluslararası ilişkilerinde olduğu üzere karşılıklı ilişkilerinde de herhangi bir devletin toprak bütünlüğü veya siyasi bağımsızlığına karşı güç tehdidinde bulunmaktan ya da güç kullanmaktan ya da Birleşmiş Milletler'in amaçlarıyla ve bu bildirgeyle uyuşmayan başka bir biçimde davranmaktan

²⁹ Birleşmiş Milletler Şartı 52. maddesine göre: "İşbu Antlaşma'nın hiçbir hükmü, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına ilişkin olup, bölgesel anlaşma ya da kuruluşların varlığına engel değildir; yeter ki, bu anlaşma ve kuruluşlar ve bu kuruluşların çalışmaları Birleşmiş Milletler'in amaç ve ilkeleri ile bağdaşır olsun."

kaçınacaklardır. Bu ilkeye aykırı olarak güç tehdidinde ya da güç kullanımında bulunmayı hiçbir gerekçe haklı gösteremez.” Ayrıca, devletlerin içişlerine karışılmaması hakkındaki 6. başlık da şöyle demektedir: “Katılan devletler, karşılıklı ilişkiler ne durumda olursa olsun, bir diğer devletin iç yargı yetkisi sınırları dâhilindeki iç ve dış işlerine doğrudan veya dolaylı, müstakil ya da toplu olarak herhangi bir şekilde karışmaktan kaçınacaktır.”³⁰

Şart ve antlaşmalar, NATO’nun Kosova’da gerçekleştirdiği askeri operasyonun yasal olmadığını ortaya koysa bile, silahlı kuvvet kullanımına gidilmesini haklı çıkaracak bazı ilgili unsurlar da bulunmaktadır. Öncelikle, operasyon Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararları çerçevesinde gerçekleşmiştir. Genel Sekreter Solana, durumu “Kosova’daki durumun giderek kötüye gitmesi ve büyüklüğü, BMGK Kararları 1199’da açıkça belirtilmiş olan bölgedeki barış ve güvenlik unsurlarına ciddi bir tehdit haline gelmiştir.”³¹ diyerek açıklamıştı.

Ayrıca, ABD Dışişleri Bakanı Albright’a göre: “6. bölüme göre Güvenlik Konseyi üç kararı hayata geçirdi: 1160, 1199 ve 1203. Bunlar, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti’ne (YFC) mecburi yükümlülükler getiriyordu ve Yugoslavya Federal Cumhuriyeti bunları kasten dikkate almadı. Dolayısıyla, NATO eylemleri bu çerçeve içerisinde gerçekleştiriliyor ve biz de şiddetin durdurulması için NATO’nun eylemlerinin haklı olduğuna inanıyoruz.”³² 1160 numaralı karar Yugoslavya Federal Cumhuriyeti’ne “Kosova sorununun diyalog vasıtasıyla siyasi olarak bir çözüme kavuşturulması için hemen gerekli ek adımları atması”³³ çağrısında bulunmuştu. Karar 1199, “tüm taraflar, gruplar ve bireyler düşmanlıklarına son verip Kosova’da bir ateşkes ortamı sağlayacaklardır” ve “Yugoslavya Federal Cumhuriyeti, sivil nüfusu etkileyen emniyet güçlerinin tüm eylemlerine son verecek ve sivillere baskı uygulayan tüm

³⁰ “Conference on Security and Cooperation in Europe Final Act, Helsinki 1st August 1975”, www.osce.org, 30th July 212.

³¹ Genel Sekreter Javier Solana’dan Kuzey Atlantik Konseyi Daimi Temsilcilerine hitaben mektup, 9 Ekim 1998.

³² Secretary of State Madeleine K. Albright, Press Conference on Kosovo in Washinton DC, 25th March 1999.

³³ UNSC Res. 1160 of 31st March 1998, Operative Paragraph I.

emniyet güçlerinin geri çekilmesi talimatını verecektir”³⁴ taleplerinde bulunmuştu. 24 Ekim tarihli 1203 numaralı karar ise, Yugoslavya’nın NATO ve AGİT ile imzaladığı Misyon Anlaşması ve Yugoslavya’nın siyasi bir çözümü müzakere etmesi için genel bir taahhütte bulunmasını talep etmektedir³⁵.

Tüm bu kararlar, NATO’nun güç kullanmasına izin vermişse de gerekçeler Güvenlik Konseyi’nce hiçbir zaman yürürlüğe geçirilmemiştir. Gerekçelerin yürürlüğe girmesini sağlamak bir devlet ya da bir grup devletin yetkisinde değil, sadece Güvenlik Konseyi’nin yetkisinde olur. White Nigel’in söylediği gibi “Yetki yoksa, kanuni dayanak da yoktur.”³⁶

1.3- Avrupa Birliği’nin İnsancıl Müdahale Politikası

Avrupalılar insancıl müdahaleyi yaklaşık 200 yıl önce desteklemeye başlamıştır³⁷. Fakat 1958 yılında Avrupa Topluluğu’nu kuran Roma Antlaşması’nda dış politikaya dair herhangi bir ifade bulunmamaktadır. Dolayısıyla daha önce Avrupa dışında herhangi bir ülkeye müdahale etmenin bir yolu yoktu. Üye devletler ancak 1970 yılında ayrı bir Dış Politika İşbirliği (ODGP) ve Avrupa Siyasi Birliği (AGSP) kurduktan sonra uluslararası düzeyde beraber neler yapabilecekleri hakkında düşünmeye başladılar³⁸. 1970’li ve 1980’li yıllarda üye devletler ortak çıkar ve hedeflerini genel olarak ortaya koymaya başladılar. Ayrıca Aralık 1973’te o zaman 9 üye devletten oluşan Avrupa Topluluğu’nun dışişleri bakanları bir belge yayınlamıştır. Avrupa Topluluğu üyesi 9 devlet uluslararası ilişkilerinin bir temele oturtulmasının, devletlerin bağımsızlık ve eşitliğinin korunmasının, refahın eşit şekilde paylaşılmasının ve her ülkenin bundan yararlanmasının garanti altına alınmasının gerekliliğini deklare etmişlerdir.

³⁴ UNSC Res. 1199 of September 23rd 1998, Operative Paragraph I.

³⁵ UNSC Res. 1203 of October 24th 1998, Operative Paragraph I.

³⁶ Nigel D. White, “The Legality of the Threat of Force Against Iraq”, **Security Dialogue** 30 (1), March 1999, s.80

³⁷ J.Bass Gary, “The Way We Live Now: Humanitarian Impulses”, 15 August 2008, New York Times, <http://www.nytimes.com>, Mart 2012, s. 1.

³⁸ Fraser Cameron, **An Introduction to European Foreign Policy**, s. 4.

Görüldüğü gibi Soğuk Savaş döneminden sonra Avrupa Birliği dış siyasette daha dinamik hale gelmiş, bütün dünyaya müdahale konusunda daha istekli olmuştur. Avrupa Birliği'nin insancıl müdahalesi iki temel nedenle açıklanabilir: insancıl müdahalenin uluslararası hukukla birleşmesi ve insan haklarına duydukları saygı³⁹. Çalışmanın bu bölümünde Avrupa Birliği ve insan hakları, Avrupa Birliği ve uluslararası hukuk hakkında bilgi verilecektir. Bu çalışma süresince Avrupa Birliği'nin Afrika Büyük Göller Bölgesi'nde olduğu gibi, 3. Dünya ülkeleri ile daha çok ilgilendiği vurgulanacaktır. Bu fikri desteklemek için, Avrupa'da ve Avrupa dışında Avrupa Birliği'nin yaptığı insancıl müdahaleler karşılaştırılacaktır. Bunun için Bosna ve Ruanda örnekleri üzerinde durulacaktır. Ayrıca Avrupa Birliği'nin 3. Dünya ülkelerine duyduğu ilgi ortaya koyulacaktır.

Avrupa Birliği genel uluslararası hukuk ya da antlaşma yoluyla uluslararası bir kuruluş olduğu için, uluslararası insan haklarına bağlıdır. Genel uluslararası hukukun geleneksel kurallarına göre Avrupa Topluluğu askeri gücü uluslararası hukuku gözeterek kullanılmalıdır. "Petersberg Görevleri"nin Avrupa Topluluğu ile birleştirilmesi Avrupa Birliği'nin askeri ve sivil operasyonlardaki büyük katılımının tartışmasız yasal dayanağı oluşturmaktadır⁴⁰.

Avrupa Birliği özellikle Soğuk Savaş sona erdikten sonra dış politikada insan hakları çerçevesinde hareket etmeyi teşvik etmeye başlamıştır. İnsan haklarının teşvik edilmesi belli ölçüde bir güvenlik stratejisi gibi algılanmaya başladı: İnsan hakları ihlali devletlerin içindeki ve aralarındaki güvenlik ve istikrarı tehdit etmektedir. Ayrıca üye devletler ve Avrupa Birliği Kurumu kendi çıkarları için insan haklarının uluslararası çapta teşvik edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Avrupa Birliği insan haklarının evrenselliğini savunur ve insan haklarını teşvik etmek için bir devletin içişlerine

³⁹ Falco Valentina, "Human Rights and International Humanitarian Law in the Common Security and Defence Policy: Legal Framework and Perspectives for the PMSC Regulation", **Academy of European Law**, EUI Working Paper AEL 2009 / 25, s. 2.

⁴⁰ **A.e.**, s. 1.

müdahalenin haksız olmadığını iddia eder⁴¹. Fakat çoğu zaman insan hakları başka çıkar ve hedefler için araç olarak da kullanılmaktadır. Avrupa Birliği'nin insan haklarını teşvik etmesi onun kimliğinin bir ifadesi olarak gösterilebilir. Avrupa Birliği üyeleri kendi topraklarında insan hakları korumasını büyük oranda sağlamıştır ve bu ortak değerleri Avrupa Birliği'nin bütün üyelerince benimsenmesini hedeflemişlerdir. Ian Manners insan haklarına verilen değerin Avrupa Birliği'nin kendi imajı kadar diğer bütün dünya ile ilişkilerinde yapıcı ve Avrupa Birliğini şekillendirici rolü olduğunu savunmuştur. Avrupa Birliği'nin dış politikasındaki insan hakları tanımı uluslararası standartlardan kaynaklanmaktadır. Her hâlükârda Avrupa Birliği kendi kurumlarıyla insan hakları standartlarına uyum sağlamanın giderek daha da önemli olduğunu fark etmeye başlamıştır. Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası kavramında kurumsal ve işlevsel olarak yürütülen Avrupa Birliği Kriz Yönetimi operasyonu için bu tür farkındalığı insan hakları yasal çerçevesine entegre etmeye başarmıştır⁴². Haziran 1991'de Lüksemburg Avrupa Konseyi Avrupa Birliği üye devletleri için evrensel insan hakları saygı anlayışı belirlenmiştir. Ayrıca, Lüksemburg Avrupa Konseyi anlaşmalarındaki insan haklarına dair maddelerin insan haklarını teşvik edebileceğini belirtmiştir⁴³. İnsan haklarının korunması Avrupa Birliği'nin dış dünya ile ilişkilerindeki hedefler arasında yer almaktadır⁴⁴. İnsan haklarının korunması Avrupa Adalet Divanı (ATAD) yoluyla yasal zemine kavuşmuştur.

Avrupa Adalet Divanı Avrupa Parlamentosu, Avrupa Konseyi ve 1977 yılında Avrupa Komisyonu tarafından kabul edilmiştir. İnsan haklarının korunması 1987 yılında Tek Avrupa Senedi'nde belirtilmiştir. Son olarak da 1987'de Maastricht Antlaşmasına dâhil edilmiştir. Avrupa Birliği, belirli bir insan hakları standardını uygulamak için çalışmıştır. Örneğin Haziran 2001 yılında Ortak Dış Güvenlik Politikasında (ODGP) Avrupa Birliği'nin Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne destek verdiğini belirtmiştir. Çoğu zaman, tüm Avrupa Birliği üye ülkeleri bazı istisnalar dışında insan hakları

⁴¹ Fraser Cameron, **An Introduction to European Foreign Policy**, s. 112.

⁴² Falco Valentina, "Human Rights and International Humanitarian Law in the Common Security and Defence Policy: Legal Framework and Perspectives for the PMSC Regulation", s. 8.

⁴³ Fraser Cameron, **An Introduction to European Foreign Policy**, s. 121.

⁴⁴ Falco Valentina, "Human Rights and International Humanitarian Law in the Common Security and Defence Policy: Legal Framework and Perspectives for the PMSC Regulation", s. 6.

anlaşmalarını kabul etmiştir. İstisnalardan bazıları Malta ve Çek Cumhuriyetidir. Malta soykırım anlaşmasını imzalamamıştır. Çek Cumhuriyeti de aynı şekilde Uluslararası Ceza Mahkemesini kabul etmemiştir. Bu tür istisnalar Avrupa Birliği üyelerinin diğerlerinden talep ettikleri ve yaptıkları arasında bir farklılık göstermiştir.

Genel olarak, Avrupa Birliği'nin insan hakları politikasının temel odağı Avrupa Birliğinin uluslararası insan hakları standartlarına uygunluğundan ziyade, 3. Dünya ülkelerindeki reklamıdır. Avrupa Birliği'nin 3. Dünya ülkelerine bu ilgisi kendini koruma mücadelesiyle tanımlanabilir. Örneğin Fransa Turkuaz Operasyonu ile Ruanda'ya müdahale etmeye istekliydi fakat Avrupa'daki diğer askeri harekâtlara çok fazla karışmamıştı. Avrupa Birliği politikası maddi kaynaklara dayalı olduğu için, Avrupa Birliği üçüncü ülkelerin iç ve dış politikalarını etkilemiştir. Avrupa Birliği'nin politika araçları (yardım, ticaret, diplomasi) yeni güvenlik tehditleri, etnik anlaşmazlıklar, insan hakları ihlalleri, ekonomik yoksunluk ve uluslararası suç ile başa çıkmak için uygundur. Zaten bu durumları ayrı ayrı halletmek Avrupa Birliği için zor olurdu⁴⁵. Birçok gözlemcinin düşüncesine göre 3. Dünya ülkelerinde insan haklarının teşvik edilmesi adı altında yürütülen çalışmalar: bağımsızlık, dokunulmazlık ve diğer devletlerin iç işlerine karışmazlık normlarını zayıflatabilir. Ayrıca insan haklarının teşvik edilmesi batılı standartların yayılması olarak da görülebilir.

Diğer taraftan, geri kalmış ülkelerde batılı devletlerin insan haklarını teşvik etmeleri, o ülkelerde zorla neo – liberal kapitalist sistemi kabul ettirmeleri demektir. Bosna Hersek ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ndeki Avrupa Birliği'nin müdahalesi aynı insan hakları öğelerine sahip olsa da, aslında Avrupa Birliği'nin insan haklarına dair dış politikasındaki tutarsızlığı göstermektedir. Fakat bazı gözlemciler, Avrupa Birliği'nin insan hakları politikasındaki en büyük hatasının ya da boşluğunun, ulusal ya da uluslararası çaptaki uygulamasının değil, teorik ve pratik sorunu olduğunu savunmaktadır. Ayrıca, 2004 Anayasa Anlaşması gibi reform antlaşmaları Avrupa Birliği değerlerinin azınlıkların hakları üzerine kurulduğunu belirtse de, ne Avrupa

⁴⁵ Fraser Cameron, *An Introduction to European Foreign Policy*, s. 13.

Birliği Antlaşması ne de Avrupa Birliği Şartları azınlıkların temel haklarından bahsetmemiştir.

Yugoslavya deneyiminin sonucu olarak çok azı uluslararası olmak üzere sadece birkaç tane Avrupa standardı uygulaması gerçekleştirilmiştir. Ama buna rağmen Avrupa Konseyi azınlıkların korunması ile ilgili bir sözleşme tasarlamıştır. Bu sözleşme 1998 yılında yürürlüğe girmiştir. Avrupa Birliği başvuran ülkeler için standartlara atıfta bulunmuştur. Fakat bütün Avrupa Birliği ülkeleri bu standartları kabul etmemiştir: Belçika, Yunanistan ve Lüksemburg sözleşmeyi onaylamamıştır. Hatta Fransa bile bu anlaşmayı imzalamamıştır⁴⁶. Avrupa Birliği dış politikasındaki insan haklarına ilişkin tutarsızlıklar üye devletlerin davranışları ile de ortaya çıkmaktadır. Aslında Avrupa Birliği ve üye devletler insan haklarının uluslararası çapta geliştirilmesinin önemi üzerinde anlaşmaya varsalar da, bunu aynı ölçüde hayata geçirmemişlerdir. Güney ülkeleri (Çek cumhuriyeti, Danimarka, Hollanda, İsveç ve İngiltere) genellikle olumsuz önlemler kullanımını içeren etkin eylemlere meyillidir. Kuzey ülkeleri (Fransa, İtalya, İspanya) ise çıkar çatışmasına daha çok ilgi duyar ve 3. Dünya ülkelerinin dâhil edilmesini destekler. Ayrıca insan haklarına öncelik vermeye daha az eğilimlidir. Alman Dışişleri Bakanı Joschka Fischer'e rağmen eski Şansölye Gerhard Schroeder hükümetteyken Almanya genellikle kuzey ülkeleri grubuna dâhildir. Angela Merkel Hükümeti ve insancıl müdahale savunucusu dışişleri bakanı Bernard Kouchner Nicolas Sarkozy'nın yönetimi altında olan yeni Fransız Hükümeti ile birlikte Kuzey Grubu kategorisi eğiliminde görünmüştür.⁴⁷ Avrupa Birliği dış politikasındaki insan hakları alanındaki tutarsızlığın 3 nedeni vardır. Bunlardan biri AB'nin birden fazla üyesi geri kalmış ülkelere uygulanan yaptırımları engellemiş olabilir. Çünkü bu müdahalelerin istikrarsızlık yaratarak ticareti azaltmakta, yatırımları risk altına sokmakta, vatandaşların güvenliğine ve ticari çıkarlarına zarar vermekte olduğu belirtilmiştir. Ekonomik sebeplerden ziyade strateji ve siyasi sebepler nedeniyle de bazı AB üye devletler bir ülke hakkında alınan tedbirleri uygulamaya reddetmektedir.

⁴⁶ A.e., s. 126 – 127.

⁴⁷ A.e., s. 123 – 124.

Ocak 2003'te Bosna Hersek'te göreve başlayan Avrupa Birliği Polis Misyonu, uluslararası suç ile mücadele edecek profesyonel bir polis teşkilatının kurulmasına yardım etmiştir. Bu teşkilat aynı zamanda yerel polislere eğitim vermiş ve yürürlükte olan kural ve standartları güncelleştirmiştir⁴⁸. O bölgede Avrupa Birliği'nin görevi Bosna Hersek polisini desteklemek ve danışmanlığını yapmaktır. Ama Avrupa Birliği Polis Misyonu Bosna Hersek'e geldiğinde ülkede üç farklı güç vardı: Boşnak, Hırvat ve Sırp. Dolayısıyla ülkede daha köklü bir reform gerekiyordu. Ama Michael Smith'in dediği gibi "Bir devlet her yerde her şey yapamayacağı gibi bir yerde bir şeyler denemeyeceği anlamına gelmez"⁴⁹. Aslında Büyük Göller Bölgesi'nde Avrupa Birliği tarafından yürütülen askeri operasyonları, Michael Smith'in belirttiği şekilde değerlendirilebilir.

Diğer büyük güçler ile karşılaştırıldığında Avrupalılar, insancıl müdahalelere çok daha fazla dâhil olmuştur. Mesela ABD'yi ele alırsak, bu ülke ulusal çıkarının olmadığı bir yere askeri güç göndermeyi reddeder. Ayrıca, kendisini karar hakkını sınırlayan kriterlere bağlamamıştır. Bu bakımdan, Çin hükümeti güç kullanımı ile ilgili tüm sorunların Güvenlik Konseyi tarafından çözülmesi gerektiğini söylemektedir. Ancak, Birleşmiş Milletler reformunda aldığı pozisyona göre Çin hükümeti çok büyük insani krizlerde uluslararası toplumun müdahalesinin yasal olduğunu belirtmiştir. Koruma sorumluluğu hakkında Rusya, Çin ile aynı fikirdedir. O da Çin gibi, hiçbir eylemin Güvenlik Konseyi'nin onayı olmadan gerçekleşmemesi gerektiği fikrini paylaşmıştır. Birleşmiş Milletler'in zaten insani krizlerle başa çıkmak bakımından donanımlı olduğunu savunmuştur. Dolayısıyla Birleşmiş Milletler onayı olmadan yapılan tüm müdahalelerin şartnamelere zarar verebileceğini belirtmiştir⁵⁰.

2004 yılında Kanada Başbakanı Paul Martin'in Genel Kurul'da söylediği gibi: "Koruma sorumluluğu müdahale etmek için bir bahane değildir. Koruma sorumluluğu

⁴⁸ A.e. , s. 226.

⁴⁹ Daniele Archibugi, "Cosmopolitan Guidelines for Humanitarian Intervention", **Italian National Research**, Alternatives, Global, Local, Political – Vol 29, No.I, Spring 2004, s. 7.

⁵⁰ J. Bellamy Alex, **Whether the Responsibility to Protect?** s. 151.

uluslararası sorumluluğun uluslararası garantörüdür”⁵¹. Koruma sorumluluğu, halkı şiddetten korumak için uluslararası çerçevede yeni tasarlanmış bir kavramdır. Onun üç tane görevi vardır: şiddeti önlemek, şiddete karşı tepki vermek ve barışı yeniden inşa etmek. Bu üç görev aslında ilgili devletin sorumluluğudur ama başarısız olduğu zaman uluslararası toplum tarafından üstlenilecektir. Koruma sorumluluğu insancıl müdahalenin devamı olarak algılanabilir. Böylece, nedeni ister insani ister özel çıkar olsun, insancıl müdahale sadece bir devlet müdahale etmek istediği zaman gerçekleşir. Avrupa Birliği’nin Büyük Göller Bölgesi’ndeki müdahaleleri aynı şekilde düşünülebilir. Avrupa Birliği ve Büyük Göller Bölgesi arasındaki ilişkiyi ele alırsak, Avrupa Birliği üyesi ülkelerin çoğunun eskiden beri Demokratik Kongo Cumhuriyeti ile ilişkisi vardır. Bu ülkelerden bazıları Belçika (eski sömürgeci), Fransa ve daha alt düzeyde İngiltere ve Portekiz’dir. Hollanda gibi diğer Avrupa Birliği üyesi ülkeler ise zamanla bölgeye müdahil olmuştur⁵². Ancak Avrupa Birliği – Afrika ilişkileri büyük ölçüde çatışan politika hedefleri tarafından çalkalanmaktadır. Özellikle demokrasi ve insan haklarının teşvik edilmesinde Avrupa Birliği ve Afrika’nın siyasi hedefleri çelişmektedir. Avrupa Birliği dış politika araç ve amaçları üye ülkelerin hassasiyetlerine saldırmayacak ve amaçlarıyla çelişmeyecek şekilde kısıtlanmıştır. Bunun sonucu olarak Avrupa Birliği barışı korumak ve krizi yönetmek için müdahale edebilse de, askeri gücü kısıtlamak zorundadır. İnsan Hakları dış politikasında en çok teşvik eden bir unsurdur ve özel durumlarda insan haklarına öncelik verilse de tüm AB ülkeleri insan hakları dış politikasının meşru amacı olarak inanmamaktadır. Oysa insan hakları, demokratikleşme ya da insancıl müdahalenin teşviki gibi konuları Avrupa Birliği tarafından yürütülen çalışmalarda tek taraflı bir eylemden ziyade meşru bir eylem şeklinde değerlendirmek daha doğru olur.

Sonuç olarak Avrupa Birliği hem kendi yararı açısından hem de uluslararası hukukun yarattığı baskı yüzünden diğer uluslararası örgütlerle karşılaştırdığımızda insancıl müdahaleye daha fazla önem vermiştir. Ayrıca yaptığı müdahaleleri çoğu zaman insan hakları gerekçesine dayandırmaktadır. Aynı zamanda yaptığı insancıl müdahalenin

⁵¹ A.e. , s. 154.

⁵² Fraser Cameron, *An Introduction to European Foreign Policy*, s. 11.

niteliği, müdahale edilen ülkenin ekonomik ve siyasi durumuna göre değişkenlik göstermiştir. Böylece Büyük Göller Bölgesi'nde yapılan insancıl müdahale Bosna'da yapılan müdahale gibi zayıf olmasa da amaç ve araç açısından farklılık göstermiştir.

BÖLÜM II

BÜYÜK GÖLLER BÖLGESİ'NDEKİ ETNİK ÇATIŞMALAR

Büyük Göller Bölgesi Victoria Gölü, Tanganyika Gölü ve Kivu Gölü arasında bulunan bölgenin adıdır. Bu bölgede Burundi, Demokratik Kongo Cumhuriyeti (Zaire) ve Ruanda bulunmaktadır. Bu üç ülke hem tarihsel geçmişi hem de günümüzde içinde bulunduğu ekonomik ve siyasi ortam dolayısıyla incelenmeye değer bir durumdadır. Çalışmanın bu bölümünde Burundi'de, Kongo'da ve Ruanda'da yaşanan krizler ayrı ayrı ele alınacaktır. Aynı zamanda kriz sırasında AB tarafından yapılan müdahaleleri incelenecektir.

2.1- Burundi'deki Krizden Kongo'daki Krize

Burundi, Ruanda ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti sömürgecilikten birkaç yüzyıl önce hem ekonomik, hem siyasi hem de kültürel açıdan birbirlerine çok bağlıydılar. Burundi ve Ruanda çok küçük olmalarına rağmen yoğun bir nüfusu barındırmaktadır. Bu durum, gelişmişlik düzeyi daha yüksek ve ayrıca göreceli olarak daha az nüfusa sahip olan Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ne doğru yoğun bir göç hareketine neden olmuştur. Bu üç ülke arasındaki bağımlılık ve göçün çok yaygın olması ortaya çıkan etnik çatışmaların çok çabuk yayılmasına sebep olmuştur. Büyük Göller Bölgesi'ndeki sorunu anlayabilmek için öncelikle bölgenin tarihsel geçmişine bakmamız gerekmektedir. Daha sonra ise o bölgede kriz esnasında Avrupa Birliği tarafından yapılan müdahale analiz edilecektir.

2.1.1- Bölgenin Tarihsel Geçmişi

Milattan önce 6000 yılından beri Victoria gölüne akan nehir civarında yaşamını avcılık ve toplayıcılıkla sürdüren topluluklar yaşıyordu. M.Ö. 1000 – MS 500 yılları arasında Batı'dan Bantu, Kuzey'den Sudan ve “Kuşi” dili konuşan topluluklar şu an Burundi, Ruanda, Uganda ve zengin kaynaklara sahip olan bugünkü Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nin doğusu olarak bilinen bölgeye göç ettiler. Bu topluluklar beraberinde demir ve taş aletleri getirdiler. 500 yılında, bu farklı topluluklar bir araya gelip Bantu dilleri ile benzer bir dil konuşmaya başlamışlar, hem çiftçilik hem de çobanlık yapan bu topluluklar, süpürge darısı, akdarı, yem gibi tarım ürünleri ekip sığır, koyun ve keçi yetiştirmişlerdir¹.

1600 yılında ise bölgede krallıklar ortaya çıkmaya başlamıştır. Ruanda ve Bunyoro halkının yaşam tarzları diğer toplumlardan farklı olduğu için, elit sınıf olarak görülmüştür. 1800 yıllarında bölgeye gelmeye başlayan Avrupalılar bölgedeki sosyal ve siyasal yönetim biçimine el atmıştır².

Almanlar 1884 Berlin Konferansı'ndan sonra bölgenin kontrolünü ele geçirdiklerinde, yerel topluluklar üzerinde ırkçı bir ideoloji uygulamaya başlamışlardır. Genel olarak daha uzun, daha açık tenli olan Tutsiler Almanlara göre doğuştan liderdiler. Hutular ise Tutsilere hizmet etmeye mahkum olanlardır. Hutu ve Tutsi arasında yaptıkları bu ayrımla Almanlar, Tutsiler üzerindeki etkiyi arttırmıştır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında imzalanan Versay Antlaşması ile Ruanda ve Urundi Almanya'nın himayesinden alınıp Belçika'ya verilmiştir. Belçikalılar da tıpkı Almanlar gibi Tutsilere daha fazla ayrıcalık tanımaya devam etmiştir. Bu da diğerlerinden zaten ayrıcalıklı durumda olan bu kastı daha da ayrıcalıklı hale getirmiştir.

¹ Robert Draper, “Afrika'nın Albertine Rifti: Cennet Cehennem”, **National Geographic Turkey**, No. 127, Kasım 2011, s. 122.

² A.e., s. 123.

Görüldüğü gibi sömürgeciler etnik gruplardan Tutsi'leri daha zengin ve eğitilmiş olduğu için tercih etmişler, onlara eğitim, istihdam, siyasi güç gibi alanlarda daha fazla imkân sağlamışlardır. Ayrıca ten renklerinin daha açık olması Belçikalıları daha da memnun etmiştir. Belçikalılar bu rengin onları daha fazla Avrupalı gösterdiğini düşünmüştür. Fakat Hutu ve Tutsi kabileleri arasında yaygın olan evlilikler, iki etnik grup arasındaki bu farklılığı zamanla daha zor görülür hale getirmiştir. Buna bağlı olarak Hutu – Tutsi ayrımı fiziksel yapılarından ziyade ekonomik durumları ile belirtilmeye başlanmıştır. Sonuç olarak Belçikalılar on veya daha fazla sığırı olanların Tutsi ve ondan az sığırı olanların Hutu olduğunu ilan etme noktasına gelmiştir³.

Belçika sömürgeciliği aynı zamanda yerel halkın zihniyetini ve davranışlarını da değiştirmeyi başarmıştır. Aslında, Avrupalıların ortaya koyduğu düşüncelerle Tutsiler, yavaş yavaş kendi inançlarıyla da örtüşen üstünlük fikrini benimsemeye başlamışlardır. Sömürgeciliğin ilk yıllarında, Ruandalı şair ve tarihçiler ve özellikle de hukukçular Avrupalılara Ruanda tarihi hakkında bilgi vermek konusunda büyük çaba göstermiştir. Ancak 1920'lerin sonunda ve 1930'ların başında Avrupalılar Tutsileri ön plana çıkardıkça, Tutsiler de bu durumdan faydalanmaya başlamıştır. Geçmişin çarpıtıldığı bu durum, Ruanda tarihinden ziyade 1920'ler Avrupa'sının entelektüel atmosferini yansıtmaktadır. Bu ideoloji Avrupa'da paketlenerek Ruanda'ya okullar ve seminerler yoluyla gönderilmiştir. Bu çarpık durum, Avrupa eğitimine saygı duyan Ruandalılar, bu yanlış tarihi ve ideolojik bilgilere dayalı avantajlarını korumak isteyen Tutsiler, hem de bundan acı çeken Hutular tarafından kabul görmüştür⁴.

Aslında Tutsi ve Hutu kabileleri arasında bir etnik farkın olup olmadığına dair tartışma, sömürgecilik döneminden önce de tarihçiler, antropologlar ve dilbilimciler arasında çok fazla yapılmıştır. Her iki sosyal topluluk da siyah ırka mensup olduğu için ırk kavramından yola çıkarak bir ayrıma ulaşmak mümkün gözükmemektedir. Bazı

³ Kraynaya Darya, "Burundian Refugees and Perpetuation of Instability in the Great Lakes Region", Honors College Theses 09.01.2007 Pace University, s. 3.

⁴ Anup Shah, Rwanda, 25th October 2006, www.globalissues.org, Nisan 2012.

araştırmacıların Tutsiler'in beyaz ırka mensup olduğuna dair fikirleri, sadece "Hamitik – Tutsi" efsanesine dayanmaktadır⁵.

Hutular ve Tutsiler'i sosyal sınıflarına göre ayırt etmek de mümkün değil, zira bazıları çok zengin olsa da tüm Tutsiler soylu değildir. Tüm Hutular da fakir değildir, zira bazıları iktidara veraset yoluyla gelmiştir. Diğer bir ifadeyle, aynı topluluğa mensup kişiler arasında da ciddi farklılıklar bulunmaktadır. Dolayısıyla, kullanılan tüm antropoloji kavramları içerisinde, iki topluluğu birbirinden ayırt edebilecek en uygun özellik olarak karşımıza etnik köken çıkmaktadır. Sosyal antropolog Thomas Hylland Eriksen'e göre "etnisite, etnik gruplar arasındaki ilişkiyi ifade eder. Her grup kendilerinin farklı olduğunu vurgular ve gruplar aynı zamanda hiyerarşik bir biçimde toplum içinde sıralanmıştır". Bu durum özellikle Ruanda'da ortaya çıkmıştır: Tutsiler Hutulardan üstündür. Hutular ise Twa'dan daha üstündür. Bu ideoloji Ruanda okullarında öğretilmiş ve Ruandalıların kalbine ve beynine yerleştirilmiştir⁶. Tutsiler bu nedenle Hutulara tercih edilmiş ve hükümette çeşitli pozisyonlara atanmıştır. Hutuların ise yüksek eğitime katılmalarına izin verilmemiştir.

Aslında, iki insan topluluğu sadece ve sadece ayrı kültürü, dili, tarihi ve bölgeyi paylaşıyorsa iki farklı etnik topluluk oluşturabilir, fakat Hutular ve Tutsiler arasında bu durum geçerli değildir. Yalnızca dili ele aldığımızda bile, Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde hem Hutuların hem de Tutsilerin "Lingala" ve Fransızca konuşmakta olduğunu görürüz. Dolayısıyla, bu iki topluluğu ayırt etmek için etnik köken de tam anlamıyla yeterli olmamaktadır. Hutu ve Tutsi kabileleri arasındaki fark, antropoloji yerine daha çok siyasi ideoloji üzerinden açıklanabilir. Bu siyasi ideoloji ise Almanya ve Belçika Sömürgeciliği sırasında daha önce değerlendirdiğimiz uygulamalarla ortaya koyulmuştur.

⁵ Josias Semujanga, *Récits Fondateurs du Drame Rwandais: Discours Social, Ideologies et Stéréotypes*, l'Harmattan 1998, s. 93.

⁶ A.e., s. 11.

Bazı yazarlar bölgeyi uzun yıllardır kasıp kavuran çatışmaya “Kimlik Çatışması” tanımını uygun görmüştür. Bir insan topluluğunun, haklı ya da haksız biçimde, yok edilmesi ya da siyasi veya fiziki olarak eksiltilmesi için tehdit edildiğine ikna olması halinde bir “Kimlik Çatışmasından” bahsedebiliriz⁷. Dolayısıyla, Hutular ve Tutsiler arasındaki kimlik çatışması etnik köken ve kültürel farklılıklardan ziyade tarihi, ideolojik ve siyasi bağlantılardan kaynaklanmaktadır. Örneğin; Rwanda’daki ideolojik yapı büyüklük, boy, burun deliklerinin kalınlığı ve yüzün şekli gibi makul olmayan fakat fonksiyonel öğeler üzerine kurgulanmış⁸. Dolayısıyla, antropolojik çalışmalar sonucunda Hutular ve Tutsiler arasındaki farklar etnik kökenle belli oranda bağdaştırılabilir, fakat ırk ve sosyal sınıflar ile kesinlikle ilgisi yoktur. Ancak yalnızca etnik köken temelinde yapılan bir çalışma da durumu açıklamaya yetmeyecektir, zira Hutular ve Tutsiler’in kimliklerinin belirlenmesinde siyasi ideoloji önemli bir rol oynamaktadır.

Bölgede etnik farklılıklardan kaynaklanan çatışmalar bağımsızlık döneminden sonra başlamıştır. 1972-73 yıllarında, Hutular Tutsi kontrolü altındaki Burundi Hükümetine karşı ayaklandı. Cevap olarak, Tutsi kuvvetleri yaklaşık 200 bin Hutuyu öldürdü. Bir o kadar Hutu başta Tanzanya olmak üzere komşu ülkelere göç etmiştir. 1980’lerdeki olaylar daha çok Kongo Demokratik Cumhuriyeti ile ilgilidir. 1980’li yılların başlarında, Zaire Parlamentosu, Tutsilere karşı baskı uygulamaya başladı. 1981’de, Parlamento’nun tek Tutsi üyesi bir trafik kazasında öldükten sonra Parlamento, 1972 yılında çıkarılan ve Ruanda kökenli herkesin vatandaşlık hakkı kazandığı yasayı fesheden bir yasayı geçirdi. Bu da Banyamulenge adıyla bilinen Zaireli Tutsiler’in, artık herhangi bir ülkenin vatandaşı olmadığını ve Zaire’de seçme ve seçilme haklarının kalmadığını ifade ediyordu. Protesto amacıyla Banyamulenge kabilesinin bazı mensupları, 1982 ve 1987 yıllarındaki Parlamento seçimlerinde seçim sandıklarını yaktı⁹. Burundi, Rwanda ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti’ndeki çatışmalar aynı

⁷ François Thual, **Les Conflits Identitaires**, Ellipses, Paris 1995, s. 192.

⁸ Anastase Shyaka, “Le Conflit Rwandais: Origines, Développement et Stratégie de Sortie”, www.grandlacs.net/doc, 14 August 2012, s. 13.

⁹ “The Conflict in South Kivu and its Regional Implications”, 7th October 1996, (Çevrimiçi) www.irinnews.org, 31st July 2012.

nedenle ortaya çıktıysa da, her ülkede çıkan olayları teker teker incelemekte fayda bulunmaktadır.

2.1.2- Çatışma Döneminde Burundi

Burundi, Orta Afrika’da yaklaşık 6,8 milyon kişiye ev sahipliği yapan küçük bir kara ülkesidir. Neredeyse tamamen üç etnik grubun, Hutu (Bahutu), Tutsi ve Twa’nın yüzyıllardır yaşadığı bir bölgedir. Ülkede yaşayan farklı etnik gruplar yüzünden bölgede iç çatışmanın önüne geçilemez hale gelmiştir. İç çatışma sırasında en önemli olay 1993’te ortaya çıkan katliamdır. Bu bölümde Burundi ülkesinin 1993’ten önceki tarihi inceledikten sonra 1993 katliamı ve o yıldan sonraki düzeni konularına değinilecektir.

2.1.2.1- Burundi Ülkesinin 1993’ten Önceki Tarihi

Burundi ülkesinde ilk oturan insanlar avcılık ve toplayıcılık ile geçinmeyi seven Twa adlı kısa insanlardır. Twa 1. yüzyılın başında ziraatçı Hutular tarafından yerinden edilmiştir. Sayıca daha üstün durumdaki Hutular 15. yüzyıla kadar küçük krallıklarla bir dizi alana hâkim olmuşlardır. 15. yüzyılda Tutsilerin bölgeye kuzeydoğu tarafından girdikleri tahmin edilmiştir. Çoban olan Tutsiler, sığırlarını Orta Afrika’ya sürmüşler ve bölgeye güçlü savaşçı geleneklerini getirmişlerdir. Bundan sonra Tutsiler Burundi ülkesinin kontrolünü ele geçirmişler ve Twa, Hutu topluluklarını boyunduruğu altına alan küçük krallıklar yaratmışlardır¹⁰. Harley Christensen’e göre koloni öncesi dönemde kullanılan Hutu ve Tutsi kavramlarına etnik gruplardan ziyade toplum içindeki sosyal sınıfları vurgulamak için başvurulmuştur. Tarım ile geçinen daha zayıf kesim Hutulardır. Hayvancılık ile uğraşan daha savaşçı toplum ise Tutsilerdir.

¹⁰ Christensen Harley, “Hutu and Tutsi: The Battle for Burundi”, 15 Eylül 2011, www.harleye.com, 2004, s. 1.

Sömürgecilik döneminde Tutsiler el üstünde tutulmuştur. Hutular ise çalışan sınıfı oluşturmuştur. Etnik kimliğe bağlı olmayan bu statü Harley Christensen'e göre ayrıcalığın belirtisidir. Burundi'deki küçük ayrıcalıklı grup Ruanda'daki gelişen siyasi muhalefeti durdurmak için azınlığa karşı çoğunluğa destek vermiştir. Daha sonra ise bu ayrıcalıklı kesim etnik bölünme stratejilerini soykırıma çevirmiştir. Soykırım kampanyası ile kendi liderliği altında olan Hutu dayanışmasını yeniden sağlayabileceğine ve savaş kazanacağına ya da en azından müzakere şanslarını artabileceğine inanmıştır. Devletin kontrolünü ele geçirmişler ve katliamı gerçekleştirmek için devletin işleyişini ve yetkisini kullanmışlardır.

Sömürgecilik, Burundi'deki etnik çatışmanın ortaya çıkmasına da sebep olmuştur. Sömürgecilik döneminde Burundi'nin kontrolü Almanya'dan Belçika'ya geçmiştir. Asıl sıkıyönetim ise Belçika tarafından uygulanmıştır. "İrkçi doktrinleri" kurumsallaştıran Belçika, Hutu ve Tutsi arasındaki bölünmeyi daha da derinleştirmiştir. Sömürgeciler Hutu şefleri yerine Tutsileri koymuşlar ve etnik kimlikleri gösteren kartlar çıkartmışlardır. Ayrıca, Belçikalı sömürgeciler Tutsilere vergi toplama ve adalet sistemini yönetme yetkisini vermiştir; ancak her iki topluluk da Belçikalılar tarafından yapılan sert muameleye, zorla çalıştırmaya, yüksek vergiler ve dayak gibi uygulamalara maruz kalmıştır¹¹. 1931 yılında etno – sosyal grupları ilerletmek ve güçlendirmek için Belçika, kimlik kartı uygulamasını başlatmıştır¹². Bu kimlik kartı özellikle Ruanda'daki soykırım sırasında çok önemli bir sonuç doğurmuştur. Ordu ve milisler kimliğinde Tutsi yazan herkesi idam etmiştir. Ama kimlik kontrolü çok zaman almaya başlayınca, Tutsi özelliği taşıyan herkes idam edilmiştir¹³.

1 Temmuz 1962'de Burundi tam bağımsızlığını ilan etmiştir. Yeni bağımsız Burundi ülkesinin başında, eşit sayıda Hutu ve Tutsi kökenli üyelerden oluşan anayasal bir monarşi sistemi vardı. Ancak, Mwambasa gücü paylaşmak konusunda isteksizdi ve bağımsızlığı takip eden yıllarda Tutsi üstünlüğü gittikçe daha fazla sorgulanmaya

¹¹ Anup Shah, Rwanda.

¹² Christensen Harley, "Hutu and Tutsi: The Battle for Burundi", s. 4.

¹³ Robert O. Keohane and J. L. Holzgrefe, "Humanitarian Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas", first published in 2003, s. 15.

başladı. İktidarda büyüyen güvensizliği bastırmak için 1965'te Kral Mwambatsa seçime gitti. Başbakan olarak bir Hutu seçildi, ancak Kral başbakanlığa kendi sekreterini atadı. Hutular çok şaşkıındı ve bu şaşkınlığın yarattığı öfkeleri dehşete dönüştü. 18 Ekim 1965'te seçim sonucundan memnun olmayan Hutu ordusundan bir grup subay, Krala karşı bir darbe yaptı. Atanan başbakanı öldürdüler ve kraliyet sarayına bir saldırı planı hazırladılar. Kral Mwambatsa paniğe kapıldı ve ülkeden kaçtı. Bu olayın ardından ordu darbe yapanların 34'ünü idam etti ve iktidarda olan tüm Hutulara saldırmaya başladı. Sonuç olarak 1965 yılındaki bu darbe girişimi başarısız oldu ve 5000 Hutu'nun ölümüyle sonuçlandı¹⁴. Bir Tutsi olan Kaptan Michel Micombero'nun liderliğindeki ordu çok güçlü bir konumdaydı. Ordunun yardımıyla Micombero, tahta çıkan Kralın oğlunu sadece birkaç ay içinde devirdi. Krallığın bertaraf edilmesiyle Burundi Cumhuriyeti oluştu. Micombero başbakan oldu ve hükümet kadrosunda daha çok Tutsi yer aldı.

1972 yılında Hutu isyancılar Tutsi vatandaşlarına saldırdı. Patlak veren bu yeni krizde 2000 Tutsi hayatını kaybetti¹⁵. 70'li, 80'li yıllar boyunca ve 90'lı yılların başlarında, Hutu ve Tutsi arasındaki sorunlar devam etti. 1993 yılında seçimler yapıldı ve bunun sonucunda barışçıl bir şekilde bir Hutulu başkan yönetime geldi. Kısa bir süre sonra, yeni seçilen Cumhurbaşkanı devirmek için Tutsi ordusu darbe yaptı. Darbe başarısız olmasına rağmen, ordu Başbakanı öldürmeyi başardı; sonuç olarak hükümet bir vekil bulmak zorunda kaldı. Başbakanın yeri, daha sonra Ruanda'da bir uçak kazasında hayatını kaybeden başka bir Hutu ile dolduruldu. Rivayete göre uçak Tutsi isyancılar tarafından vuruldu. Bu olaya karşılık olarak, Hutular Tutsileri öldürmeye başladı. Bu da Tutsilerin şiddete tekrar başvurmasına neden oldu. Üçüncü kez Hutu başbakanı seçildi fakat o da orduyu kontrol etmekte başarısız oldu ve Burundi 1990'ların meşhur iç savaşına sürüklendi.

¹⁴ A.e., s. 5.

¹⁵ A.e., s. 6.

2.1.2.2- 1993 Katliamı ve Katliamdan Sonraki Düzen

Bağımsızlıktan sonra yeni bir Anayasa oluşturulmuş ve çok partili sisteme geçilmiştir. Melchior Ndadaye 1993'te demokratik bir seçimle iktidara gelen cumhurbaşkanıdır. Ama sadece dört ay iktidarda kaldıktan sonra öldürülmüştür¹⁶. Başlayan katliamı, kırsalda kontrolü yeniden sağlamak gerekçesiyle ordu yönetmiştir. On binlerce insan öldürülmüş, yüzbinlerce insan ise evlerini terk etmek zorunda kalmıştır. Göç eden insanlar daha çok Tanzania ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti'ne gitmeyi tercih etmiştir¹⁷. 1993 yılındaki bu olaylar şiddet döngüsüne yol açmıştır. 300.000 insan hayatını kaybetmiştir; 600.000 ila 800.000 kişi başka bir ülkeye giderken, 280.000 ila 380.000 kişi yerinden edilmiştir¹⁸.

Suikast sonrasında Burundi zayıf ve bölünmüş bir iktidar tarafından yönetilmiştir. Uluslararası toplum ve komşu ülkelerin tepkilerine rağmen Binbaşı Buyoya iktidara geri dönmüştür. Burundi'de 1993 katliamı sırasında uluslararası tepkinin olmaması nedeniyle Ruandalı radikaller sorunsuzca birçok insanı katledebileceklerini düşünmüşlerdir. Barışın sağlanması için Arusha Barış Anlaşması önerilmiştir. Arusha Barış Anlaşmasının hazırlanmasından iki buçuk yıl sonra, ABD'nin eski Cumhurbaşkanı Bill Clinton ve diğer siyasi liderlerin baskısıyla Burundi'deki siyasi liderler Arusha Barış Antlaşması'nı imzalamışlardır. Görüldüğü gibi 1993'den sonra Burundi'de yeni bir hükümet oluşturmak için uluslararası toplumun büyük bir etkisi olmuştur. Ama her şeye rağmen çatışmanın başka bir ülkeye sıçraması önlenememiştir.

2.1.3- Ruanda'da Soykırım ve İç Savaş

1994 soykırımı ile sonuçlanan çatışmalar Ruanda'nın son derece acımasız geçmişini ortaya çıkarmıştır. Soykırımı durdurmakta başarısız olan Uluslararası

¹⁶ Jonas Ewald, Anders Nilsson, Anders Narman, "A Strategic Conflict Analysis for the Great Lakes Region", **Sida/Department for Africa**, Division for Eastern and Western Africa, March 2004, s. 140.

¹⁷ Jonas Ewald, Anders Nilsson, Anders Narman, **A.g.e.**, s. 140.

¹⁸ **A.g.e.**, s. 140.

Topluluklar kendilerini suçluluk duygusuna kaptırmıştır. Ruanda'da ortaya çıkan soykırımı anlayabilmek için Ruanda'nın tarihsel geçmişine bakmamız gerekmektedir.

Ruanda üç etnik gruptan oluşur: Hutu (% 87), Tutsi (% 12) ve Twa (% 1). Ruanda, Mwami adında Tutsi bir kral tarafından yönetilen bir krallıktır. 19. yüzyılın sonunda Almanlar tarafından sömürge haline getirilmiştir. Almanların Ruanda üzerindeki sömürgesi 1897 yılında başlamıştır. 1916 yılında ise Ruanda'da Belçika hakimiyeti başlar. Özellikle I. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra, Ruanda Belçika tarafından yönetilmeye başlamıştır. Almanya Ruanda'da sınırlı bir etkiye sahipken "Hamitic" Mit ile etkilenmiş olan Belçika, Ruandalıları etnik bölünmelere tabi tutmuştur¹⁹. Ruanda hiçbir zaman Fransa sömürgesi olmasa da, Belçika yönetimi Ruandayı Fransızca konuşan bir müttefike dönüştürmüştür. Daha sonra dil ve kültür Fransa ve Ruanda ülkelerini birbirlerini bağlamıştır²⁰.

Belçika yönetimi herkesi kendi grubuna bağlı kaydetmiştir. Yönetim, kişilerin etnik aidiyetini belirten kimlik kartları hazırlamıştır. Bu kimlikler 1994 soykırımının gerçekleşmesinde en önemli araçlardan biri olmuştur. Kendi vatandaşları tarafından eleştirilen Belçika, 1950 yılında Ruanda üzerindeki sıkı politikalarından vazgeçmiştir. Bundan sonra Hutular sosyal hayata katılmaya başlamış ve yönetimin bir parçası haline gelmiştir. Bu özgürlük Hutularda eşitlik mücadelesi için bir umut yaratmıştır. Böylece, 1959 yılında bir devrim yaşanmıştır. Hutu grupları Tutsi görevlilerine saldırmıştır. Karşılıklı olarak Tutsiler de şiddete başvurmuştur. İki etnik grup arasındaki çatışma 20.000 kişinin ölümüne yol açmıştır. Belçika olayı yatıştırmak için yönetici Hutuların yerine Tutsileri yerleştirmiştir.

1962 yılında, Ruanda bağımsızlığını kazanmıştır. Hutu yönetimi iktidardadır ve 300.000'den fazla Tutsi komşu ülkelere sürülmüştür²¹. 1973 yılında Hutu generali Juvénal Habyarimana iktidarı ele geçirmiştir. Juvénal Habyarimana Ruanda devletini tek

¹⁹ Wilma Van Hunnik, "Truth, Politics and Justice: French Complicity in the Tutsi Genocide and Rwanda's Possibilities for Redress", **Historical Perspective**, Utrecht University, September 2009, s. 11.

²⁰ A.e., s. 17.

²¹ A.e., s. 12.

partili bir eyalete dönüştürmüştür. Ayrıca merkezileştirilmiş, iyi düzenlenmiş bir devlet düzeni yaratmıştır. Her komünün başında bir belediye başkanı vardır. Bir olay çıktığında yönetici, komününün insanlarını kontrol altına almıştır. Bu komünler daha sonra yaklaşık 5000 insanı kapsayan bölgelere bölünmüştür. Bu bölümler yaklaşık 1000 kişilik birimlere ayrılmıştır. Her birim 5 kişiden oluşan bir komite ile yönetilmiştir. Açıkçası, bu etkin kurumsallaşma soykırımı düzenleme ve soykırımda halkın katılımı sağlamak için mükemmel bir mekanizma yaratmıştır.

1970'li ve 1980'li yıllarda Ruanda nispeten istikrarlı ve huzurlu bir dönem geçirmiştir. 1980 yılından sonra ise ekonomik ve politik sorunlar baş göstermeye başlamıştır. Ekim 1990'da Ruanda Vatansever Cephesi'nin (RPF) işgalinden sonra iç savaş başlamıştır. Ruanda Vatansever Cephesi (RPF) 1959 yılında Tutsi mülteciler tarafından kurulmuştur. Burundi ülkesinde, Müsevini'nin ordusunda görev alan Paul Kagame hem Ruanda Vatansever Cephesi (RPF) hem de Ruanda Yurtsever Ordusunu (RPA) yönetmiştir. Ruanda Vatansever Cephesi'nin amacı sürgünde olan Tutsilerin Ruanda'ya güvenli bir şekilde geri dönmelerini sağlamak ve Ruanda hükümetinde güç paylaşımını düzenlemektir²². Bu amaca ulaşmak için Arusha Barış Anlaşması düzenlenmiştir.

Fakat, 7 Nisan 1994 yılında Arusha Barış Anlaşması'ndan döndüğü sırada Cumhurbaşkanı Habyarimana ve Burundi Cumhurbaşkanı Ntaryamina'yı götüren uçak Kigali havaalanına yaklaşırken vurulmuştur. İki Cumhurbaşkanı da bu saldırıda hayatını kaybetmiştir. Böylece Tutsilere yönelik soykırım başlamıştır. Soykırım sırasında askeri müdahale, isyan ve darbe hareketi de başlamıştır²³. Bu çok iyi hazırlanmış ve sistematik bir soykırımdır; Tutsileri ve yakınlarını, hatta ılımlı Hutuları tanımak için isim listesi hazırlanmıştır.

²² A.e., s. 13.

²³ Jonas Ewald, Anders Nilsson, Anders Narman, A.e., s. 111.

2.1.4- Kongo: Sömürgecilikten İç Savaşa

Kongo eski bir sömürge ülkesiydi. Diğer ülkelere göre sömürgecilik Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde eşsiz bir şiddet kültürü doğurmuştur. Şiddet kültürü çok köklü olduğu için, sömürgecilik döneminden sonra da sosyal ve siyasi hayatın değişimine rağmen devam etmiştir. Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde 1996 yılında gerçekleşen çatışmayı ele almadan önce, sömürgecilikten 1996 yılındaki çatışmaya kadar olan dönemi inceleyeceğiz. Bu bölümde göreceğimiz gibi dış etkenler iç etkenlerden daha fazladır. Sonraki bölümde ise 1996 sonrası yaşananlar ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nin durumuna bakılacaktır.

2.1.4.1- Sömürgecilikten 1996 Çatışma Dönemine

Afrika'da sürekli ortaya çıkan iç savaşı sömürgeciliğin etkisi ile açıklamak artık pek ikna edici olmasa da, Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nin durumunu anlayabilmek için sömürgecilikten bahsetmemek imkânsızdır. Çünkü bu ülke hem ekonomik, hem kültürel hem de siyasi açıdan sömürgecilikten çok etkilenmiştir. Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde toprak ve iklim tarımsal üretim için çok elverişlidir. Bunun yanında ülke yer altı kaynakları açısından da çok zengindir. Kongo Demokratik Cumhuriyeti'ndeki sömürgecilik sistemi madencilik sektörü ile şekillendirilmiştir. Belçika yönetimi maden kaynaklarının üzerine kurulmuştur. Bu kaynaklar Kongo devletinin Ruanda, Burundi ve Zambiya ile olan sınırlarında bulunmaktadır²⁴.

Ayrıca, sömürgecilik dönemi sırasında daha önce var olan siyasi yönetim yapıları dikkate alınmamıştır. İnsanlar sömürgeci devletin menfaati için zorla çalıştırılmıştır. Öyle ki zorla çalıştırmak sömürgeci devletlerin temel özelliği olmuştur. Bu da siyasi ve ekonomik açıdan güçlü bir kutuplaşma etkisi oluşturmuştur. Sömürgeciler ve yerel halk arasında şiddetli bir geçimsizlik ortaya çıkmıştır. Kongo'da baskı ve keyfi öldürme diğer

²⁴ A.g.e, s. 160.

sömürge ülkelerine göre daha fazla yaşanmıştır. İsyan hareketi eğitim görmüş veya yerel yönetimde yer alan kesim tarafından başlatılmıştır. İsyanlılar, siyasi partiler kurmuştur ama ortaya çıkan partilerin çoğunluğu bölgesel ya da etnik konularla temellendirilmiştir. Dolayısıyla ulusal programa dâhil değillerdir²⁵.

İsyan hareketi Katanga eyaletinde başlamıştır. Mineral bakımından zengin Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nin güneyindeki Katanga Bölgesi, 1960'lı yıllarda bağımsızlığını ilan etmiştir. Uzun süredir Lumumba'nın düşmanı olan Katanga Bölgesi'nin lideri Moise Tshombe, bakır, altın ve uranyumu işleyerek elde ettiği zenginliği on yıldır Brüksel'e aktaran Belçikalı sanayi şirketlerine yakınlığıyla tanınıyordu. Belçika Hükümetinin, gizlice çıkarlarını koruduğu ve Katanga'nın ayrılışını perde arkasından yönlendirdiği iddia ediliyordu. Lumumba, Belçika askerlerinin geri çekilmesini talep etmiş, ancak askerler geri çekilmemiştir. Sonuç olarak Lumumba Belçikalı diplomatları sınır dışı etmiş ve Birleşmiş Milletler'i bağımsızlığını yeni ilan etmiş bölgeyi savunmaya çağırmıştır. Lumumba ayrıca Sovyetler Birliği'nden tek taraflı olarak yardım istemenin gerekli olabileceğini ima etmiş ve bu da batıda alarm zillerinin çalmasına yol açmıştır²⁶.

Patrice Emery Lumumba, Kongolu bağımsızlık önderidir ve 1960 yılının Haziran ayında Belçika'dan ayrılıp bağımsızlığını ilan ettikten sonra, Kongo Cumhuriyeti'nin yasal olarak seçilmiş ilk Başbakanı'dır²⁷. Lumumba'nın Pan – Afrikanizm anlayışı ve Birleşik Kongo Düşüncesi, kendisine çok fazla sayıda düşman kazandırmıştır. Hem Belçika hem de Birleşmiş Milletler, kendisini öldürmenin yollarını aradığı iddia edilmiştir. İktidarı ele geçirip Lumumba'yı yakalayan rakip politikacılara el altından maddi yardım ve destekte bulunmuştur²⁸.

²⁵ Jonas Ewald, Anders Nilsson, Anders Narman, **a.g.e.**, s. 160.

²⁶ "Who Killed Lumumba?", Saturday 21st October 2000, (Çevrimiçi) www.bbc.co.uk, 30 Temmuz 2012.

²⁷ Zeileg Leo, **Lumumba: Africa's Last Leader**, Haus Publishing 2008, s. 117.

²⁸ "Patrice Lumumba: 50 Years Later, Remembering the Right U.S. Backed Assassination of Congo's First Democratically Elected Leader", Janvier 21st 2011, (çevrimiçi) www.democracynow.org, 31 Temmuz 2012.

Seçimle göreve geldikten yalnızca on hafta sonra, Lumumba hükümeti bir darbeye devrilmiştir. Bu darbeyi takip eden süreçte de önce hapse atılmış ve sonrasında idam edilmiştir. Pek çok insan, bu eylemin Amerika Birleşik Devletleri'nin desteğiyle gerçekleştirildiğine inanıyordu ve bu eylem için Belçika Hükümeti, 2002 yılında resmi olarak özür dilemiştir²⁹.

Katanga olayı çözüldükten sonra Mobutu iktidara gelmiştir. Mobutu 1965'ten 1997'ye kadar iktidarda kalmıştır. Kendisi uluslararası ilişkiler konusunda çok başarılı olmuştur. Batılı ülkelerle kurduğu ilişkilerin sonucunda soğuk savaş sonrası Kongo Demokratik Cumhuriyeti “Batının Kalesi” olarak tanınmıştır. Zira bu ülke dünya ekonomisi için çok önemli bir konumdaydı³⁰.

Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde artan gerginlik, Ruanda soykırımından sonra göç eden kişiler tarafından başlatılmıştır. Ruandalı Hutu mülteciler geçimini sağlamak için mülteci kamplarından Kongo ülkesinin kırsal bölgelerine yayılmaya başlamıştır.

Bir tarafta Ruanda'daki Tutsi Hükümeti, bir tarafta Kongo Ülkesindeki muhalefet partisi, Mobutu'yu sınırışı etmek için bir harekete geçmeye hazırlanmıştır. Birkaç ay sonra isyancılar yeni bir hükümet kurmayı başarmış ve böylece Laurent Kabila iktidara gelmiştir. Fakat Laurent Kabila ve yandaşları arasındaki ilişki çok uzun sürmemiştir. Çünkü birkaç ay içinde yine isyancı hareketler başlamıştır. Kabila hükümetinin kısa sürmesinin ana sebepleri etnik çatışmaların durdurulamaması ve sosyal güvenliğin sağlanamamasıdır³¹. Kabila'yı iktidardan uzaklaştırma hareketinin başlamasıyla 1996 krizi başlamıştır.

²⁹ Ludo De Witte, **The Assassination of Lumumba**, Çev. Ann Wright, Renee Finby, London 2000.

³⁰ A.g.e., s. 160.

³¹ A.g.e., s. 164.

2.1.4.2- 1996 Sonrası ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nin Durumu

Kongo Demokratik Cumhuriyeti'ndeki yakın tarihin özellikle son 15 yılı sürekli ortaya çıkan istikrarsızlıkla tanımlanmıştır. 1996 - 1997 savaşı Başkan Mobutu'yu iktidardan uzaklaştırmış ve iktidara Laurent Desiré Kabila'yı getirmiştir. 1998 yılında başlayan savaş ise Kabila'yı desteksiz bırakmıştır ve bu savaş çok fazla ülkeyi kapsadığı için “Birinci Afrika Savaşı” olarak adlandırılmıştır. Ocak 2001’de Laurent Desiré Kabila suikastı ve oğlu Joseph Kabila’nın onun yerine geçmesiyle bu çatışma temel dönüm noktasına ulaşmıştır. Bu geçiş döneminde, Kongo Demokratik Cumhuriyeti’nde MONUC’un varlığı (MONUC: Demokratik Kongo Cumhuriyeti BM Örgütü Misyonudur - Fransızca bir kısaltmadır: Mission de l’Organisation des Nations Unies en Congo) giderek daha fazla yoğunlaşmıştır. Yaklaşık 5000 asker Kongo’ya, özellikle istikrarsız olan doğu bölgesine gönderilmiştir. Kongo barış süreci özellikle doğuda, şiddetli bir kriz ile karşılaşmıştır. 2003’te Huri bölgesinde, 2004’te Bukavu ve Gatumba bölgelerinde olmak üzere Kinshasa’da iki darbe girişimi olmuştur³². Aslında, Kongo Demokratik Cumhuriyeti’nin doğu bölgesindeki sınırı pek kontrol altında değildir. Bu durumun çatışmaların ortaya çıkmasına büyük etkisi olmuştur.

Ruanda soykırımından sonra Hutu rejimi devrilmiştir. İki milyondan fazla Hutu, Tutsi egemenliğindeki yeni yönetimden korktukları için Demokratik Kongo Cumhuriyeti’ne kaçmıştır. Bunların arasında soykırıma katılan milisler de vardır. Mobutu’nun hükümeti ile çok çabuk ittifak kurmuşlar ve nesiller boyunca Kongo Demokratik Cumhuriyeti’nde yaşayan etnik gruplara saldırmaya başlamışlardır. Ruanda Tutsi Hükümeti Hutu milisleri ve Kongo askeri birliklerine karşı direnmeye başladılar. Tutsi milisleri Uganda’nın desteklediği diğer yerel grupları alarak Kinsasa’ya yürümüş ve Mobutu hükümetini devirmiştir. Daha sonra Mobutu’nun yerine Laurent Kabila cumhurbaşkanı olmuş ve ismi Zaire olan ülkenin adını Kongo Demokratik Cumhuriyeti

³² Carette Stéphanie, Hoebeke Hans, Vlassenroot Koen, “EU Support to the Democratic Republic of Congo”, Centre d’Analyse Stratégique 2007, www.strategie.gouv.fr, s. 4.

olarak deęiřtirmiřtir³³. (Joseph Mobutu 1965 yılında ülkenin ismini Zaire'den Kongo Demokratik Cumhuriyeti olarak değiştiren kişiydi) Kabila rejimi Hutu milisleriyle savaşamamıştır. Hatta onu destekleyen küçük Ruanda grubu daha sonra onu devirmeye çalışmıştır. Daha sonra Kabila, Zimbabwe, Namibya ve Angola'dan yardım istemiş ve devam eden beş yıl boyunca bu ülkeler Kongo topraklarında savaşmıştır. Beş milyondan fazla kişi doğrudan savaş nedeniyle ve bir o kadarı da açlık ve hastalığa bağlı olarak hayatını kaybetmiştir. Savaşın sona erdiği 2003 yılında ilan edilmesine rağmen, ülkenin doğusundaki çatışmalar devam etmiştir.

İki sistemin yardımıyla, Topluluk Eylemi ve Ortak Dış Güvenlik Politikası (ODGP) yardımıyla Avrupa Birliği, son yıllarda Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde giderek daha aktif bir rol oynamıřtır³⁴. Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde en aktif olan Avrupa Birliği ülkeleri arasında Fransa ve Belçika yer almaktadır. Fransa, özellikle de Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ve Avrupa Birliği içindeki pozisyonu ile Kongo Cumhuriyetinde merkezi bir rol oynamıştır. Kongo Demokratik Cumhuriyetinde AB'nın yer aldığı çok taraflı müdahaleler çok kısıtlıydı, fakat AB Polis Teşkilatını müdahalesi ile desteklenmiştir. Fransız personeli Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde AGSP misyonlarında ön plana çıkmıřtır³⁵. 2003 yılındaki Artemis Operasyonu'ndan bu yana, Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ni desteklemek için Avrupa Birliği'nin gösterdiği çabaların temel nedeni, geçiş döneminde yapılan seçimlerin gereksinimlerini karşılamaktır. Bu süreç maddi destek (para, materyal) içermektedir. Aynı zamanda gerekli koşulları yaratarak, Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde Birleşmiş Milletler misyonu ve seçim gözlem misyonu için destek sağlamıştır. İşte burada Avrupa Birliği müdahalesinin derinliği görölür hale gelmektedir. Ayrıca Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ndeki Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) misyonu, Ortak Dış Güvenlik Politikasında (ODGP) geniş bir katılım sağlamıştır. Kongo'da yapılan dört operasyonun arasında ikisi askeri operasyon: Artemis ve EUFOR RD Kongo, ikisi ise sivil operasyondur: EUPOL Kinşasa ve EUSEC RDC.

³³ "DR Congo Conflict", 27th August 2010 , www.bbc.co.uk/news/world, Kasım 2011.

³⁴ Carrette Stéphanie, Hoebeke Hans, Vlassenroot Koen, "EU Support to the Democratic Republic of Congo", s. 3.

³⁵ A.e. , s. 13.

Avrupa Birliği Polisi - Kinşasa (EUPOL Kinshasa) kapsamında Pretoria Anlaşması ve Kongo Ulusal Polisi kurulmuştur. Yapılan çalışmalara Avrupa Birliği üyesi devletler 2,3 milyon Avro ile katkıda bulunmuştur. Ayrıca silah ve diğer malzemeler de gönderilmiştir. Silah ve el bombası gibi bazı eksik ekipmanları satın almak için Ortak Dış Güvenlik Politikası (ODGP) 585 000 Avro daha vermiştir. Entegre Polis Birimi'ne eşlik eden EUPOL Kinşasa, aynı zamanda birimin uluslararası standartlara, eğitim merkezine ve doğru uygulamalara göre hareket edip etmediğini kontrol etmiştir³⁶. Diğer yandan, EUSEC RDC'nın öncelikli görevleri teknik kontrol sağlamak, bütçe, mali yönetim, sözleşme ve ihale hazırlamak ve eğitim sağlamaktır.

³⁶ A.e. , s. 10.

BÖLÜM III

BÜYÜK GÖLLER BÖLGESİ KRİZİ SIRASINDA AVRUPA BİRLİĞİ'NİN MÜDAHALELERİ

3.1- Konuya İlişkin Genel Açıklamalar

1957’de Afrika’nın bağımsızlığından beri Afrika kıtası iç savaş ve devletlerarası çatışmalarla yıkılmıştır. En az 28 Afrika ülkesi bir tür şiddete maruz kalmıştır. Savaşlardan bazıları neredeyse 30 yıl sürmüştür. Sadece Orta Afrikada 50 senedir barış içinde yaşanan bir gün bile yoktu. Kıta çapında 28 başarılı darbe kaydedilmiştir ve 15 Afrika ülkesinin siyasi liderleri ya da devlet başkanı öldürülmüştür¹. Bu duruma karşı Son yıllarda AB dikkatini Afrikaya daha fazla vermiştir. Avrupa Birliği özellikle yerli barışın güçlendirmesini daha fazla önemsemiştir. Ama Büyük Göller Bölgesi’ndeki kriz sırasında durum oldukça farklıydı. Büyük Göller Bölgesi’ndeki kriz sırasında yabancı devletlerin müdahaleleri BM tarafından yasaklanmadığı halde çok az devlet devam eden iç savaşa karışmak istemedi. Böylece niyeti açık olmasa da Fransa’nın yönettiği Turkuaz Operasyonu hiç zorlanmadan BM Konseyinden geçmiştir². Avrupa Birliği, Büyük Göller Bölgesi’ndeki çatışmalar sırasında çok önemli rol oynadığı için bu bölümde yaptığı müdahaleye odaklanacağız ama bu insancıl müdahalelere girmeden önce AB dış politikası hakkında bilgi sahibi olmamız gerekiyor. Dolayısıyla ilk önce AB’nin Dış Politikasından bahsedilecektir: Ortak Dış Güvenlik Politikası ve Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası. Daha sonra Büyük Göller Bölgesi’nde AB müdahalenin nedenleri ve başlangıcına bakılacaktır. Sonunda Turkuaz ve Artemis Operasyonuna girmeden önce müdahale sırasında AB üye devletlerin gösterdikleri tutumu incelenecektir.

¹ “Towards a Coherent European Union Conflict Prevention Policy in Africa: Challenges for the Belgian Presidency”, **European Peacebuilding Liaison Office** (EPLO) Conference Report and Policy Recommendations, Brussels, 17 September 2001,s. 7.

² J. Bellamy Alex, “Whether The Responsibility to Protect?”, s. 1.

3.1.1- Avrupa Birliğinin Dış Politikası: ODGP ve AGSP

Uluslararası ve bölgesel krizin ilk ve en önemli çözümünün siyasi olduğu iddia edilir. Ama uygulama açısından bakılırsa AB için alana askeri güç göndermek, ortak pozisyon almak ve buna göre hareket etmekten daha kolaydır³. Ona göre askeri güç siyasi çözümü yürütmek için gereklidir. Avrupa Birliği oy birliği ile karar alır. Tüm üye devletler aynı dış politika ve güvenlik politikası izleyebilmeleri için AB sisteminde AGSP sistemi kurulmuştur⁴. AGSP'nin kurumsallaşması ve güvenlik söylemi hep tartışmalı bir konuydu. Çünkü AGSP'nin siyasi tutumu Brüksel'de alınan kararlardan değil, bu kararların Belçika hükümeti tarafından alındığı konusunda hem şüphe hem de antipati uyandırmıştır. Bu sebepten dolayı bazı AB üye ülkeler AGSP'ye uymak pek istememiştir. Örneğin, 2003 yılında İngiltere hazırladığı “Değişen Dünya Güvenliği” belgelerinde AB ve Avrupa'dan bahsetti. AGSP hakkında ise yok denecek kadar çok az bilgi verdi. Ayrıca AGSP'ye yapılan atıflardan sadece bir tanesi NATO ya da ABD'den bahsediyordu⁵.

Avrupa Birliği'ne yeni üye olan devletler AGSP ve ODGP'ye çok fazla önem vermemelerine rağmen onlara genel bir destek vermiştir. Avrupa Birliği'ne verdikleri desteği Polonya Başbakanı Marek Belka'nın yaptığı konuşmadan ispat edebiliriz. Söylediği gibi AB özellikle istikrarsız ve terörün yaygınlaştığı dönemde dünyadaki sorumluluk payının artması gerekmektedir⁶. Dolayısıyla, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP) daha çok AB sınırları dışındaki süreçleri etkilemeye yönelik yapının benzersiz bir bileşenini sunmaktadır⁷. Ortak Dış Güvenlik Politikası AB'nin uluslararası aktörlüğünün en önemli bileşenlerinden biri olarak teorize edilebilir ve ODGP'nin

³ A.e. , s. 26.

⁴ Toje Asle, “The Consensus – Expectations Gap: Explaining Europe's Ineffective Foreign Policy”, **Norwegian Institute for Defence Studies**, Oslo, s. 130.

⁵ Edwards Geoffrey, “Is there a Security Culture in the Enlarged European Union?”, **Europe Forum**, The International Spectator 3 / 2006, s. 17.

⁶ A.e. , s. 19.

⁷ Chebakova Anastasia, “Theorizing the EU as a Global Actor: A Constructivist Approach”, **Carleton University**, Date of presentation: Saturday, september 27,2008, s. 2.

kurulmasını devletlerarası bir mantıkla açıklamak zordur. Çünkü ODGP’de önemli olan üye devletlerin çıkarıdır⁸.

Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Ortak Dış Güvenlik Politikası’nın altında AB’nin yaptığı insancıl müdahaleleri beş dış politika hedefi ile desteklenmektedir:

- Bölgesel İşbirliği ve Entegrasyon Teşviki
- İnsan Hakları Tanıtımı
- Demokrasi ve İyi Yönetişimin Geliştirilmesi
- Şiddetli çatışmaların Önlenmesi
- Uluslararası Suçla Mücadele⁹

Bu hedefler BM’nin dış politika hedeflerine karşılaştırıldığında daha çok geniş kapsamlıdır. Birleşmiş Milletler Şartında 13. Madde’ye¹⁰ göre ise BM’in ana hedefi temel özgürlük ve insan haklarına erişimi kolaylaştırmaktır¹¹. Dolayısıyla, İnsan Hakları korunmasına ilişkin AB’nin BM’den insancıl Müdahaleleri desteklemek için daha belirgin teorileri vardır. Avrupa Birliği bazı özelliklerinden dolayı diğer uluslararası örgütlerden daha üstün olduğu söylenebilir. Evrenselliği ve üyelerinin çeşitliliği nedeniyle BM tarafından onaylanmış olan eylemlerde Avrupa Birliği’nin yaptırım ve askeri güç kullanımı meşru sayılmaktadır¹². Aslında, Avrupa dışında yapılan ilk AB Operasyonu BM tarafından meşrulaştırılmıştır. Avrupa Birliği, Afrika’daki barış koruma operasyonlarında BM ve Afrika Bölgesel Örgütlerinin en uygun ortağıdır. 2003 yılından itibaren Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Sudan, Çad, Orta Afrika Cumhuriyeti, Somali

⁸ A.e. , s. 9.

⁹ Karen E. Smith, **European Union Foreign Policy in a Changing World**, s. 2.

¹⁰ BM Şart’ın 13. Maddeye göre: “Genel Kurul siyasal alanda uluslararası işbirliğini geliştirmek uluslararası hukukun giderek geliştirilmesini ve yasalaştırılmasını teşvik etmek. Ekonomik, sosyal, kültürel alanlarda, eğitim ve sağlık alanlarında uluslararası işbirliğini geliştirmek ve ırk, cinsiyet ve dil ya da din ayrımı gözetmeksizin herkesin insan hakları ile temel özgürlüklerden yararlanmasını kolaylaştırmak için araştırmalar yapılmasına önayak olur ve bu amaçla tavsiyelerde bulunur.”

¹¹ Prof. Dr. Şeref Gözübüyük, Prof. Dr. A. Feyyaz Gölcüklü, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması**, 6.Baskı, Ankara 2005, s. 4.

¹² Sarah Kreps and Geoffrey Wallace, “Just How Humanitarian are Intervention? Peacekeeping and the Prevention of Civilian Killings during and after Civil Wars”, **International Institutions and Conflicts Management**, Toronto, C.A, 3-6 September 2009, s. 8.

ve Gine’de ODGP Operasyonlarını yürütülmüştür¹³. Yapılan misyonlar birbirlerinden çok farklı olsa da çoğu zaman BM tarafından kabul edilmiştir. Operasyonlar görevin yönlendirmesi ve mevcut güç ile değişebilmektedir¹⁴. AB tarafından Büyük Göller Bölgesi’nde yürütülen insancıl müdahale de diğer Afrika ülkelerine ve başka kıtalarda yaptığı müdahalelerden farklıdır. Örneğin Büyük Göller Bölgesi’ndeki kriz sırasında AB NATO olmadan harekete geçmiştir. NATO’nun onayı olmadan AB’nin harekete geçmesi büyük ihtimalle üye devletlerin ortak çıkar paylaşmaya devam ettiklerini ya da istekli olduklarını ve ortak bir politika paylaştıklarını gösterir¹⁵.

Avrupa Birliği tarafından Büyük Göller Bölgesi’nde yaptığı müdahale farklıdır çünkü Artemis Operasyonu, daha önce üstlenmiş olduğu misyonları ile karşılaştırıldığında AB’nin Soğuk Savaşın sona ermesi sonucu ortaya çıkan sorunlar yüzünden oldukça hazırlıksız olduğunu görebiliriz. Ancak 1990’lı yıllarda art arda yaşanan dış politika krizleri, dış ve güvenlik politikası açısından AB’nin olgunlaşmasını hızlandırmıştır. Avrupa Birliği dış politikasının demokrasi, hukuk üstünlüğü, insan ve azınlık haklarının teşvik edilmesine bağlı olmasını kabul etmiştir. Böylece bir takım anlaşmalarda yapılan değişiklikler Ortak Dış Güvenlik Politikası’nın gelişmesine ve askeri bileşenlerin (AGSP) kurulmasına yardımcı oldu¹⁶.

Avrupa Birliği’nin müdahale mekanizması hakkında daha fazla bilgiye sahip olmak için AB ve NATO arasında bir karşılaştırma yapmak gerekli olabilir. Aslında, AB kaynaklarının NATO’nun kaynaklarından daha fazla olduğunu ve böylece NATO ile rekabet edebileceği konusunda bir endişesi vardı. Ama bu endişe çok ciddi görünmüyordu çünkü hiçbir devlet NATO’nun kaynaklarından daha fazlasına sahip değildir. Ancak AB kriz yönetimi ve sivillerle daha çok ilgilenirken, NATO ise askeri konularda yardım sağlayarak bu iki kurum arasında yeni bir iş bölümünün gelişmesi de söz konusu olabilir. Bu iş bölümü tüm AB üye ülkeleri tarafından kabul edilmediği gibi

¹³ Sicurelli Daniela, “Competing Models of Peacekeeping: The Role of the EU and China in Africa”, **5th Pan – European Conference on EU Politics**, Porto, Portugal 23 – 26th June 2010, s. 2.

¹⁴ Sarah Kreps and Geoffrey Wallace, “Just How Humanitarian are Intervention? Peacekeeping and the Prevention of Civilian Killings during and after Civil Wars”, s. 10.

¹⁵ Antonio Missorili, “The European Union: Just a Regional Peacekeeper?”, s. 501.

¹⁶ Fraser Cameron, **An Introduction to European Foreign Policy**, s. 174.

düzgün AB – NATO ilişkisi gerektirir¹⁷. Aslında 1990’ların ortalarına kadar, AB ve NATO arasında hemen hemen hiçbir ilişki yoktu. Daha önce AB ekonomi ile ilgilenirken NATO ise savunma ile ilgilenmiştir. Bazı ülkeler, özellikle Fransa NATO’nun rolünün genişletilmesinde ısrarlı olmasına rağmen bu düşünce, Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle yavaş yavaş değişmeye başlamıştır¹⁸. Öte yandan, NATO Genel Sekreteri Joop de Hoop Scheffer NATO ve AB arasındaki işbirliğinin eksikliğinden yakınıyordu. Örneğin, NATO ve AB tarafından Darfur’da yaptıkları iki farklı misyondan sonra ortak insanı operasyon yürütmenin zor olduğunu belirtilmiştir¹⁹.

2005 yılının Ocak ayında ise Alman Şansölyesi Gerhard Schröder kıtalararası stratejik diyalog düzenlemek için en uygun forum hakkında bir tartışma ortaya atmıştır. Ona göre ne AB ne de NATO yeterli değildir. Avrupa Birliği ve NATO’nun yetersizliği ile ilgili tartışmalar 2006 yılında da devam etmiştir. İlişkileri güçlendirmek için Avrupa Birliği NATO operasyonlarına destek vermek için 20.000 hızlı hareket edebilen bir askeri gücü geliştirdi. Bu durumun karşısında Amerika Birleşik Devletleri NATO ile yarıştığı gerekçesiyle AB’ni uyarmıştır. Avrupa Birliği aslında güç kullanma ve savunma konusunda uzun bir geçmişe sahip olmamasına rağmen NATO’dan daha etkili olduğunu söylenebilir. Hatta Avrupa Birliği’nin askeri gücü NATO’nun gücü ile zaman zaman örtüşebilir, ama buna rağmen ortak güç kullanma konusunda çok az çalışmaları görünmüştür. Yıllar boyunca AB ve NATO arasındaki işbirliğinin gelişmesinin sebebi olan “Berlin Plus” ulaşmak çok zordu. “Berlin Plus”, kurumlararası ilişkiler desteklemek için bir güvenlik düzenlemelerdir. “Berlin Plus” 1996 yılında Berlin’deki NATO Dışişleri Bakanlarının “Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği” yaratılması kararlarından kaynaklanmaktadır. Dışişleri bakanlıkları NATO’nun içindeki Avrupa Savunma faaliyetlerini artırmak için NATO’nun varlıklarını BAB içinde kullanmayı kabul etmiştir.

¹⁷ Karen E. Smith, *European Union Foreign Policy in a Changing World*, s. 48.

¹⁸ Fraser Cameron, *An Introduction to European Foreign Policy*, s. 86.

¹⁹ A.e. , s. 86.

Ayrıca, 1999 yılından Aralık 2002 yılına kadar Yunanistan ve Türkiye tarafından yapılan engelleme manevraları nedeniyle AB ve NATO anlaşmaları resmi nitelik kazanmamıştır. Sonunda 2002 Aralık ayında anlaşmaya varılmıştır. Bu anlaşma AB – NATO güvenlik anlaşmalarını kapsayan bir takım anlaşmalara ve kriz yönetim operasyonlarında AB için NATO varlıklarına ve planlama yeteneklerine erişme olanağı sağlamaktadır. Kararlar durumlara göre değişebilirse de sonuçta AB artık gereken NATO kaynaklarına erişebilmektedir. Artık iki kurum arasında daha düzgün bir ilişki vardır ama buna rağmen roller ve yönetme işlevleri hakkında bazı gerginlikler devam etmektedir²⁰.

Avrupa Birliği'nin güvenlik politikası oluşturmada en önemli yer alan ülkeler Fransa, Almanya ve İngiltere'dir. Daha aşağı düzeyde, güçlü devletlerin arasında yer almak isteyen devletler ise İtalya, İspanya, Polonya ve Romanya'dır. Yeni üye devletlerin çoğunluğu “küçük bir devlet” olarak sayılmaktadır²¹. Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasında kararlar İngiltere, Fransa ve Almanya tarafından alınmaktadır. Uluslararası Toplum çapında büyük bir rol oynamaktadırlar. Aslında bu üç devlet uzun zamandan beri Uluslararası Hukuk Kuruluşları veya başka kuruluşların yardımıyla birçok devletin siyasi, ekonomik ve sosyal yapılarını şekillendirmiştir. Ancak, askeri müdahaleleri AGSP ve ODGP'nin ortaya çıkmasıyla yapmışlardır²².

Son zamanlarda, Fransa, Almanya ve İngiltere dış siyaset sorunlarına ortak çözüm bulabilmek için yoğun şekilde toplantılar düzenleyerek çözüm üretmeye çalışmaktadır. Uzlaşmaya vardıldıktan sonra diğer AB ülke devletlerini de ikna etmeye çalışıyorlardı²³. İngiltere ve Fransa 1945'ten beri dünya'nın çeşitli askeri operasyonlarında yer almıştır. Son zamanlarda, İngiltere Güney Atlantik, Fransa ise

²⁰ A.e. , s. 87.

²¹ A.e. , s. 30.

²² Orford Anne, “Reading Humanitarian Intervention: Human Rights and the Use of Force in International Law”, **Cambridge University Press** 2003, s. 17 – 18.

²³ Fraser Cameron, **An Introduction to European Foreign Policy**, s. 42.

Afrika'ya askeri güç göndermiştir. Körfez ve Balkan Savaşı sırasında ise yan yana savaşmışlar. Almanya ise 20.yy tarihinin sonucu olarak pasifist bir geleneğe sahiptir. Ama 1990'larda Uluslararası barış için önemli bir rol oynamaya başlamıştır ve şimdi Balkanlarda ve Afganistan'da öncü bir rol oynamaktadır. Bu üç ülke çok önemli diplomatik kaynaklara sahiptir. Ayrıca, ulusal devletin önemini ve boyutunu hatırlatan dışişleri bakanlıkları vardır. Avrupa Birliği Kurumu ve üye devletler arasındaki kaynak paylaşımını görebilmek için sadece muhteşem Quai d'Orsay'yı (Fransız Dışişleri Bakanlığı) ve Brüksel'deki Charlemagne ve Julius Lipsius AB fonksiyonel binalarını karşılaştırmak yeterli olur. Ortak Dış ve Güvenlik Politikası sisteminde kendi etkisini artırmak için AB'nin en güçlü olan bu üç ülkesi AB Kurumuna diplomat göndermeye başlamıştır²⁴. İngiltere, Fransa ve Almanya kendilerini diğer üye devletlerden farklı görmektedirler ve siyasi konuları hakkında görüşmek için sık sık bir araya gelmektedirler. 2004 yılındaki genişleme daha küçük ve orta devletlere önem verdiği için bu süreçten itibaren güçlü olan bu üç devletin sergilediği bu tutum daha belirgin bir hale gelmiştir²⁵. Fakat üç güçlü ülke arasında da bölünme vardı. Fransa, İngiltere ve Almanya'ya nazaran dış ilişkilerde daha aktiftir. Bunun için Büyük Göller Bölgesi'nde yapılan Türkuaz Operasyonu Fransa liderliğinde gerçekleştirilmiştir.

Ortak Savunma Politikası ile bağlı olan Ortak Dış ve Güvenlik Politikasını tanımlayan Maastricht Antlaşmasının yürürlüğe girmesi Büyük Göller Bölgesi'ndeki krizin başlangıcı ile örtüşmektedir. Soğuk Savaşın sona ermesiyle, Avrupa'nın daha fazla siyasi yetki ve kendi sınırları çerçevesinde istikrar sağlamak için daha çok çaba göstereceği düşünülmüştür. Böylece Avrupa Birliği işbirliği çalışmalarına başlamıştır, aynı sıra ODGP'de güçlendirilmiştir. Ortak Dış Güvenlik Politikasının kuruluş sebeplerinden bazıları küresel ticaret ve kalkınma yardımlarında önemli bir aktör olan AB'nin hegemonyasını ortaya çıkarmak, transatlantik sorumlulukları yönetmek ve iç gelişmeler (tek Pazar, tek para birimi genişlemesi) dışarıdan hızla geliştirmektir²⁶. 1993

²⁴ A.e. , s. 60.

²⁵ A.e. , s. 61.

²⁶ Fraser Cameron, *An Introduction to European Foreign Policy*, s. 28 -29.

yılında ODGP, Balkanlardaki başarısız müdahaleden sonra AB'nin uluslararası krize karşı etkinliğine artmaya çalışmaya başlamıştır.

Ortak Dış Güvenlik Politikası'nın askeri gücü vardır. Bu askeri güç hem erken tespit hem de stratejik planlamayı sağlayabilir. Üstelik AB askeri gücündeki zayıf noktaları tespit etmeye yardımcı olur. Askeri güç içinde AGSP (Avrupa Güvenlik Savunma Politikası) yönetimi sağlayan üye devletlere yardımcı olan ve aynı zamanda bağımsız bir AGSP misyonu yürüten küçük bir sivil askeri birimi vardır²⁷. Askeri gücü olduğu için de ODGP'nin askeri müdahale için kapasitesi vardır. Ortak Dış ve Güvenlik Politikası 1993 yılında kurulmuş ve 4 Aralık 1998 yılında Fransa ve İngiltere arasında yapılan Saint – Malo zirvesi ile çalışmaya başlamıştır²⁸. Bu tarihlerde de Büyük Göller Bölgesi'ndeki iç çatışma iyice alevlenmiştir. Tarihlerin örtüşmesinden dolayı iki olay arasında bir bağlantı söz konusu olduğunu söylenebilir. Aralık 1991'de imzalanan Maastricht sözleşmesinde Dış Güvenlik Politikası devletlerarası ikinci sütun olarak geliştirilmiştir. İngiltere Avrupa Ortak Savunma Politikasına katılmaya karar verdiğinde ancak bu kuruluş genişletilmiştir. 2000 yılında, Nice Antlaşmasında onaylanmış olan Avrupa Savunma ve Güvenlik Politikası (AGSP) Ortak Dış Güvenlik Politikası (ODGP) içinde özel bir program olarak geliştirilmiştir²⁹. Artık İngiltere – Fransa arasındaki Saint – Malo Zirvesi Afrika'da AB pozisyonunu güçlendirmek için çok önemli bir araç haline gelmiştir.

“Ayrıcalıklı” bir ilişki içinde olduğu ülkelerinin üzerinde baskı uygulamak ve onları daha fazla etkileyebilmek için Saint – Malo Zirvesi Fransa'ya ve İngiltere'ye daha fazla imkân sunmuştur. Saint – Malo zirvesinden sonra Fransa ve İngiltere'nin Afrika'da artan etkisiyle alakalı başka zirveler daha vardı: 4 Şubat 2003'te Tocquet Zirvesi ve Kasım 2003'te Lancaster House'da yapılan zirve. Tocquet Zirvesindeki konuşmalar

²⁷ Karen E. Smith, “European Union Foreign Policy in a Changing World”, Second Edition 2008, s. 42.

²⁸“European Policy and Defence Policy 1999 – 2009”, **EU Institute for Security Studies**, Ed. General Secretariat of the Council of the European Union, , www.esdp10years.eu, ESDP Newsletter Special Issues – October 2009, s. 6.

²⁹ King Anthony, “The Future of the European Security and Defence Policy”, University of Exeter, s. 2.

Demokratik Kongo Cumhuriyetinde bir ulusal ordu inşa etme çabası ve AB'nin güç kaynağı olarak Fransa – İngiltere İşbirliğinin rolüne aktif yapmıştır³⁰. Ama AB'nin uluslararası bir krize yanıt verebilmesi için özerk bir eylem gerçekleştirme gücü ve inandırıcı bir askeri güce sahip olmasını gerekmektedir. İşte Büyük Göller Bölgesi'nde yapılan müdahaleler sırasında insancıl müdahale için AB'nin yeterli olup olmadığı söz konusu olmuştur. Avrupa Birliği'nin müdahale gücü konusunda tereddütlere rağmen 4 Mayıs 1999 yılında Petersberg Görevi (İnsanı Yardım, Kurtarma Görevleri ve Barış Koruma) kapsayan Amsterdam Antlaşması yürürlüğe girmiştir³¹. Böylece, Avrupa Birliği'nin düzenlediği ilk askeri operasyon 31 Mart 2003'te Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyetinde (Concordia) gerçekleşmiştir. Ama müdahalelere rağmen AGSP'nin bir türlü askeri ittifak ya da NATO Avrupa versiyonu olmayacağını da belirtilmiştir³².

3.1.2- Avrupa Birliği Müdahalesinin Nedenleri ve Başlangıcı

Avrupa Birliği kuruluşundan önce Avrupa dışında yapılan müdahaleler AB üye devletleri tarafında yürütülmüştür. Liberya (1989 – 2003), Sierra Leone (1991 - 2002), Somali (1992 -) ve Ruanda (1994) krizinden sonra ise Afrika'daki çatışmaların önlenmesi AB meselesi haline gelmiştir. Bazı üye devletler BM misyonu ile katılmalarına rağmen yukarıdaki operasyonlarda AB adına müdahale etmemiştir. Fransa Ruanda soykırımı karşısında müdahale etmiştir. İngiltere de Sierra – Leone'ye askeri güç göndermiştir. Ancak, Haziran 1997 yılında Ortak Dış Güvenlik Politikası (ODGP) bütün AB üyeleri Afrika'daki çatışmaların önlenmesi ve çözülmesi için bütün olarak aktif bir rol oynaması gerektiğini belirtmiştir. Bu bildirim daha sonra birkaç defa tekrarlanmıştır³³. Komisyon ve Ortak Dış Güvenlik Politikasının Yüksek Temsilcisi barışın korunması, istikrarın sağlanması ve dünya çapındaki uluslararası güvenliğin

³⁰ Carrette Stéphanie, Hoebeke Hans, Vlassenroot Koen, "EU Support to the Democratic Republic of Congo", *Centre d'Analyse Stratégique* 2007, www.strategie.gouv.fr, s. 12.

³¹ "European Policy and Defence Policy 1999 – 2009", s. 6.

³² *A.e.*, s. 25.

³³ Fraser Cameron, *An Introduction to European Foreign Policy*, s. 175.

güçlendirilmesi AB'nin temel bir hedef olduğunu ve şiddetli çatışmanın önlenmesi dış politikasının sorunlarından birini oluşturduğunu iddia etmiştir.

Müdahale öncesinde AB ve Büyük Göller Bölgesi arasında kültür, tarih ve ekonomi alanında geniş bir ilişkisi vardı³⁴. Bu ilişki sömürgecilikle açıklanabilir. Daha sonra Afrika ülkelerine verilen bağımsızlık aslında imparatorluk hâkimiyetinin belli bir formunun sona ermesi olarak değerlendirilebilir. Çoğu sektörde yabancı devletlerin hâkimiyetleri devam etmiştir. Emperyal bir güç olarak, AB üçüncü ülkelere hem ekonomik hem de mali yaptırımlar empoze edebilir. Büyük Göller Bölgesi'nde alınan kararlar (ya da ortak pozisyon) ODGP (Ortak Dış Güvenlik Politikası) çerçevesinde oybirliği ile alınması gerekmektedir; ardından Avrupa üye devletleri ekonomik ilişkiler ve / veya sermaye hareketleri ve ödemeleri kesmek için gerekli yasal tedbirleri alır³⁵. Yardım alan bir ülke insan haklarını ve demokrasinin prensibini ihlal ederse AB yaptığı yardımı azaltabilir ya da askıya alabilir. Ayrıca AB yaptığı yardımı siyasi reform projesine ya da temel insan ihtiyaçları kapsamına katabilir³⁶. Bu da müdahale yasasının yeni emperyalist egemenliğin yeni yüzü olarak ortaya çıkmasını belirtiyor³⁷.

1990'larda askeri ve sivil kriz yönetmek ve çatışmaları önlemek için AB daha açık ve aktif bir rol oynamıştır³⁸. O dönemde Büyük Göller Bölgesi hukuksal ve ekonomik açıdan çok büyük bir krizle karşılaşmıştı. Bu sorunlar etnik çatışmalarla güçlenmiştir. Böylece AB üyesi özellikle Afrika'da nüfuzunu sürdürebilmek için endişeli olan Fransa müdahale etmeye karar verdi. Avrupa Birliği Büyük Göller Bölgesi'nde müdahale'ye teşvik eden diğer nedenler ise üye olmayan ülkeleri çekmek, terör örgütleriyle mücadele etmek, yasadışı göçmenler, mülteciler ve organize suç ile

³⁴ Antonio Missorili, "The European Union: Just a Regional Peacekeeper?", **European Foreign Affairs Review**, 2003 – Kluwer Law International, s. 5031.

³⁵ Fraser Cameron, **An Introduction to European Foreign Policy**, s. 62.

³⁶ **A.e.**, s. 62.

³⁷ Orford Anne, "Reading Humanitarian Intervention: Human Rights and the Use of Force in International Law", s. 20.

³⁸ "Towards a Coherent European Union Conflict Prevention Policy in Africa: Challenges for the Belgian Presidency", **European Peacebuilding Liaison Office**, s. 7.

mücadele etmek ve önlemektir³⁹. Bu nedenlerden bazılarını da Büyük Göller Bölgesi'nde AB müdahalesi açıklayabilir. Örneğin ekonomik ve güvenlik konusu AB ülkelerinin Büyük Göller Bölgesi'ndeki çatışma sırasında müdahale etmesinin en büyük sebepleridir. Orta Afrika, AB'nin en büyük ticaret ve iş ortağından biridir. Hatta bazı yazarlara göre medya'da yazılan ve politikacıların söylediği aksine, Ruanda'daki soykırım daha çok kapitalist dünya sistemi içerisinde olan ekonomik ve siyasi konumunun bir sonucundan kaynakladığını savunmuştur. Bu siyasi ve ekonomik konumu parasal faktörlerle dâhil olmak üzere kahve fiyatları, sömürgecilik geçmişi ve ülkeye yönelik batı ülkelerin tutumlarını içermektedir⁴⁰. Dolayısıyla Büyük Göller Bölgesi'nde AB tarafından yapılan askeri müdahale ekonomi sebebi ile açıklanabilir. Ayrıca Büyük Göller Bölgesi'ndeki soykırım sonrasında AB'ye giden sivil ve siyasi mültecilerin sayısı belli olmasa da AB her yıl binlerce sivil ve siyasi mülteciler ağırlamaktadır. Mülteciler çoğu zaman ev sahipliği yapan ülkelere ekonomik, sosyal ve hatta güvenlik sorunu oluşturdıkları için AB üye devletleri müdahale ederek onların gelmelerine engel olmaya çalışmıştır. Avrupa Birliği askeri müdahale ile yetinmeyerek bir takım yasal düzenlemeler ile de mültecilerin gelmesini yasaklamıştır. Örneğin Uluslararası İnsan Hakları hukukunda soykırım mağdurları katliamdan sağ kurtulma gerekçesiyle sığınma talebinde bulunmalarını sağlayacak ya da şiddeti uygulayan kişi ya da topluluktan kaçmalarını sağlayacak hiçbir yasal bağlayıcı düzenleme yoktur. Ayrıca AB hukukunda Ruandalıları soykırım mağdurları sığınmacı olarak tanıyan hiçbir kanun yoktur⁴¹.

³⁹ A. Wessel Ramses, Blockmans Steven, "The European Union and Crisis Management: Will the Lisbon Treaty Make the EU more Effective?", **Center for the Law of the EU External Relations**, printed in the Netherlands T.M.C Asser Institute 2009 /1, s. 26.

⁴⁰ Anup Shah, "Rwanda".

⁴¹ "International Organisation for Migration", 25 Ekim 2011, www.iom.int, Mart 2012.

3.1.3- Müdahale Sırasında AB Üye Devletlerin Tutumu

1993 Maastricht Antlaşması yürürlüğe girdikten sonra Temmuz 2007’de Nice Antlaşmasının yürürlüğü girmesine kadar ODGP Büyük Göller Bölgesi ile ilgili birkaç karar almıştır. Ortak Dış Güvenlik Politikası’nın kararları⁴² aşağıdaki gibi özetlenebilir.

Kasım 1993’ten Nisan 1999’a (Maastricht Antlaşması)			Mayıs 1999’tan Ocak 2003’e (Amsterdam Antlaşması)			Şubat 2003’ten Temmuz 2007’ye (Nice antlaşması)		
Ortak Eylemler	Ortak Tutumlar	Diğer	Ortak Eylemler	Ortak Tutumlar	Diğer	Ortak Eylemler	Ortak Tutumlar	Diğer
8	3	3	6	8	1	24	6	15

Yukarıdaki bilgiler Kasım 1993 Maastricht Antlaşmasından 2007 yılında Nice Antlaşmasının yürürlüğüne kadar AB tarafından alınan karar ve yapılan eylemleri göstermiştir. Buna göre Ortak eylem 2000 yıllarında 8’den 6’ya düşürülmüştür. Şubat 2003’ten Temmuz 2007’ye kadar ise 24’e ulaşmıştır. Ayrıca, Ortak tutum, Ortak Eylemlerden az olsa bile Maastricht Antlaşmasından sonra da yaygınlaşmaya başlamıştır. Diğer eylemler ve tutumlarda durum aynıdır.

Avrupa Birliği birkaç AGSP (Avrupa Güvenlik Savunma Politikası) misyonları başlatmıştır ama bunların çoğunluğu oldukça küçük ve sivildi⁴³. Buna rağmen Demokratik Kongo Cumhuriyeti’nde AGSP’nin düzenlediği askeri operasyon çok fazla önem taşımaktadır. 12 Haziran 2003 yılında Demokratik Kongo Cumhuriyeti’nde bulunan Huri bölgesinde başlatılan operasyon AB Kurumu’nun Avrupa’nın Avrupa dışında yaptığı ilk operasyon olmuştur. Bu ilk askeri operasyon Artemis operasyon

⁴² Karen E. Smith, *European Union Foreign Policy in a Changing World*, s. 242.

⁴³ A.e. , s. 47.

olarak adlandırılmıştır. Artemis Operasyonu aynı zamanda NATO yardımı ile ilk desteklenen operasyonlardandır⁴⁴. Artemis Operasyonun yanı sıra Büyük Göller Bölgesi'nde yapılan askeri müdahale sırasında AB üye devletlerin tutumu daha iyi incelemek için Fransa tarafından gerçekleştirilmiş olan Turkuaz Operasyonu da değerlendirilecektir.

3.2- Fransa'nın Müdahalesi: Turkuaz Operasyonu

Bölgesel Operasyonların, Soğuk Savaş döneminde sınırlı kalmasına rağmen bundan sonraki dönemde bu türlü operasyonlar çoğalmaya başlamıştır. Soğuk Savaşın sonunda uluslararası barış eyleminin çoğalması ile beraber barış korumasında yükünü azaltmak için BM Bölgesel ve Uluslararası Kuruluşlara bir dizi teklif yapmıştır⁴⁵. Fransa bazı tekliflere olumlu cevap vermiştir. Bunlardan biri de Büyük Göller Bölgesinde müdahale etme teklifidir. Büyük Göller Bölgesi'nde gerçekleştirilen insancıl müdahale öncelikle AB üyesi olan Fransa tarafından üstlenilmiştir. Böylece bu bölümde bölümde Büyük Göller Bölgesi'ndeki Fransa'nın rolü ve müdahale mekanizmasından bahsedilecektir.

3.2.1- Müdahale Mekanizması

Uluslararası bir aktör olarak AB de dünya çapında barış korumada yer almıştır. Ancak, AB dış politikası konusunda münhasır yargı yetkisine sahip olmaktan hala uzaktır ve uluslararası ilişkilerde AB üye devletler hala istedikleri gibi hareket edebiliyorlar. Dış politikasında ortak eylemi için anlaşma yapabiliyorlar ama bu anlaşma zorunlu değil ve çoğu zaman gerçekleştirilmiyor. Anlaşmalar Ulusüstü Avrupa

⁴⁴ “European Policy and Defence Policy 1999 – 2009”, s. 6.

⁴⁵ Sarah Kreps and Geoffrey Wallace, “Just How Humanitarian are Intervention? Peacekeeping and the Prevention of Civilian Killings during and after Civil Wars”, s. 5.

Topluluğu tarafından alınsa da üye devletler her zaman kendi çıkarların peşindedir ve onlara aykırı kararları engellemeye çalışıyorlardır⁴⁶. Fransa da benzer bir tutum sergilediğini söylenebilir.

Fransa'nın dış ilişkiler bakanlığında Afrika ile ilgilenen özel danışman organı vardır. Böylece, Afrika'daki Fransız Politikası mevcut olan iktidar ile değişmektedir. Fransa ve Afrika arasındaki müttefiklik hep özel nitelik taşımaktadır. Güç Fransız devlet başkanın⁴⁷ elinde olduğu için Fransız Cumhurbaşkanı ve Afrikalı meslektaşları arasındaki kişisel ilişkileri büyük önem taşımaktadır⁴⁸. Fransız Dış İlişkileri hep bağımsız olarak yürütülüyordu. 1990'larda ise Fransız Dış ilişkileri NATO'nun güç yapısıyla uzlaşmıştır. Bu yaklaşım 1990 ile 2003 arasında biraz yavaşlamış olsa da, Fransa NATO mukabele gücüne asker gücü göndermektedir. Hatta çok fazla rol oynadığı için NATO'nun bünyesinde Fransız askerin yönetimi düşünülmüştür⁴⁹.

Büyük Göller Bölgesi'ndeki Fransa'nın müdahalesi 18 Temmuz 1975'te Paris ve Kigali arasında imzalanan askeri anlaşma (özel yardım anlaşması) ile başlatılmıştır. Fransa Ruanda'ya askeri destek vermeyi kabul etmiştir. Fransız mandası altında ve Fransız üniformalı görev alan Ruanda askerleri Fransadan yardım almıştır. 1975 Anlaşması, 1983 ve 1992 yıllarında Ruanda'da siyasi krizin patlak vermesiyle revize edilmiştir. 1983 Anlaşması Fransız Askerin Fransız mandası altında ve Fransız üniformalı Ruandalı askerlerle faaliyet göstereceklerini belirtmiştir. 1992 yılında ise Ruanda Vatansever Cephesinin işgalinden sonra uygulamaları anlaşmaya uygun bir hale getirebilmek için 1975 Anlaşması tekrar revize edilmiştir. Buna göre Fransız askeri Ulusal Ruanda Ordusu (Ruanda Silahlı Kuvvetler) bayrağın altında faaliyet

⁴⁶ Karen E. Smith, **European Union Foreign Policy in a Changing World**, s. 10.

⁴⁷ Fransız Cumhurbaşkanı ve Ruanda Cumhurbaşkanı'nın fotoğrafı için bkz EK II.

⁴⁸ Wilma Van Hunnik, "Truth, Politics and Justice: French Complicity in the Tutsi Genocide and Rwanda's Possibilities for Redress", **International Relations in Historical Perspective**, Utrecht University, September 2009, s. 16.

⁴⁹ King Anthony, "The Future of the European Security and Defence Policy", University of Exeter, s. 7.

gösterecektir⁵⁰. Haziran 1994 yılı ortasında Fransa hayat kurtarma amaçlı insancıl müdahale başlayacağını açıklamıştır. Böylece Turkuaz adlı operasyon başlatılmıştır.

Operasyon Turkuaz Ruanda Vatansever Cephesine karşı savaşmak için kurulmuştur. Başka bir alternatifin olmamasından dolayı, operasyon BM tarafından kabul edilmiştir. İngiltere tarafından destek alan ve Uganda ile yakın bir bağlantı olan Ruanda Vatansever Cephesi önemli bir askeri avantaj elde etmeye başlamıştır. Buna rağmen Turkuaz Operasyonu soykırım yapan kişileri, Ruanda Silahlı Kuvvetinde yer alan milisleri ve Cumhurbaşkanı'nın özel korumalarını silahsızlandırmayı başaramamıştır. Bu başarısızlığın nedeni Fransız ordusunun milisleri silahsızlandırma yetkisinin olmadığı ve engelleri ortadan kaldırmak için onlara izin verilmemesinden kaynaklanmıştır⁵¹.

3.2.2- Büyük Göller Bölgesi'nde Fransa'nın Rolü

Eski sömürge gücü olan Fransa Büyük Göller Bölgesi'ndeki Kongo, Ruanda ve Burundi topraklarında hem ekonomik, hem sosyal hem de siyasi açıdan çok önemli rol oynamıştır. Siyasi açıdan bakarsak 1977 ve 1978 yılında Shaba bölgesinde iktidardaki otokratları istiladan korumak için Fransa askeri güç göndererek Mobutu rejimine destek vermiştir⁵². Böylece hükümetin aldığı karar kısmen Fransız hükümetin tutumu ile şekillendirilmiştir. Mobutu diğer Fransa gibi yabancı ülkelere destek aldığı için senelerce iktidarda kalabilmiştir. Mobutu'nun 40 senelik iktidarı ancak 1997 yılında sona ermiştir. İktidardan ayrılması tüm Büyük Göller Bölgesi'nde isyan hareketlerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Kriz sırasında bölgedeki hâkimiyetini kaybetmemek için Fransa yaptığı klasik müdahalelere ek olarak askeri operasyon da düzenlemiştir. Bu sırada ABD'nin Büyük Göller Bölgesi'nde önemli rol oynaması Fransa için gerginlik

⁵⁰ Wilma Van Hunnik, "Truth, Politics and Justice: French Complicity in the Tutsi Genocide and Rwanda's Possibilities for Redress", s. 17.

⁵¹ A.e., s. 63.

⁵² Jonas Ewald, Anders Nilsson, Anders Narman, A.e., s. 34.

yarattı. Fransa, uzun zamandır hükmetmeye çalıştığı bölgede İngiliz yetkisinin artması karşısında hoşnutsuzluğunu hiç gizlemedi. Bu hoşnutsuzluğa rağmen 1994'te Ruanda hükümetindeki değişiklikler ve 1997'de Kongo'da Mobutu'nun iktidardan ayrılması Büyük Göller Bölgesi'ndeki Fransa'nın etkisini azaltmıştır. Böylece Fransa ODGP'de çok önemli rol oynasa da Büyük Göller Bölgesi'nde daha sonra yapılan Artemis Operasyonda birkaç AB üyesi devletle birlikte hareket etmek zorunda kalmıştır.

3.3- Avrupa Birliği'nin Müdahalesi: Artemis Operasyonu

Uluslararası alanda AB'nin bir aktör olarak gelişimi yaptığı müdahalelerde yansıtılmıştır. Klasik kalkınma işbirliği ve insani yardımlardan farklı olarak 2003 yazında yapılan Artemis Operasyonu gibi yenilikçi AGSP operasyonu ve güvenlik reform misyonuna kadar AB çeşitli enstrümanlar kullanarak çatışmalar ve tehlikeli anlaşmazlıkları çözmeye çalışmıştır⁵³. Müdahalelerden bazıları oldukça düşük seviyededir, mesela barış hakkında öneri sunmak ya da barışı korumak için elçilerin gönderilmesi. Bu yöntem Büyük Göller Bölgesi'nde de kullanılmıştır. Örneğin 1990 yılının ortasında AB Büyük Göller Bölgesi'ne elçiler göndermiştir. Barışın kurulmasına katkıda bulunmak için ilk önce dokuz özel elçi (temsilci) gönderilmiştir. 1996 yılında bölgeye tekrar elçiler gönderilmiştir⁵⁴. Bölgedeki çatışmalar elçiler göndererek çözülmediği için AB askeri operasyon yürütmeye karar vermiştir. Artemis Operasyonu AB'nin Avrupa dışında ilk ve NATO'nun desteği olmadan yapılan askeri operasyonudur.⁵⁵ Bu bölümde Artemis Operasyonun nedenleri ve başlangıcını incelenecek. Daha sonra, AB'nin müdahale mekanizması açıklanacaktır.

⁵³ Carrette Stéphanie, Hoebeke Hans, Vlassenroot Koen, "EU Support to the Democratic Republic of Congo", s. 2.

⁵⁴ Karen E. Smth, **European Union Foreign Policy in a Changing World**, s. 66.

⁵⁵ Fraser Cameron, **An Introduction to European Foreign Policy**, s. 83.

3.3.1- Artemis Operasyonun Nedenleri ve Başlangıcı

Soğuk Savaş sonraki dönemde barış, güvenlik, insan hakları ve demokrasi kavramları çok önemli bir yer almaya başlamıştır. Uluslararası toplumlar da bu kavramları kullanarak uluslararası çatışmalara askeri çözüm getirmeye çalışmıştır. Askeri müdahalelerden biri de Artemis Operasyonudur. Artemis operasyonu⁵⁶ 15 farklı üye ülkelerden yaklaşık 1800 asker ile gerçekleştirilmiştir.

Artemis Operasyonu AB'nin gerçekleştirdiği ilk özerk operasyondur ve Fransa bu misyonda öncü bir devlet olarak yer almıştır⁵⁷. Fransa'nın öncü bir devlet olarak rol oynadığı Fraser Cameron'un yazdıkları ile destekleyebiliriz. Fraser Cameron kitabında, Eylül 2003'te Demokratik Kongo Cumhuriyetinde Fransız liderliğinde yapılan Artemis Operasyon Ituri bölgesinde güvenliği sağlamak ve insani durumunu iyileştirmek için yapıldığını belirtilmiştir⁵⁸. Artemis operasyonu ile Fransa hem ulusal politika hedefleri hem de AGSP güçlendirme yetkisini sağlamıştır. Dış politika'da attığı adım ile Türkuaz operasyonundan sonra bir kenara çekilmek zorunda kalan Fransa bu Operasyon ile Büyük Göller Bölgesi'ne geri dönme şansı yakalamıştır⁵⁹.

Kendi askeri gücü yeterli olmadığından AB'nin askeri müdahalesi BM Güvenlik Konseyi tarafından kabul edilmiştir. Ama BM'in verdiği onaya rağmen askeri aktör olarak AB Uluslararası insancıl hukuku ne ölçüde kendi hukuk düzenine entegre ettiği tartışma konusu olabilir. Aslında, insan haklarından hariç, AB önderliğindeki operasyonlara bağlı özel bir uluslararası insancıl hukuk uzmanı yoktur. Hukuki işlemleri Avrupa Konseyin Genel sekreterliğindeki hukuki müşaviri tarafından sağlanmıştır⁶⁰.

⁵⁶ Büyük Göller Bölgesindeki İnsancıl Müdahale için bkz EK III

⁵⁷ Edwards Geoffrey, "Is there a Security Culture in the Enlarged European Union?" Europe Forum, **The International Spectator** 3 / 2006, s. 15.

⁵⁸ Fraser Cameron, **An Introduction to European Foreign Policy**, s. 83.

⁵⁹ Niagale Bagayoko Penone, "L'Opération Artemis, un Tournant pour la Politique Européenne de la Sécurité et de la Défense", **Review Afrique**, s. 101.

⁶⁰ Falco Valentina, "Human Rights and International Humanitarian Law in the Common Security and Defence Policy: Legal Framework and Perspectives for the PMSC Regulation, Academy of European Law", s. 23.

Böylece, Büyük Göller Bölgesi çatışması sırasında AB askeri güç kullanmaya hazır olsa da teorik (hukuki) olarak henüz hazır değildi.

Buna rağmen 30 Mayıs 2003 tarihinde, 1484 nolu kararıyla AB çok uluslu kuvvet kullanma etkisini almıştır. Bu yetki Kuvvetin güvenlik koşulları düzenlemeye, Bunya’da insanı durumunu iyileştirmeye, Bunya bölgesinde bulunan havaalanı ve kampları korumaya izin vermiştir. 12 Haziran 2003 tarihinde başlatılmış ve aynı yılın eylül ayında bitirilmesi planlanan Artemis Operasyon baştan zaman açısından kısıtlanmıştır⁶¹. Askeri müdahalenin kısıtlı bir zamanda yapılması güç gösterisi isteği olarak da değerlendirilebilir. Fransa, Artemis operasyon’un başında yer aldığı için operasyon AB’nin askeri gücü değil daha çok Fransa’nın müdahale gücü ortaya çıkmıştır.

Sonuç olarak 2003 yılında gerçekleştirilen Artemis Operasyon AB tarafından Avrupa dışında ve NATO veya başka kuruluşların desteği olmadan yapılan ilk operasyondur. Temel amacı Büyük Göller Bölgesi’nde güvenlik koşulları düzeltmek ve insani durumu iyileştirmek olsa da bazı ulusal çıkar da kapsamaktadır. Artemis Operasyonu AGSP için çok önemli bir geçiş olmuştur ama amaçlarına henüz ulaşamamıştır. Çünkü yapılan müdahalelere rağmen, İturi Bölgedeki istikrarsızlık devam etmiştir⁶². Ayrıca, Misyon kapsam açısından çok sınırlıydı ve büyük bir ölçüde AB’nin en güçlü üyelerinin önderliği ve ilgisine bağlıydı. Son olarak bazı devletler, AB tarafından düzenlenen bu operasyona ulusal varlığını ve gücünü kullanmakta istekli değildi. Diğer devletler ise hiç müdahale etmek istemedi. Bu da AB için çoğu zaman mali kriz başta olmak üzere birkaç sorun yol açmıştır⁶³.

⁶¹ Carette Stéphanie, Hoebeke Hans, Vlassenroot Koen, “EU Support to the Democratic Republic of Congo”, s. 8.

⁶² Carette Stéphanie, Hoebeke Hans, Vlassenroot Koen, “EU Support to the Democratic Republic of Congo”, s. 8.

⁶³ Antonio Missorili, “The European Union: Just a Regional Peacekeeper?” **European Foreign Affairs Review**, 2003 – Kluwer Law International, s. 501.

3.3.2- Artemis Operasyonu Sırasında Müdahale Mekanizması

Büyük Göller Bölgesi'ndeki ülkelerin çoğu çatışma döneminden önce Avrupa ülkelerden siyasi, askeri, ekonomik ve sosyal yardım almıştır. Habyarimana Hükümeti, özellikle Fransa'dan siyasi ve askeri yardım almıştır. Bu ilişkiden dolayı 1990'da Ruanda Vatansever Cephesinin yaptığı saldırıdan sonra Fransız Ordusu hızlı ve gelişmiş bir ordu kurmaya çalışmıştır. Fransa tarafından yönetilen askeri operasyon 1993 yılında da Kigali yönetimi korumak için devam edilmiştir⁶⁴. Fransız ordusu Ruanda Cumhurbaşkanlığının korumacılığını kurmuştur. Daha sonra bu korumacılar isyancılara eğitim vermiştir⁶⁵. Böylece Bölgedeki iç çatışma iyice alevlenmiştir. Artemis Operasyonda Fransa çok önemli bir rol oynasa da bu operasyon AB'nin imkânları ile gerçekleştirilmiştir.

Operasyon Kongo Demokratik Cumhuriyet, Ituri bölgesinde 2003 Haziran ayında başlamıştır. Mayıs 2004'te Uganda ordusunun çekilmesinin ardından Hema ve Lendu milisleri ile yapılan çatışmalardan sonra Ituri bölgesinde (Kuzey – Doğu Kongo) insani durumu ve güvenlik durumu iyice bozulmuştur. Bölgede var olan askeri güç hem küçük hem de istikrara kavuşturmak için ne kaynağı ne de durumu vardı. Ayrıca bölgedeki askeri güç hızla yükselen şiddetten bunalmış durumdaydı. 2003 yılının Mayıs ayında şiddeti bastırmak için BM Genel Sekreteri, Kofi Annan, AB Güvenlik Konseyine, Javier Solana'ya başvurarak üye devletlerin başkanlığında çok iyi donanımlı ve geçici çok uluslu acil kuvvet talep etmiştir. Fransa askeri güç göndermeye hazır olduğunu söyleyip diğer AB ülkeler tarafından bir dizi destek almıştır⁶⁶.

Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası çerçevesinde 1800 askeri kuvvet Kongo bölgesi olan Ituri'ye gönderildi. Askeri kuvvet daha çok Fransız askerinden oluşmaktadır. Görevi ise güvenlik koşullarını düzeltmek ve insani durumun iyileşmesine

⁶⁴ Jonas Ewald, Anders Nilsson, Anders Narman, *A.e.*, s. 113.

⁶⁵ *A.g.e.*, s. 113.

⁶⁶ Carette Stéphanie, Hoebeke Hans, Vlassenroot Koen, "EU Support to the Democratic Republic of Congo", s. 3.

katkıda bulunmaktır. Kuvvet, Tuğgeneral Thonier komutası altındaydı. Merkezi ise Fransa'da bulunmaktaydı. Fransa'ya destek vermek için İsveç ve İngiltere askeri güç gönderirken Belçika ve Almanya yardım için sivil göndermiştir⁶⁷.

3.4- Krizin Büyük Göller Bölgesi'ndeki Etkileri ve Avrupa Birliği'nin İnsancıl Müdahaleleri

Avrupa Birliği dış politika harekâtların genişlemesi onun küresel bir aktör olarak gittikçe daha aktif olduğunu göstermektedir. Ayrıca güç kullanmaya dayalı olmamasına rağmen yumuşak dış politikasından daha sıkı bir politikaya geçmesi fark edilmiştir. Avrupa Birliği yaptığı müdahalelerle kaçınılmaz olarak ona komşu olan ülkelere öncelik vermek zorunda kalmıştır. Fakat Afrika'da Büyük Göller Bölgesi'nde yaptığı müdahaleden sonra AB dünyada tam anlamıyla aktif olmuştur. Avrupa Birliği'nin oynadığı rol hem çatışmalar sırasında hem de sonrasında incelenebilir. Dolayısıyla, krizin Büyük Göller Bölgesindeki etkileri inceleyerek Avrupa Birliği'nin müdahalesini değerlendirilecektir.

Öncelikle Büyük Göller Bölgesi'nde yapılan müdahaleyi AB'nin Balkanlarda yaptığı müdahaleye karşılaştırsak (Concordia Operasyonu) Büyük Göller Bölgesi'nde yapılan müdahale AB için daha çok karışık ve tehlikeliydi. Çatışma sırasında ağır ve hafif silahların yayılmasının kontrolü çok zordu. Aynı zamanda siviller de hedef alındığı bu çatışmalarda meşru müdafaa amacıyla askerlere ateş açma yetkisi verilmek de zorunlu hale gelmiştir. Müdahale yetkisi bazen insani adına kullanılmamıştır çünkü görevlendirilmiş askerler bombardıman yaparak hem insani yardımı engelledi hem de hedeften uzaklaştı. Hatta yapılan askeri mücadele demokratikleşmeye ve barışın korunmasına ters düştüğünü düşünülebilir. Aynı zamanda bombardıman ile yapılan müdahale hem temel alt yapıların bozulmalarına yol açtığı hem de sivil kişilerin ölmesine sebep olduğu için Uluslararası insani hukuk ihlali olarak sorgulanabilir. Silahlı

⁶⁷ King Anthony, "The Future of the European Security and Defence Policy", University of Exeter, s.11

kuvvet kullanma yetkisi ayrıca ordu'nun milislerle işbirliği yapmalarına ve başka uygun olmayan sonuçların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Mesela bazı incelemelere göre barış koruma adına gelen askeri gücün çoğalması sürekli sömürü, tecavüz, fuhuş, kadın ve çocuk istismarın artmasına yol açtığını düşünebiliriz⁶⁸.

Diğer tarafta, insan haklarını geliştirmek için yapılan askeri müdahale hem yeni bir heyecan hem de sistematik bir etki ortaya çıkarmıştır. Zira büyük güçler tarafından insan hakları krizine sunulan çözüm aynı zamanda o ülkelere destek vermiştir. Askeri müdahale, çatışma bölgesindeki insan hakları geliştirmiş ve korumuştur. Ayrıca çok taraflı mekanizmaların güçlendirilmesi ve finansman harcamalardan kaçınma fırsatı sunmuştur.

Büyük Göller Bölgesi'nde müdahaleler sırasında AB'nin yetkisini özetlersek AB'nin askeri gücü kapasitesini tam zamanında yerine getirmediği açıktır. Askeri güç gerektiği zamanda tam aktif değildi⁶⁹. Bu gecikmenin sebebi AB'nin elindeki kaynakların yetersiz olduğundan kaynaklandığını düşünülebilir. Ayrıca üye devletlerarasında büyük güç ve kontrol kapasitesinin eksiklikleri karmaşık ve çok önemli operasyonlar NATO desteğine bağlı olması gerektiği anlamına gelmiştir⁷⁰. Büyük Göller Bölgesi'nde AB'nin askeri müdahalesinin yetkisini gördükten sonra çatışmanın Bölgeye yarattığı en önemli sorunlara bakılacaktır: Göç ve Soykırım.

3.4.1- Göç

Büyük Göller Bölgesi çok fazla göç barındırmaktadır. Bölgede mültecilerin fazla olması ev sahibi yapan ülkeye muazzam bir yetki yaratmıştır. Mülteciler varlığı ekonomik, sosyal alt yapı, sağlık ve eğitim hizmetlerine aşırı bir yük oluşturmıştır.

⁶⁸ Orford Anne, "Reading Humanitarian Intervention: Human Rights and the Use of Force in International Law", s. 12 – 13.

⁶⁹ Cameron Fraser, "The EU and International Organisations: Partners in Crisis Management", **EPC Issue Paper** No.41, October 24, 2005, s. 6.

⁷⁰ Antonio Missorili, "The European Union: Just a Regional Peacekeeper?", s. 501.

Bunun yanı sıra, mülteciler siyasi bir sorun yaratmıştır. Çoğu politikacıların yetkisinin altında kalmıştır. Örneğin Mobutu halkı çekmek için farklı politikalar kullanmıştır. Bazen mültecilerin sadakatını kazanmak için onları bölgeyi terk etmekle tehdit etmiştir. Diğer zamanlarda ise mültecilere ülkenin siyasi ve ekonomik hayata tam katılma olanağını savunmuştur⁷¹. Bu siyasi oyun çatışmaların etkisini daha da vurgulamıştır. Bu bölüm üç parça ile oluşacaktır: uluslararası göç, yerinden edilmiş insanlar, göç ve AB politikası.

3.4.1.1- Uluslararası Göç

Burundi'deki çatışma Büyük Göller Bölgesi'ndeki çatışmaya hem yol açtı hem de çatışmanın devam etmesine neden olmuştur. Çatışmaların yayılması ile etkileri de birkaç ülke kapsamıştır. Bugün bile, Tanzanya'ya gelen yoğun Burundili mülteciler ülkedeki istikrarsızlığa sebep olmuştur⁷². Burundi, Ruanda ve Tanzanya arasındaki sınırlar açık olduğu için mültecilerin sayısı artıyor, bu da ciddi bir güvenlik sorunu yol açmıştır. Sınırın açık kalması Burundi'de başlayan krizin bütün Büyük Göller Bölgesi'ne yayılmasına neden olmuştur. Burundi'de ortaya çıkan kriz Ruanda ve Kongo Demokratik Cumhuriyetine çabuk yayılmıştır. Burundi krizi diğer ülkelere de diplomatik ve siyasi krize yol açmıştır. Bununla aynı sıra bu kriz hem ulusal hem de uluslararası güvenliği etkilemiştir⁷³.

Göç ile krizin yayılması mültecilerin sadece zulümden kaçan kişilerden oluşmamasından kaynaklanmaktadır. Aralarında ortadan kaybolmaya çalışan soykırımcılar da vardı⁷⁴. Christian Manahl'ın çalışmasında yazdığı gibi 3 Milyondan fazla mülteci özellikle Hutular Ruanda Vatansever Cephesinin intikamından korktukları için Zaire (Kongo Demokratik Cumhuriyeti) ve Tanzanya'ya göç etmişler⁷⁵. Böylece çok gecikmeden kampların soykırımcılar tarafından kontrol altında olduğu

⁷¹ Jonas Ewald, Anders Nilsson, Anders Narman, A.e., s. 25.

⁷² Kraynaya Darya, "Burundian Refugees and Perpetuation of Instability in the Great Lakes Region", s. 2.

⁷³ A.e., s. 2.

⁷⁴ A.e., s. 6.

⁷⁵ Kaçan Mültecilerin Fotoğrafi için bkz EK IV

anlaşılmıştır⁷⁶. Komşu devletlerden hiçbir tedbir alınmadığı için militan grupların göç etmeleri hem mültecilerin sayısının yükseltilmesi ve çatışmanın yayılmasına yol açmıştır.

Birçok Ruandalı Tutsi sadece komşu ülkelere değil başka Afrika ülkelerine, Fransa'ya ve Belçikaya da göç etmiştir. Soykırımcı hükümet ve isyancılar 1994 yılında neredeyse 2 milyon mülteciyi Zaire, Burundi ve Tanzanya'ya göndermiştir⁷⁷. Bu da muhalefetin güçlenmesi ve yeni kurulmuş iktidar için güvenlik sorunu yaratmıştır. 1996 yılında ise Zaire'deki mülteci kampları Ruandalılar tarafından yıkıldıktan sonra bir milyon Hutulular Zaire ve Tanzanya'dan ayrılmıştır⁷⁸.

3.4.1.2- Yerinden Edilmiş İnsanlar

Büyük Göller Bölgesi'ndeki sorun sadece mültecilerle sınırlı kalmadı, ayrıca yerinden edilmiş insanların sorunu da vardır. Bu kişiler kendi ülkelerinin sınırları içindeler fakat ne evleri ne de kendi yaşamlarını sürdürebilecek imkânları vardı. Büyük Göller Bölgesindeki durumu inceleyerek bazı yazarlar, bunca yıl iç şiddet ile yaşayarak Burundililer sadece tehlikelinin olduğu zaman değil, savaşın beklendiği zaman kaçmak için hazır olduklarını belirtmiştir. Aynı zamanda, ilk önce şiddetin bir sonucu olan bölgesel göç giderek şiddetin kasıtlı bir hedefi haline geldiğini belirtilmiştir. Çoğu zaman yerinden edilmiş insanların sayıları ve kimlikleri belli olmadığı için ilgili Hükümet ve hatta Birleşmiş Milletler göç sorunu çözemekte zorlanmıştır⁷⁹.

⁷⁶ Christian R. Manahl, "From Genocide to Regional War: The Breakdown of International Order in Central Africa", **African Studies Quarterly**, Volume 4, Issue 1, Spring 2000, s. 18.

⁷⁷ Jonas Ewald, Anders Nilsson, Anders Narman, **A.e.**, s. 112.

⁷⁸ **A.g.e.**, s. 112.

⁷⁹ Kraynaya Darya, "Burundian Refugees and Perpetuation of Instability in the Great Lakes Region", s. 10.

3.4.1.3- Göç ve AB Politikası

Göç (özellikle yasa dışı göç) ile mücadele etmek konusunda AB üye devletleri işbirliği yapılması gerektiğini düşünmüştür. Bu farkındalık sadece 1990'ların başlarında Doğu Avrupa 'da Komünizmin çöküşü ve Yugoslavya'daki savaştan dolayı mültecilerin ve göçmenlerin sayısı artıktan sonra belirtilmiştir. Bu ihtiyaç daha sonra karara dönüşmüş ve Amsterdam Antlaşması geçiş dönemi ve Maastricht Antlaşması döneminde önem kazanmıştır⁸⁰. Kararlara rağmen Büyük Göller Bölgesi'ndeki göçmenler doğrudan çoğu AB ülkeleri etkilenmediği için AB etnik çatışmalardan sağ kalan kişilere bir şeyler yapmaya çok istekli değildi. Buna karşın Bölgedeki insanlar yaşadıkları psikolojik stres ve travma yüzünden kendi ülkelerinde yaşamayı tercih etmiyorlardı. Ayrıca, göç ve sığınma politikasında AB üye devletleri pek aynı fikirde değildi. Örneğin Malta, yaz 2007'de gelen göçmen ya da sığınmacılarla baş edemeyeceğini belirtmiştir. Onları kabul ederek daha fazla göçmenin gelmesini teşvik edeceğini savunarak AB tarafından alınan kararlara karşı çıkmışlar. Dolayısıyla “Yasadışı Göç” ulusal göç hukuku ile ilgilidir fakat bunun için yapılan mücadele giderek AB düzeyinde gerçekleşmiştir. Andrew Geddes'in belirttiği gibi AB mekanizması istenmeyen göç'ü kısıtlamak için AB üye devletler tarafından kullanılmıştır. 1990'ların ortasından beri üçüncü dünya ülkelerinden gelen göçleri önlemek ya da AB topraklarında olan yasa dışı göçmenleri geri göndermek için AB giderek önlemler almaya başlamıştır⁸¹.

Sonuç olarak mülteciler hem göç ettikleri bölgeyi işgal etmiş hem de o bölgede bir takım siyasi, sosyal ve ekonomik sorunlara yol açmıştır. Bununla yetinmeyerek Büyük Göller Bölgesi'ndeki mültecilerin varlığı sıkı bir denetim olmadığından ciddi bir şiddet ve insan hakları ihlallerinin ortaya çıkması ile sonuçlanmıştır.

⁸⁰ Karen E. Smith, *European Union Foreign Policy In A Changing World*, s. 212.

⁸¹ A.e. , s. 212.

3.4.2- Soykırım

Soykırım suçunun önlenmesi ve cezalandırmasına ilişkin sözleşme (ya da soykırım sözleşmesi) 1948 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilmiştir. Sözleşmenin 2. Maddesinde soykırım suçunun tanımı verilmiştir. Buna göre kısmen ya da tamamen yok etme amacıyla işlenen aşağıdaki herhangi eylemlerden biri soykırım suçu olarak tanımlanır:

- a- Bir grubun üyelerini öldürmek
- b- Bir grubun üyelerine ciddi bedensel ya da zihinsel zarar vermek
- c- Bir grubun kısmen ya da bütün olarak yaşam şartlarını ya da fiziksel varlığını ortadan kaldırmak
- d- Bir grubun içinde doğumları önlemek
- e- Bir grubun çocuklarını zorla bir başka gruba aktarmak.

Bu çalışmada bahsedilen soykırım 1994 yılında gerçekleşen Tutsi soykırımıdır. İlk önce soykırım mekanizmasından bahsedilecek daha sonra da Ruanda soykırımı karşısında Uluslararası Toplumun tutumunu analiz edilecektir. Burada özellikle Ruanda ülkesini ele alacağız çünkü o ülkede kitlesel şiddet daha yaygın ve güçlüydü.

3.4.2.1- Soykırım Mekanizması

1994 yılındaki soykırımın amacı Tutsi nüfusu yok etmek olduğundan bu soykırım Ruanda Hükümeti tarafından “ Tutsi Soykırımı” olarak kabul edilmiştir ⁸². Ruanda’daki soykırım sırasında, bir milyona yakın savunmasız insan katledilmiştir. Öldürülenlerin çoğu Tutsiler ve muhalefet olan Hutulardır⁸³. Soykırım Hutulu isyancılar

⁸² A.e. , s. 11.

⁸³ Uvin Peter, “Difficult Choice in the New Post – Conflict Agenda: The International Community in Rwanda after the Genocide”, **Third World Quarterly**, Vol. 22, 2001, s. 177.

tarafından yürütülüyordu. Milisler soykırımcılara eğitim vermiştir ve Ruanda halkı büyük bir anti – Tutsi propaganda’ya maruz bırakmıştır. Sadece 1992 yılı Temmuz ayında Ruanda Hükümeti ve Ruanda Vatansever Cephesi arasında soykırım sonlandıran ateşkesi imzalanmıştır. Fakat ilk protokolün imzalanmasından hemen sonra onlarca Tutsi ve muhalefet Hutular milisler tarafından öldürülmüştür⁸⁴. Soykırımcılara eğitim verilmesini ve bu da gizlice yapıldığını düşünölmüştür.

1994 ilk yıllarında, Ruanda’da çeşitli eğitim kampları kurulmuştur. Kamp Gabrio ve Kamp Mukamia Fransız orduları tarafından yönetilmiştir. Fransız ordusu milisleri hem kolluyordu hem de eğitiyordu⁸⁵. Krosak, aslında Fransızların milislere eğitim vermediğini savunuyordu. Ama bir tarafta Interahamwe ve Impuzamugambi gruplara ait 50 000 milislerin 1994’te tam eğitim aldıklarını ortaya çıkmıştır ve bu bir gecede yapılabilecek bir iş olduğunu söylenebölir⁸⁶. Soykırım, iç savaş dehşeti, sivillere yönelik saldırılar, silahlı iç çatışmaları birer müdahale sebebi olarak sayılmaktadır⁸⁷.

Soykırım sırasında Ruanda’da 100 gün içinde yaklaşık 500 000 kişi katledilmiştir. Bu soykırım elitler tarafından iyice planlanmış ve gerçekleştirilmiştir⁸⁸. Ağustos 1993’te yayına başlayan radyo istasyonu RTLM (Milles Collines Özel Radio Televizyon) Anti – Tutsi Propaganda için çok önemli bir araç haline gelmiştir⁸⁹. Ruanda sınırları dışında da sivillere yönelik kitlesel şiddet kullanılmıştır. Bunlardan bazıları 1998 yılında Kongo’da gerçekleştirilen 10 binlerce mültecinin katliamı. 2000’de Kongo Demokratik Cumhuriyetinde yine binlerce kişi katledilmiştir.

⁸⁴ Wilma Van Hunnik, “Truth, Politics and Justice: French Complicity in the Tutsi Genocide and Rwanda’s Possibilities for Redress”, s. 13.

⁸⁵ A.e. , s. 33.

⁸⁶ A.e. , s. 33.

⁸⁷ Orford Anne, “Reading Humanitarian Intervention: Human Rights and the Use of Force in International Law”, s. 6.

⁸⁸ Wilma Van Hunnik, “Truth, Politics and Justice: French Complicity in the Tutsi Genocide and Rwanda’s Possibilities for Redress”, s. 8.

⁸⁹ A.e. , s. 14.

3.4.2.2- Uluslararası Toplum ve Ruanda Soykırımı

Uluslararası toplum, Büyük Göller Bölgesi'ndeki insan hakları ihlallerine bir süredir görmezlikten geliyordu. Hatta bazı uluslararası örgüt ve devletler Büyük Göller Bölgesi'ndeki çatışmasında insan hakları ihlallerini kabul bile etmemiştir. Durum sadece Mayıs 1994 yılında “Soykırım” olarak nitelendirilmiştir. İki neden yüzünden Ruanda'daki kitlesel şiddet uluslararası toplum tarafından reddedilmiştir. İlk neden eğer bir cinayet daha önce suç olarak sayılmayan bir soykırım ise bir rejimi bu cinayet için kınamak çok kolay olmayabilir. İkinci neden ise Ruanda'daki soykırımın sebebi intikam olarak kabul edilmiştir ve intikam doğru düşünüldüğünden üçüncü devletler harekete geçmeye pek istekli değildi⁹⁰. Aynı harekete geçmemek için ilk önce uluslararası toplum şiddeti soykırım olarak nitelendirmek istemedi.

Birçok gözlemcilere göre Büyük Göller Bölgesi'ndeki soykırım Fransa ve Ruanda eski Cumhurbaşkanı Habyarimana arasında yapılan anlaşma ile başlamıştır. Bunu Wilma Van Hnnuik'in argümanlarıyla ispat edebiliriz. Hannuik, Fransa, Ruanda eski Cumhurbaşkanı nihai bir barış antlaşması imzalamaya zorladığını savunuyordu. Dünya Bankası ve nihai belgeler Ağustos 1993'e kadar imzalanmazsa Ruanda'daki tüm fonları durduracağını söylemiştir. Eski Cumhurbaşkanı Habyarimana da belgeleri imzalamaya zorunda kaldı⁹¹.

6 Nisan tarihinde, Cumhurbaşkanı Habyarimana'nın barış müzakeresinden döndüğü sırada uçağı düşürülmüştür. Cumhurbaşkanı'nın ölümü soykırımın başlangıcı olmuştur. Birinci olarak iktidarda olan Hutu muhalefetleri milisler ve Cumhurbaşkanı'nın askerleri tarafından öldürülmüştür.”Ruanda için Birleşmiş Milletler Yardım Misyonu” ya da UNAMIR'ın geri çekilmesi için 10 Belçikalı asker (Mavi Kask) işkence edilerek öldürülmüştür. Belçika Hükümeti kendi ülkesindeki kamuoyunun öfkesini dinleyerek

⁹⁰ Uvin Peter, “Difficult Choice in the New Post – Conflict Agenda: The International Community in Rwanda after the Genocide”, s. 183.

⁹¹ Wilma Van Hunnik, “Truth, Politics and Justice: French Complicity in the Tutsi Genocide and Rwanda's Possibilities for Redress”, s. 13.

askeri gücünü geri çekmiştir. Bununla yetinmeyerek, Belçika hükümeti ayrıca ABD ve BM Güvenlik Konseyinin tüm barış güçlerini geri çekmeleri için kampanya başlatmıştır. Bu olaydan sonra çatışmalar daha da şiddetlenmiştir. Barış gücünü çektikten sonra Tutsiler soykırımın hedefi haline gelmiştir. Liste hazırlanıp milislere dağıtılmıştır. Liste’de öldürülmesi gereken hem Hutu hem de Tutsi kişilerin adları vardı. 6 – 7 Nisan’da Tutsi katliamı başlamıştır. Soykırımın⁹² ilk haftasında kurbanların oranı ülke nüfusunun % 80’e ulaşmıştır. Bölgedeki duruma rağmen 21 Nisan’da BM Güvenlik Konseyi askeri gücünü azaltmaya karar vermiştir. Askeri gücün azaltılması ile yanı sıra kullanabilecekleri ekipmanları da azaltmıştır⁹³. Bu aslında yerel halk için hiçbir şey ifade etmiyor çünkü baştan beri BM tarafından yönetilen misyon çok kısıtlıydı.

1994’te Kigali Şehrin Ruanda Vatansever Cephesi tarafından işgal edilmesi ile şiddet azalmıştır. Ruanda Vatansever Cephesi sadece Tutsi Mültecilerden değil, başka kişiler grubu tarafından da oluşturulmuştur⁹⁴.

İnsancıl müdahale, aslında Büyük Göller Bölgesindeki soykırım ve insan hakları ihlallerine uygun bir davranıştır. Zira, insancıl müdahaleyi destekleyenler soğuk savaş sonrası krizler kısmen ya da tamamen uluslararası hukuk’un yokluğu ve uluslararası örgütlerin sürdürülebilir bir bağlantı eksikliğinden kaynaklandığını savunmuştur. Buna göre, en ideal insancıl müdahale uluslararası toplumun yer aldığı müdahalelerdir⁹⁵. Büyük Göller Bölgesi’ndeki çatışma sırasında ise uluslararası toplumun geç ve yetersiz kaynaklarla mücadele etmesi soykırımın sebebi olduğunu söyleyebiliriz. Kuşkusuz, şiddet türleri arasında seçim yapmak ve hangi harekât suç olarak sayılıyor hangileri sayılmıyor gibi bir ayrıma gitmek o dönemde çok uygun bir şey gibi görünüyordu.

⁹² Soykırımın fotoğrafı için bkz EK V

⁹³ A.e. , s. 14.

⁹⁴ Uvin Peter, “Difficult Choice in the New Post – Conflict Agenda: The International Community in Rwanda after the Genocide”, s. 179.

⁹⁵ Orford Anne, “Reading Humanitarian Intervention: Human Rights and the Use of Force in International Law”, s. 16.

Çeşitli şiddet biçimlerine aynı gözle bakıldığı için Büyük Göller Bölgesi'ndeki soykırıma pek fazla önem verilmemiştir⁹⁶.

Soykırım sonunda, suçluları yargılamak için bir mahkeme kurulmuştur. Ama kurulmuş olan bu mahkeme 100 bin'e yakın ağır insan hakları ihlallerine katılan insanlarla baş edememiştir. Avrupa Birliği Güvenlik Konseyi yardıma çağırılmıştır böylece Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi kurulmuştur. Bu mahkeme sadece ağır suçlular ile ilgili yargılamaları çözmeye çalışıyordu. Uluslararası Ceza Mahkemesinin yanı sıra geleneksel bir toplum adalet sistemi de kurulmuştur. Bu sistem 11000 kamusal Mahkemeler ile oluşturulmuş, alt düzey suçlar ve uyuşmazlıklar ile ilgilenmiştir. Bu geleneksel kamu adalet sistemi "GACACA" olarak adlandırılmıştır⁹⁷. GACACA sistemi 1994 soykırımı analiz etmek ve soykırım suçuna karışan kişileri yargılamak için kurulmuştur⁹⁸. GACACA sistemi ile yargılama sisteminin hızlandıracağını düşünülmüştür. Şüpheliler, tanıklar ve soykırımdan kurtulan kişileri bir araya getirilerek ve onları serbestçe konuşmaya davet ederek suçlu ve suçsuzu ayırmanın daha kolay ve hızlı olacağı düşünülmüştür. Mahkûmları suçun olduğu yerde yargılamak adaletin daha iyi işlediğini göstermiştir çünkü böylece yerel halkın katılımı sağlanmıştır. GACACA Sistemi aynı zamanda soykırımdan kurtulanlara doğrudan af dilemek için bir platform oluşturmuştur. Ayrıca uzlaşma sürecinde gerçeklere ulaşmak için GACACA Sistemin çok faydalı olacağını düşünülmüştür. Dolayısıyla, hukuki sorunları çözmek için GACACA Sistemine güvenilmiştir. Fakat bütün bu beklentileri karşılamak için de GACACA Sisteminin gücüne dair bazı şüpheler vardır. Bunlardan bazıları yargının işleyişi ve etkinliğindeki sorunlar, tanıklara güvenlik sağlamak ve zararları gidermek için hazır olup olmadığı, anlatılan olayların doğru olup olmadıkları ve Ruanda toplumunun GACACA Sistemine karşı olumsuz bakış açılarıdır⁹⁹.

⁹⁶ Uvin Peter, "Difficult Choice in the New Post – Conflict Agenda: The International Community in Rwanda after the Genocide", s. 184.

⁹⁷ Anup Shah, "Rwanda".

⁹⁸ Jonas Ewald, Anders Nilsson, Anders Narman, A.e., s. 122.

⁹⁹ Jonas Ewald, Anders Nilsson, Anders Narman, A.e., s. 123.

BÖLÜM IV

ÇATIŞMA DÖNEMİ SONRASI REFORMLAR

Büyük Göller Bölgesi'ndeki çatışma Ekim 1993'te Burundi'de ve Nisan-Temmuz 1994'te Ruanda'da ortaya çıkan etnik çatışmalar ve soykırım ile başlamıştır. Çatışma göç hareketi ile çok çabuk yayıldığından Burundi ve Ruanda'da kalmayıp Kongo Demokratik Cumhuriyeti başta olmak üzere birçok Orta Afrika ülkeleri de sarmıştır. Kongo Demokratik Cumhuriyetindeki sorunun çözülmesiyle beraber Büyük Göller Bölgesi'ndeki çatışma da sona ermiştir. Kriz birçok insanın hayatını malolmuştur. Açlık ve hastalık sorunlarının yanı sıra yerinden edilmiş ya da komşu ülkelere iltica eden insanların sayısını da arttırmıştır. İç savaştan sonra yapılan reformun genel amacı ise normal sivil hayatın yeniden kurulmasıdır. Bu bölümde yönetim, güvenlik ve hukuki reformlardan bahsedilecektir. İşte bu konuları değerlendirirken Uluslararası Toplumun yaptığı faaliyetleri özellikle AB'nin yaptığı müdahaleleri ele almaktayız.

4.1- Siyasi Süreç ve Müdahaleler

Büyük Göller Bölgesi'ndeki çatışmalar yaklaşık on yıl sürmüştür. Çatışmalar, Ruanda, Burundi ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti gibi ülkeleri derinden etkilemiştir. Yaşanan sorunlara çözüm bulabilmek için Bölgedeki siyasi aktörler Uluslararası Toplumun desteği ile Ulusal Müzakereler yapmıştır. Çatışmalardan sonra da Büyük Göller Bölgesi'ne destek vermeye devam eden Uluslararası Toplum özellikle demokratik seçim ve Güvenlik ile ilgilenerak Bölgedeki Siyasi Reformu için de müdahale etmiştir. Bu bölümde siyasi reform olarak hem yönetim hem de güvenlikten bahsedilecektir. Bunun yanı sıra Uluslararası Toplum olarak daha çok AB ele alınacaktır.

4.1.1- Yönetim Reformları

Büyük Göller Bölgesi'nde on yıl kadar süren iç savaş bölgeyi parçalamıştır. Çatışmalar, çok sayıda can kaybına neden olmuş ve iç Savaşın sona ermesiyle bölgede yapılacak siyasi reform büyük bir meydan okumaya dönüşmüştür. Zira sosyal ve ekonomik durumun kötü olması siyasi istikrarsızlığı da derinleştirmiştir. Bölgedeki sosyal açıdan istikrarsızlığın nedenlerden bazıları çocuk askerlerin kullanılması ve tecavüz olaylarının yaygınlaşmasıdır. Ekonomik durum ise iyice zayıfladı ve temel ihtiyaçları karşılayan kurumların olmaması da siyasi yapılandırmayı zorlaştırmıştır¹. Siyasi istikrarın sağlanabilmesi için Uluslararası Toplumun desteği ile öncelikle Lusaka ve Aruşa Barış Anlaşmalarının imzalanması şarttır.

1999 yılında, Lusaka Barış Anlaşması ile Büyük Göller Bölgesi'ndeki çatışma sona ermiştir. Lusaka Barış Anlaşması ile düşmanlıkların durdurulması, topluluklar arası diyalogun kurulması ve yabancı askerlerin geri çekilmelerine karar verilmiştir. Lusaka Barış Anlaşmasından dört sene sonra ise Kigali yönetimi ve Ruanda Vatansever Cephesi (Rwanda Patriotic Front – RPF) arasında Aruşa Barış Anlaşması imzalanmıştır. Böylece Kigali Yönetimi, Ruanda Vatansever Cephesi ile iktidarı paylaşmayı, Tutsi mültecilerinin dönüşünü ve Ruanda ordusuna katılmalarını, ortak bir geçici hükümet ve seçim takvimi oluşturulmasını kabul etmiştir². Ancak, kaynakların eksikliğinden etnik savaş ile parçalanan bölge için yeni hükümet kurmak pek kolay olmamıştır. Büyük Göller Bölgesi'ndeki devletler, halkın temel ihtiyaçlarını bile karşılayamamışlardı. Ayrıca, ateşkes sağlanmadığı halde Aruşa Barış Anlaşmasının imzalanması ve müzakereler sırasında gerçek aktörlerin dâhil edilmemesi güç paylaşımını ve seçime geçiş imkânını zorlaştırmıştır. Üstelik, Büyük Göller Bölgesi'nde yeni bir hükümet

¹ James Dobbins, Seth G. Jones, **Europe's Role in Nation – Building from Balkans to the Congo**, Rand Corporation 2008, s.108.

² Füsün Türkmen, **İnsan Haklarının Yeni Boyutu: İnsancıl Müdahale**, Okumuş Adam Yayınları, İstanbul, 2006, s. 162.

kurmak için liberal demokrasi ve anayasa temeli de yoktu. Bölgede yıllardır süren diktatörlük rejimi yüzünden liberal demokratik kurumu oluşturacak bir sınıf bulunmamaktadır. Bölgedeki siyasi partiler liberal demokrasi ve anayasa hakkında deneyim sahibi değillerdi ve gerçek siyasi partiler ile suç çeteleri arasında ayırım yapmak hep zor olmuştur³. Çünkü siyasetçiler ve suç çeteleri işbirliği içindedir hatta çoğu zaman suç işleyenler siyasi partilerin kendileri olduğunu belirtmektedir.

Siyasi reformun gerçekleştirilmesinde, özellikle demokrasi ve seçim işlemleri konusunda Büyük Göller Bölgesi'ne en çok yardımcı olan kuruluşlar Birleşmiş Milletler ve Fransa önderliğinde olan Avrupa Birliğidir. Fakat birkaç neden yüzünden, Fransız bayrağı altında gerçekleştiren müdahaleler çatışmaları daha karmaşık bir hale getirmiştir, çünkü AB'nin gerçekleştirdiği müdahalenin yanı sıra, Avrupa Birliği üye devletleri de deniz aşırı bölgelerde siyasi ve sosyal konularda yer almışlardır. Çatışmalardan sonraki dinamikleri doğru tahmin etmek pek kolay olmamıştır, hatta bazıları çok yanıltıcıdır. Zira insani yardımın yanı sıra kendi çıkarları doğrultusunun da hareket etmişlerdir. Ayrıca bunun maliyeti her zaman yerli halka sınırlı kalmıştır, çünkü Uluslararası Kurumlar ters bir durum söz konusu olduğu zaman bölgeyi rahatça terk etmektedirler.

Ayrıca, Uluslararası Toplum tarafından alınan siyasi kararlardan doğan sonuçlar kendilerini kapsamamaktadır. Bunun aksine karar alıcı olarak yapabilecekleri eylem konusunda sınır yoktur. Örneğin demokrasi'nin kuruluşuna yardım etmek ve yerel seçimi düzenlemek gibi. Müdahale yapan devletler yerel halk tarafından alınması gereken kararları kendileri almış ve bu da çoğu zaman büyük sorunlara yol açmıştır. Böylece, Kurumların sorunlara çözüm bulabilmesi için müdahale edecekleri alanları iyice belirlemeleri gerekmektedir⁴.

³ A.e. , s.109.

⁴ Uvin Peter, "Difficult Choice in the New Post – Conflict Agenda: The International Community in Rwanda after the Genocide", **Third World Quarterly**, Vol. 22, 2001, s. 185.

Avrupa Birliği üye devletlerinin yürüttükleri faaliyetlere rağmen çatışmadan sonra AB'nin siyasi kapsamda yaptığı müdahale yetersiz kalmıştı çünkü birçok devlet yardım etmekte çok istekli değildi. Batılı devletlerin çıkarları olmadığı yerlere müdahale etmede çok da istekli oldukları söylenemez⁵. Böylece, kaynakların yetersiz olduğu Büyük Göller Bölgesi'nde barışın sağlanması çok zor olmuştur. Ama buna rağmen 2002 Barış Anlaşmasının bir parçası olarak Uluslararası bir Komite kurulmuştur. Bu Uluslararası Komite seçim sırasında geçici hükümete destek verecektir. Komite, Kongo Demokratik Cumhuriyeti ve Büyük Göller Bölgesi için BM özel temsilcileri tarafından yönetilmiştir⁶. Burada, Kongo Demokratik Cumhuriyeti ayrı olarak belirtilmiştir çünkü ülkenin karşılaştığı toplumsal ve siyasi sorunlar yüzünden Kongo Demokratik Cumhuriyeti kriz döneminden sonra en önemli ülke olarak ortaya çıkmıştır.

Sonuç olarak, Burundi, Ruanda ve Kongo Demokratik Cumhuriyetinin siyasi deneyimi çok az olsa da Uluslararası Toplulukların yardımıyla 2005 ve 2010 yılında Burundi ve Kongo Demokratik Cumhuriyetinde demokratik seçimler yapılmıştır. Kongo Demokratik Cumhuriyetinde 2011 yılında bir seçim yapılmış. 2013 yılında ise seçimin yenilenmesi planlanmıştır. Ancak, siyasi reformun devam ettirilmesi için güvenliğin sağlanması da çok önemlidir.

4.1.2- Güvenlik Reformları

2003 yılında Aruşa Barış Anlaşmasının imzalanmasına rağmen Güney Kongo'da barış sağlanamamıştır. Kongo Demokratik Cumhuriyetinin güneyinde suikast ve silahlı soygun eylemleri devam etmiştir. Ayrıca, bölgede birçok kadın tecavüz ve şiddetlere maruz kalmıştır. Güvenliğin sağlanamamış olması insan hakları ihlallerini teşvik etmiştir. Dolayısıyla, sosyal hayatı yeniden kurmak ve seçime hazırlık

⁵Wilma Van Hunnik, "Truth, Politics and Justice: French Complicity in the Tutsi Genocide and Rwanda's Possibilities for Redress", s. 28.

⁶ J. Bellamy Alex, "Whether The Responsibility to Protect?" Humanitarian Intervention and the 2005 World Summit, *Ethic and International Affairs*, s. 2.

yapabilmek için güvenliğin olması şarttır. Güvenlik sektörünün reformu için Uluslararası Toplum Büyük Göller Bölgesi'ne destek vermiştir. Örneğin, AB Burundi'deki geçici hükümetin kurulmasına yardım etmiştir. Aynı zamanda, AB Mart 2001'de Ruanda'da kurulan Ulusal Programa katılmıştır. Kongo Demokratik Cumhuriyetinde ise 2006 seçimi yaklaşırken güvenlik desteği için AB ikinci en önemli operasyonu olan Avrupa Gücünü (EUFOR) başlatmıştır. Bunun yanı sıra, 2004 yılında isyanı kontrol etmek için daha hızlı ve etkili bir ekip eğitmek üzere Fransa Kongo Demokratik Cumhuriyetinde iki taraflı bir anlaşma yapmıştır. 2005 yılının ortasında, 1,500 polis eğitilmiştir. Eğitim malzemeleri için ise Avrupa Birliği 8,9 milyon Avro kullanmıştır⁷. Avrupa Güvenliğinin (EUSEC) danışmanlığı Kongolu Güvenlik Kurumlarının çeşitli temsilcileri ile çalışmış ve birçok düzeyden ordunun kurulmasına yardım etmiştir. Örneğin, askerlerin maaşları ile ilgili sorunlar artınca EUSEC ödemelerin dağıtımını da takip etmiştir.

Görüldüğü gibi Avrupa Komisyonu güvenlik reformu için çok büyük bir ilgi göstermiştir. Avrupa Birliği Güvenlik reformunda daha çok askeri eğitim, silah ticareti ve silahsızlanma ön planda olmuştur. Ancak, Uluslararası Örgütler tarafından gönderilen askerler hem aşırı güç kullanmış hem de kendi milis gruplarını oluşturmuştur. Bazen de tutuklanması gereken milislerle işbirliği yapmışlar ve çatışmaların olduğu yerde silah dağıtılması uygun olmadığı halde birçok batılı devlet Büyük Göller Bölgesi'ne silah göndermeye devam etmiştir. Silah endüstrisi çok güçlü bir lobi aracıdır ve Afrika'daki devletler bu silah ticaretini sınırlamakta zorluk çekmektedir⁸. Silahların yayılması çatışmayı genişletmiştir. Aynı zamanda Uluslararası Hukuk ve İnsan Hakları ihlalini kolaylaştırmıştır.

Güvenlik Reformu sırasında, Silahsızlama, Terhis ve Re – entegrasyon AB'nin hem en büyük sorumluluğu hem de en büyük sorunu olmuştur. Bu konu ile ilgili AB'nin

⁷ Karen E. Smith, **European Union Foreign Policy In A Changing World**, Second Edition, Polity Press 2008, s. 193.

⁸ Wilma Van Hunnik, "Truth, Politics and Justice: French Complicity in the Tutsi Genocide and Rwanda's Possibilities for Redress", s. 39.

görüşüne göre, Silahsızlanma, Terhis ve Re – entegrasyon sırasında, mağdur ve failleri ayırt etmeksizin, tüm insanların haklarını korunmalıdır. Cezasız kalma kültürü sona erdirilmelidir. Savaş suçluları, hukuka uygun olarak zamanında ve adil bir şekilde yargılanmalıdır.

Silahsızlandırma kapsamında AB, 1992 yılından itibaren silahların teslimi ile ilgili yeni bir etik direktif oluşturdu. Bu direktifin kriterlerinden bazıları AB üye devletlerinin bir ülkeye silah satarken o ülkelerdeki duruma dikkat etmesidir. Ama maalesef ihlal söz konusu olduğunda bu mekanizma çalışmamıştır⁹. Büyük Göller Bölgesi'ndeki güvenlik güçlerinin birincil görevinin aslında sivil nüfusun güvenliğini sağlamaktan ziyade iktidarın gücünü korumak olduğunu görülmektedir¹⁰. Bölgede silahların yayılması ile durum daha da kötüye gitmiştir. Avrupa Birliği üye devletleri 8 Haziran 1998'de silah ticareti ile ilgili davranış kodlarını imzalamıştır. Ama silah ticaretinde yer alan devletler çoğu zaman Dünya'daki yeni güçlü devletler olduğundan bu davranış kodlarını güçlendirmek ya da onları bağlayıcı hale getirmek için çok fazla çalışma yapılmamış ve davranış kodları çoğu zaman konuşulmamıştır¹¹.

Görüldüğü gibi, çatışmalar sonrası dönemde, AB Büyük Göller Bölgesi'nde hala aktif bir rol oynamıştır. Güvenliğin sağlanması için entegre bir Ulusal Polis ve etkin yerel askeri kuvvetleri oluşturmuştur. Ama Balkanlar'da geçmiş başarısızlıkları göz önünde alındığında, AB Kurumlarına ve siyasi işleyişlerine güvenmek yeterli değildir¹². Avrupa Birliği üyelerinin görüşünün aynı olmaması, AB'nin çalışmalarının pek etkili olmamasına sebep olmuştur. Ayrıca, AB üyelerin arasında diyalogun olmaması Büyük Göller Bölgesi'ndeki gibi diğer ülkeler tarafından AB'nin gerçek konumunu bilmelerini zorlaştırmıştır. Ama bazı araştırmacılara göre bu durum normaldir çünkü savunma reformunun koordinasyonu hassas bilgilerin paylaşımına dayanıyor. Bu da işbirliği zorlaştırmaktadır. Avrupa Birliği üyeleri arasındaki diyalog

⁹ James Dobbins, Seth G. Jones, **Europe's Role in Nation – Building from Balkans to the Congo**, s.108

¹⁰ **A.e.**, s. 194.

¹¹ Edwards Geoffrey, "Is there a Security Culture in the Enlarged European Union?", s. 13.

¹² "Towards a Coherent European Union Conflict Prevention Policy in Africa: Challenges for the Belgian Presidency", **European Peacebuilding Liaison Office**, s. 24.

eksikliğinden çatışmalarda yer alan bölge ülkelerini bir araya getirmekte başarısız olmuş, ayrıca etnik çatışmaların sona ermesinde AB'ni programları ve projeleri çatışmaları önlemekte yetersiz kalmıştır, gerçekleştirdikleri faaliyetlerde ise tutarsız olmuşlardır¹³. Örneğin, Büyük Göller Bölgesi'nde güvenliğin kalıcı biçimde tekrar oluşturabilmesi için asker, polis ve yargı organlarının yeni baştan eğitilmesi gerekiyordu. Ancak Avrupa Birliği Polis Reform Misyonu da eğitimde daha çok yerel ordunun teknik kapasitesini geliştirmeye alıştıyordu. Bu da reform yerine daha çok endişe yarattı çünkü eğitim almış olan asker ve polisler kendi vatandaşlarına özellikle kadınlara ve çocuklara şiddet uygulamıştır.

Diğer tarafta ise güvenlik reformunda, AB Ortak Dış Güvenlik Politikasını diğer AB dış politikalarından ayırmak çok zor ve neredeyse imkânsız olmaktadır¹⁴. Çünkü AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikası, üye devletlerinin siyasi iradelerine bağlıdır. Avrupa Birliği üye devletleri Ortak Dış ve Güvenlik Politikasında altı aylık dönem başkanının kim olacağı konusunda anlaşmaya varmalarına rağmen Bölge hakkında herhangi bir icraatta bulunmamıştır. Bunun nedeni AB üye devletlerin önceliklerin çoğu ulusal meseleler ile ilgilidir. Buna göre İşveçliler Baltık bölgesine, Belçikalılar Afrika'ya, İspanya ise Latin Amerika'ya odaklanmıştır. Ayrıca, Avrupa Birliği'nin ortak dış politikası için ileri sürülen çözümden altı aylık bir dönem başkanlığı yerine iki buçuk yıllık bir dönem başkanlığı düşünülmüştür¹⁵. Böylece, değişiklik olmadan önce dönem başkanı birçok görev yerine getirebilir.

Özetlemek gerekirse Büyük Göller Bölgesi'ndeki çatışmadan sonra güvenlik açısından en çok silah sorunu ortaya çıkmıştır. Avrupa Birliği o dönemde yardım etmeye söz verdiyse de AB üye ülkeleri arasında diyalogun olmaması, her devletin kendi çıkarlarının peşinde koşması AB ile işbirliği zorlaştırmıştır. Böylece güvenlik reformu

¹³ Karen E. Smith, **European Union Foreign Policy In A Changing World**, s. 190.

¹⁴ Fraser Cameron, **An Introduction to European Foreign Policy**, Routledge, s. 205.

¹⁵ **A.e.**, s. 206.

olarak planlanan eylemler daha çok bölgedeki devlet kurumlarının çabalarına dayanmaktadır.

4.1- Hukuki Süreç ve Müdahaleler

Büyük Göller Bölgesi'ndeki şiddetin etkisi çok büyüktü ve hayatını kaybedenlerin sayısı çok fazlaydı. Çatışmalardan kurtulanlar psikolojik açılarından derinden etkilenmiş olduğundan, kendileri savunmasız ve güven içinde olmadıklarını düşünüyorlardı. Bu his Dünya'ya ve diğer insanlara bakış açılarını değiştirmiştir. Hatta cezalandırma faaliyeti olmazsa eski savaş kurbanlarının yeni failler olma ihtimalleri çok yüksekti. Fakat yasa dışı uygulamalar ve deneyimli personeller olmadığı için çatışmadan sonraki hukuki işlemler çok yavaş ilerlemiştir. Çatışmadan sonra hukuki çalışmalarda yerel uygulamaların yanı sıra AB başta olmak üzere Uluslararası Toplumun çok büyük müdahalesi de vardı. Hukuki süreç ve müdahaleler başlığında hem insan hakları hem de savaş suçlularının cezalandırılmasından bahsedilecektir.

4.2.1- İnsan Hakları: Mültecilerin Geri Dönüşü ve Sivil Toplumun Güçlendirilmesi

Ruanda ve Kinshasa hükümeti arasındaki çatışma 2008 yılının sonuna kadar devam etmiştir. Ama savaş döneminin sonlarında Aruşa Barış Antlaşması'nın uygulanmasını kolaylaştırmak için BM Güvenlik Konseyi 875 sayılı kararıyla ve Kigali'nin onayıyla Ruanda için bir yardım misyonu (United Nations Assistance Mission for Rwanda – UNAMİR) oluşturması ve güvenliğin sağlanabilmesi, taraflar arasında ateşkesin uygulanması, mültecilerin emniyet içerisinde geri dönebilmesi için ilk etapta 1.458, ikinci etapta 2.548 kişiden oluşan tarafsız bir gücün bölgeye sevkine karar

vermiştir¹⁶. Böylece 2004 – 2005 yıllarında çok sayıda mülteci ve yerinden edilmiş insanlar ülkelerine geri dönebilmiştir¹⁷.

Birleşmiş Milletler ile beraber birkaç uluslararası örgüt ve ülkeler insan hakların sağlanması için Bölgede insani yardımında bulunmuştur. Ülkelerden birisi ise AB adına müdahale eden Fransa'dır. Fransa eskiden birçok Afrika ülkesini işgal ettiği için Büyük Göller Bölgesi'nde cereyan eden çatışmalardan kendini sorumlu hissetmiştir. Böylece bölgeyi hem askeri hem de insani yardım ile desteklemiştir. Etnik çatışma sırasında Fransa'nın amacı gerçekten barış sağlamak olsa da çatışmanın sona ermesinden sonra daha çok çıkarlarını korumak için harekete etmiştir. Fransızlar hem Büyük Göller Bölgesi'ndeki varlığını sürdürmeye hem de muhtemelen olumsuz etkilerden korunmaya çalışmıştır. Bu olumsuz etkilerin en önemlisi ise mültecilerdir. Füsun Türkmen'in kitabında yazıldığı gibi eğer rasyonel (ve dolayısıyla bencil) aktör olan devletler bir başka ülkede cereyan eden insan hakları ihlallerine karşı harekete geçirilmek isteniyorsa, bu ihlallerin dolaylı olarak onlara vereceği zararlara – örneğin mülteci krizleri – dikkati çekmek en yerinde davranış olacaktır¹⁸. Mülteciler, geldikleri ülkeye doğrudan veya dolaylı ekonomik yük teşkil etmekle kalmayıp, toplumsal ve kültürel dengesizlikler ve iç – dış güvenlik sorunları yaratmaktadırlar. Dolayısıyla Büyük Göller Bölgesi'ndeki iç çatışmanın sadece komşu ülkelere değil Fransa gibi uzaktaki diğer güçlere de zarar verebileceği düşünülmüştür. Uzun vadede askeri bir insancıl müdahalenin maliyeti böyle bir sonucunkine kıyasla daha az olabilmekte ve potansiyel mülteci krizi karşısındaki rasyonel devlet, müdahaleden olumlu bir değer elde etmeyi umabilmiştir¹⁹.

Sivil Toplumu değerlendirirsek, 1998'lerde Büyük Göller Bölgesi'nde yok diyecek kadar çok az sivil toplum vardı. Ayrıca yolsuzluk gittikçe artmaktaydı.²⁰ Ama

¹⁶ Füsun Türkmen, **İnsan Haklarının Yeni Boyutu: İnsancıl Müdahale**, s. 162.

¹⁷ James Dobbins, Seth G. Jones, **Europe's Role in Nation – Building from Balkans to the Congo**, s. 124.

¹⁸ Türkmen Füsun, **İnsan Haklarının Yeni Boyutu: İnsancıl Müdahale**, s. 272.

¹⁹ **A.e.**, s. 272.

²⁰ James Dobbins, Seth G. Jones, **Europe's Role in Nation – Building from Balkans to the Congo**, s. 109.

sivil toplumun olmaması ve devletin başarısızlığına rağmen Büyük Göller Bölgesi'ndeki toplum başarısız değildi. Etnik çatışmadan sonra halk devletin desteği olmasa bile toparlanmaya çalışıyordu. Örneğin kadınlar erişebilir bir bankacılık sisteminin yokluğunu telafi etmek için kendilerine bir döner kredi sistemi oluşturmuş, çiftçiler ise kendi ürünlerini pazara getirmek için kamyon kiralamışlardır.

Sonuç olarak mültecilerin geri dönmelerinde, insan haklarının sağlanmasında ve sivil toplum'un güçlendirmesinde başta BM ve Fransa olmak üzere birkaç devlet ve uluslararası örgütlerin katkıları vardı. Müdahale eden bazı Uluslararası Toplum'un amacı öncelikle insanlara yardım etmek olsa da aynı zamanda ulusal çıkarlara önem verdiği için bu konuda sorunların üstünden geçebilmek için ilk önce yerel halkın çaba göstermeleri gerekmektedir.

4.2.2- Savaş Suçlularının Cezalandırılması

Etnik çatışmadan sonra Büyük Göller Bölgesi'ndeki adalet sisteminin bozulması, yargılanan suçun büyüklüğü ve soykırma katılan kişilerin çok fazla olmasından dolayı siyasal ve sosyal sorunlar ortaya çıkmıştır. Örneğin, bazı gözlemcilere göre Ruanda'daki durum daha önce hiç görülmemiştir. Adalet sisteminde alt yapıları tamamen yıkılmıştır (Mahkeme binaları, dokümantasyon merkezleri vs)²¹. Bölgedeki yargıçların sayısı 600'den 237'ye, savcılar sayısı 74'ten 14'e, müfettişler ve diğer hukukçular ise 576'den 193'e düşmüştür. Bölgede yeni kurulan hükümet soykırıda yer alan ve onlara destek veren kişileri yakalamaya çalışmıştır²². Soykırım suçlularını ve diğer suçlardan tutuklananların yargılamak üzere uluslararası bir mahkeme kurulması şart olmuş ve ayrıca artan mülteci krizine karşı önlemler alınması gerekmiştir.

²¹ Uvin Peter, "Difficult Choice in the New Post – Conflict Agenda: The International Community in Rwanda after the Genocide", **Third World Quarterly**, Vol. 22, 2001, s. 181.

²² Noam Schimmel, "A Safe Place to Call Home: Securing the Right of Rwandan Genocide Survivors to Resettlement Outside Rwanda", **The Journal of Humanitarian Assistance**, www.sites.tufts.edu, 4th April 2010

Büyük Göller Bölgesi'ne destek vermek için Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararıyla 1994 yılında Ruanda için Uluslararası Ceza Mahkemesi (International Criminal Tribunal for Rwanda – ICTR) işlevsel duruma gelmiş ve uluslararası toplumun baskıları sonucunda soykırım suçluları hakkında yargı süreci başlatılmıştır²³. BM Genel Sekreteri Kofi Annan, Ruanda için Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin uluslararası bir mahkeme tarafından soykırım suçuna karşı tarihteki ilk kararı verdiğini ve bunun, soykırım suçuna karşı ortak kararlılığın bugüne dek emsali görülmemiş bir göstergesi olduğunu vurgulamıştır²⁴.

Diğer tarafta Avrupa Birliği üye devletleri dış gelişmelerden duydukları endişe ve Avrupa entegrasyonunu sağlamak için AB düzeyinde uluslararası suçla mücadeleyi sürdürmeye karar vermiştir²⁵. Hukuki müdahalelerin yanı sıra AB çatışmalar sonrasında eşitlik, demokrasi, yönetim, ifade özgürlüğü, serbest dolaşım gibi insancıl müdahalenin bir parçası olmayan konulara da odaklanmıştır²⁶. Karen E. Smith, AB'nin hedefleri arasındaki öncelikleri belirtmediklerini vurgulamıştır. Bu da daha sonra çelişkiler yaratmıştır. Örneğin uluslararası suç için yapılan müdahale insan haklarının korunması ve demokrasinin teşvik edilmesiyle çoğu zaman çelişmektedir²⁷. Yapılacak eylem hakkında seçim ya da planın olmaması adalet sisteminin yeterli güce sahip olmasını engellemiştir. Örneğin adalet sistemi yavaşladığı için Büyük Göller Bölgesi'ndeki etnik savaşı ile ilgili duruşma 1996 yılın sonunda başlamış ve hızla ilerlemesine rağmen sadece tutukluların %2'si yargılanmıştır. Böyle bir hızla bütün dosyaları bitirmek için yüzyıl gerekli olacak.

²³ Füsün Türkmen, **İnsan Haklarının Yeni Boyutu: İnsancıl Müdahale**, s. 174.

²⁴ A.e. , s. 174.

²⁵ Karen E. Smith, **European Union Foreign Policy In A Changing World**, Second Edition, Polity Press 2008, s. 232.

²⁶ Wilma Van Hunnik, "Truth, Politics and Justice: French Complicity in the Tutsi Genocide and Rwanda's Possibilities for Redress", s. 28.

²⁷ Karen E. Smith, **European Union Foreign Policy In A Changing World**, Second Edition, Polity Press 2008, s. 9.

Çatışmalardan sonra yoğun olarak yapılan yasadışı tutuklanmalardan dolayı tutuklanan kişilerin sayısı çok yükselmiştir. Örneğin, Ruanda’da yeni hükümetin iktidara gelmesinden hemen sonra yerel yetkililer ve askerler binlerce kişiyi tutuklamıştır. Yapılan tutuklamaların sebebi de bazen çok açık değildir. 1996 yılının ortalarında tutuklanan kişilerin sayısı 80 000’e ulaşmıştır. 1997 yılında bu sayı 120 000’e yükselmiş. Bir yıl sonra ise rakam 140 000’e kadar çıkmıştır. Bu kişiler korkunç koşullar altındaki cezaevlerinde tutulmuştur. Tutuklanan kişilerin %20 si ise daha sonra suçsuz olarak yargılanmıştır²⁸. Böylece her sene mahkûm edilen kişilerin sayısı artmıştır. Yerel adalet sistemi mevcut koşullarda daha hızlı çalışamamış ve yargılama sisteminin yetersizliğinden binlerce masum insan kötü koşullarda hapisanede tutulurken binlerce suçlu kişi ise hem bölge’de hem de yurt dışında serbest olarak kalmıştır²⁹. Buna rağmen müdahale eden çoğu Uluslararası Kuruluşlar sadece soykırım suçuna odaklanıp son yıllarda meydana gelen diğer haksızlık ve şiddet olayları dikkate almamıştır.

Hukuki açıdan Bölge’nin toparlanabilmesi bazı zorunlukların öncelikle yerine getirilmesine bağlı olacaktır. Bunlardan bazıları azınlıkların korunması ve adalet komitesinin oluşturulmasıdır. Çatışmalardan sonra, etnik bir çoğunluğun hakim olduğu bölgelere dönen azınlıklar büyük tehlikelerle karşılaşmak durumundadırlar³⁰. Bu sorunları çözebilmek için AB hem insan haklarının korunması hem de adalet sektörünün iyi işlemesi için destek vermiştir. 2005 yılından beri Avrupa Topluluğu “Ortak Adalet Komitesi” (Comité Mixte de Justice – CMJ) işbirliği yaparak Kongo Demokratik Cumhuriyet’in Adalet bakanlığına destek vermeye başlamıştır. Ortak Adalet Komitesi (CMJ), AB, İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda, MONUC ve UNDP gibi devlet ve kurumları kapsamaktadır. Ortak Adalet Komitesi adalet sektöründe yapılan destekleri koordine eder, müdahalelerin Adalet Bakanlığının stratejilerine uygun olup olmadığını kontrol eder. Ayrıca, Adalet Bakanlığı ile yapılan işbirliğini kolaylaştırır³¹. Avrupa

²⁸ A.e. , s. 183.

²⁹ A.e. , s. 183.

³⁰ Füsün Türkmen, **İnsan Haklarının Yeni Boyutu: İnsancıl Müdahale**, s. 286.

³¹ Laura Davis, “The EU and Post – Conflict Interventions: Supporting Reform or Business as Usual? The Democratic Republic of Congo”, **European Union** 2008, s.3.

Birliği insan hakları reformu ve yargı sistemi reformların yanı sıra geleneksel mahkeme sistemine de destek vermiştir.

Sonuç olarak, suçluların cezalandırması, hukuki reform için çok önemlidir. Cezalandırma hem insan hakları hem de adalet sistemin kurulmasına yardımcı olacaktır. Ama yerel hükümet hukuki reformda başarılı olabilmek için AB gibi Uluslararası Toplamların desteğine ihtiyaç duymaktadır. Uluslararası Kuruluşların da sorunların ivedi olarak çözülebilmesi için daha planlı çalışmalıdır.

4.3- Ekonomik Durum ve Müdahaleler

Büyük Göller Bölgesi'ndeki çatışmalar sadece siyasi ve hukuki açılarda değil Bölge ekonomisinin parçalanmasına da sebep olmuştur. Çatışmalardan sonra isyancılar hem sivilleri öldürmeye hem de doğal kaynakları yağmalamaya devam etmiştir. Yağmalama sonucunda ise üretim daha da azalmıştır. Çatışmalar yüzünden birçok insan evlerini ve topraklarını terk etmek zorunda kalmıştır. Üretimin çok hızlı bir şekilde azalması da bölgede kişi başına düşen GSYİH yarıya düşmesine neden olmuştur. Çatışmalar sonrasında ekonomik açıdan Kongo Demokratik Cumhuriyeti diğer ülkelerden daha fazla zarara uğradığı için bu bölümde örnek olarak Kongo Demokratik Cumhuriyeti incelenecektir. Değerlendirmelerin yanı sıra AB ve diğer Uluslararası Örgütler tarafından yapılmış olan ekonomik müdahalelere bakılacaktır.

Kongo Demokratik Cumhuriyeti Dünyanın en fakir ülkelerinden biriydi fakat ülkenin ekonomik durumu 1990'larda ortaya çıkan etnik çatışmayla daha da fazla bozulmaya başlamıştır. Kongo Demokratik Cumhuriyetinde 1994 yılında Mobutu Hükümetinde enflasyon % 23 000'e ulaşmıştır. 1998 yılında, kısa barış döneminde enflasyon %23'e düşmüş ama 2001 yılında tekrar %55'e yükselmiştir. 2000 yılında Kongo Demokratik Cumhuriyetin 12 milyar dolara yakın dış borcu vardır. GSYİH'nin ise 4,3 milyar dolardır. Kongo Demokratik Cumhuriyeti aslında birçok doğal madenlere

sahiptir. Bu ülkede altın, kobalt, elmas ve bakır gibi değerli madenler bulunmaktadır. Fakat etnik çatışmasının yanı sıra madenlerin kontrolü de çatışmaya sebebi olmuştur. İş gücünde ise çatışma ve salgın hastalıklar nedeniyle büyük bir kayıp yaşanmıştır. 1999 yılında yetişkin nüfusun yaklaşık %5'i HIV virüsü taşımaktaydı. Bu da ortalama yaşama süresini düşürmüştür. Erkekler için bu ortalama yaşam süresi 47 yıldır³². 2000 yılına geldiğinde uluslararası örgütlerden alınan yardıma rağmen Kongo Demokratik Cumhuriyetinde bir gelişme sağlanamamıştır. Zira 2000 yılında UNDP'nin İnsani Gelişim Endeksi sıralamasında Kongo Demokratik Cumhuriyeti 174. sıradan 152. sıraya inmiştir³³.

Savaştan kaynaklanan zararların yanı sıra uluslararası kuruluşlar tarafından alınan kararlar da etki bırakmıştır. Bunlardan bazıları 1993 yılında güvenlik ve Coup d'Etat nedeniyle Burundi ülkesine verilen yardımın askıya alınması, 1996 yılında AB barış sürecini desteklemekten başka hiçbir programa katılmaması ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti (Eski Zaire)'de demokrasileşme sürecindeki aksilikler yüzünden 1994 yılında Ruandalı mültecilere verilen yardımı askıya alınmıştır. Bu yardım ancak 1997 yılında yavaş yavaş yeniden başlatılmıştır³⁴. Uluslararası Toplamların yaptığı yanlış uygulamalardan biri de 2005 yılında Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde iç savaşın yeniden başlamaması için ambargo uygulanmıştır³⁵. Uluslararası Toplum olarak AB Büyük Göller Bölgesi'nde ekonomik reform kapsamında sivillere verilmesi gereken yardımları sağlamaya çalışmıştır. Fakat AB kuruluşu ve AB üye devletlerin kaynaklarını birleştiren hiçbir sistemin yokluğu, ayrıca AB üye devletleri ve diğer Uluslararası Toplamlararasında işbirliği olmaması ekonomik reformda yapılan müdahaleyi zorlaştırmıştır. Ama her şeye rağmen AB'nin desteği ile ekonomik açıdan ilerleme kaydedilmiştir³⁶.

³² A.e. , s. 109.

³³ A.e. , s. 109.

³⁴ Uvin Peter, "Difficult Choice in the New Post – Conflict Agenda: The International Community in Rwanda after the Genocide", **Third World Quarterly**, Vol. 22, 2001, s. 244.

³⁵ "European Policy and Defence Policy 1999 – 2009", **EU Institute for Security Studies**, s. 6.

³⁶ A.e. , s. 231.

Avrupa Birliği ODGP ve AGSP başta olmak üzere Avrupa Destek Programları, Avrupa Kalkınma Fonu, Askeri ve Sivil Kuruluşlar gibi kurumlarla çalışmıştır. Bunların hepsinin ayrı görev ve yetkileri vardır³⁷. İç savaş sonrası reformlar birden fazla ülkenin tahliyesi ve Entegrasyon Programı (Country Demobilization and Reintegration Program – MDRP) desteği ile gerçekleştirilmiştir. Büyük Göller Bölgesi'nde birçok ülkeyi kapsayan ve Dünya Bankası tarafından yönetilen bu programa çok sayıda bağışta bulunan ülke yer almaktadır. Aynı sırada Dünya Bankası yeniden Entegrasyon, Terhis ve Silahsızlanmayı (Demobilization, Disarmement and Reintegration – DDR) doğrudan finanse etmiştir. UNDP, Dünya Bankası ile yakından çalışarak DDR'nin birincil sorumlusu olmuştur. Entegrasyon, Terhis ve Silahsızlanma Kurumu Çalışma Örgütü, BM Çocuk Fonu ve Dünya Gıda Programı gibi uluslararası örgütleri kapsamaktadır. Bunun yanı sıra DDR'de bireysel bağışlayıcı ve başka Avrupa Kuruluşlar da vardır. Avrupa Birliği Entegrasyon, Terhis ve Silahsızlanma Programına Güvenlik Sektörü Reform Misyonu (Security Sector Reform Mission – EUSEC) aracılığı ile doğrudan katılmıştır³⁸. Avrupa Birliği Dünya Bankası, IMF, Afrika Kalkınma Bankası ve iki taraflı bağışlayıcı kurumlarla işbirliği yaparak ekonominin yeniden yapılandırmasını desteklemiştir. Avrupa Birliğinin yardımının Dünya Bankası ve IMF tarafından yapılan yardımların yanında küçük ama buna rağmen çok daha önemli olduğunu söylenebilir. Avrupa Birliğinin ekonomik reformdaki katkısı AB üye ülkelerin iki taraflı yardım programı ile gerçekleştirilmiştir³⁹. Avrupa Birliği'nin ekonomik yardımı birkaç yıl sürmüştür. 2002 Anlaşmasından sonra ise Avrupa Birliği 8. Avrupa Kalkınma Fonu olarak bölgeye insani yardım ve yardım paketi hazırlayacağı ve alt yapı, hukuki ve tarımsal projeler için 120 milyon Avro söz aktaracağına söz vermiştir⁴⁰.

Sonuç olarak ekonomik, siyasi ve hukuki reformlar birbirlerine bağlıdır. Dolayısıyla Büyük Göller Bölgesi'ndeki siyasi ve hukuki sorunlara çözüm bulabilmek

³⁷ A.e. , s. 209.

³⁸ James Dobbins, Seth G. Jones, **Europe's Role in Nation – Building from Balkans to the Congo**, s. 115.

³⁹ A.e. , s. 115.

⁴⁰ A.e. , s. 131.

için öncelikle ekonomiyi yeniden canlandırmak gerekiyor. Bunun için bütçe ve mali sistemin kurulması, alt yapıların inşa edilmesi ve yolsuzluğun sona erdirilmesi gerekiyordu. Avrupa Brliği, ekonomik reform için Büyük Göller Bölgesi'ne en çok yardım eden kuruluşlardan biridir fakat AB'nin ekonomik sorunlara cevap verebilmesi için yerel yönetimlerle ve sivil toplumlarla işbirliği yapması gerekmektedir.

SONUÇ

İnsancıl krizleri önlemek ya da engellemek için müdahale edilen ülkenin izni olmadan başka bir ülke ya da uluslararası örgütün askeri kuvvet kullanımı olarak tanınan insancıl müdahale kavramının kökleri Ortaçağ'a kadar uzanmaktadır. O dönemden itibaren İnsancıl müdahalenin dayanağı olan “Haklı Savaş” anlayışı siyaset ve uluslararası hukuku şekillendirmeye başlamıştır. Soğuk Savaşın sonrasında ise insan hakları tartışması ve güvenlik konusu alevlenmiştir. Böylece insancıl müdahale hem literatürde ele alınışı hem de uygulama açısından değişmeye başlamıştır. İnsancıl müdahalede müdahale eden devletin onayı olmadan askeri gücün kullanılması aslında bu dönemde ortaya çıkmaya başlamıştır. Güç içermesine rağmen insan hakları korunması gerekçesiyle insancıl müdahale ahlaki açıdan kabul edilen bir kavram ve davranıştır. Yasal değeri ise yüzyıllardır var olan haklı savaş doktrini ile desteklenebilir.

İnsancıl Müdahale kavramı 20.Yüzyıldan beri daha çok BM tarafından kullanılmıştır, çünkü 1990'larda ortaya çıkan gelişmelerden sonra Birleşmiş Milletler uluslararası barış ve güvenliğin koruyuculuğunu yapmakla yükümlü tek kuruluştur. Ama BM karşılaştığı zorluklardan dolayı çeşitli uluslararası aktörlere de insancıl müdahale için yetki vermek zorunda kalmıştır. Avrupa Birliği de yetki alan uluslararası kuruluşlardan biridir. Böylece Uluslararası Barışı Korumak için AB, BM şartlarına uygun olarak askeri müdahale yapmakla yükümlüdür. Son 20 yılda AB siyasi ve güvenlik açısından çok gelişmiştir. İlk başta ekonomi ve ticari işbirliği amacıyla kurulmuş olan bu örgüt zamanla siyasi ve hukuki konuları da ele almaya başlamıştır. Avrupa Birliği'nin dış politikası AGSP ve ODGP kurumları tarafından desteklenmiştir. Avrupa Birliği Balkanlarda karşılaştığı başarısızlıktan sonra kendini ispatlayabilmek için Büyük Göller Bölgesi'ndeki etnik çatışmada yer almıştır.

Büyük Göller Bölgesi'nde, Burundi'de Hutu ve Tutsi etnik grupları arasında başlayan çatışma çok hızlı bir şekilde diğer komşu ülkelere de sıçramıştır. Bu yaygınlaşmanın temel sebebi güvenlik ve ekonomik istikrarın olmamasıdır. Avrupa Birliği, bölge'de hem çatışmalar sırasında hem de sonrasında askeri müdahalelerde bulunmuştur. Kriz sırasında AB'nin oynadığı rolü incelemek tezin temel amacını oluşturmuştur. Yapılan incelemeye göre Avrupa Birliği tarafından yapılan müdahaleler etnik çatışmanın sona ermesi ve bölgenin yeniden yapılandırılması için çok önemli olmasına rağmen müdahale sırası ve sonrasında olumlu ve olumsuz etkiler de yaratmıştır.

Büyük Göller Bölgesi'nde yapılan müdahale sırasında, AB'nin henüz hızlı bir güç kullanma kapasitesi yoktu. Ayrıca AB'nin oluşturduğu barış gücü hedeflerinden pek emin değildi. Hedef belli olmadığı için yerel halk yapılan tüm barış operasyonlarını karıştırmıştır. Yerel halk uluslararası kuruluşlar ve yabancı devletler tarafından yürütülen tüm operasyonların sadece barışı kurmak ve sürdürmek için yapıldığını düşünmüştür. Diğer tarafta, Planlama, koordinasyon ve medya ile ilişkilerin yetersizliği bugüne dek yürütülmüş olan operasyonlarda başarıyı önemli ölçüde kösteklemiştir. Birbirinden habersiz birimlerden giden direktifler, askeri konulardaki deneyimsizliklerine rağmen operasyonlarda söz sahibi olmak için direten BM Genel Sekreterlerinin, müdahalelerin insancıl amacını dünya kamuoyuna yeterli şekilde anlatamayan sözcükler hem örgütün, hem de müdahaleyi üstlenen üye ülkelerin olumsuz veya yanlış biçimde algılanmasına neden olmuştur⁴¹. İletişim çok zayıf olduğundan asker ve sivil arasındaki dialog sağlanamamıştır.

Aynı zamanda, hızlı güç kullanma kapasitesinin olmaması AB'nin üye devletlerin bireysel bir güç kullanmasını teşvik etmiştir. Avrupa Birliği üye ülkeleri AGSP altında tek bir misyon yerine tam 25 tane farklı misyon gerçekleştirmiştir⁴². Bir tarafta uluslararası çıkar insancıl müdahalede çok önemli bir rol oynamıştır. Bu süreçte

⁴¹ Füsun Türkmen, **İnsan Haklarının Yeni Boyutu: İnsancıl Müdahale**, s. 282.

⁴² Fraser Cameron, **An Introduction to European Foreign Policy**, Routledge London and New York 2007, s. 209.

Fransa başta olmak üzere Avrupa Birliği'nin diğer üye devletleri ısrarla kendi çıkarlarının peşinde olduğu görülmüştür. Alınan tüm dış politika kararları çok az üye devlet tarafından kabul edildiği için çoğu zaman uygulanmamıştır⁴³. Bütün bunlar AB'nin dış ilişkiler ve uluslararası yönetim hakkında bütünleşmiş ve tutarlı bir yaklaşıma sahip olmadığını ve AB Konseyinin uluslararası platformda tek sesli konuşmak için yeterli kapasiteye sahip olmadığını göstermiştir⁴⁴.

Büyük Göller Bölgesi'nde yapılan müdahale sırasında çok taraflı kurumları güçlendirmek için AB'nin diğer müttefiklerden destek almadığı da fark edilmiştir. AB, ABD, Kanada, Japonya, Çin veya Rusya gibi diğer büyük güçlerin desteği olmadan harekete geçmiştir. Müttefiklerin eksikliğinin yanı sıra AB düzeyinde de analiz eksikliği vardı. Komisyon ve Konsey iki farklı kaynağa göre analiz üretmiştir. Ama bu durum en azından Demokratik Kongo Cumhuriyetinde çok az görülmüştür çünkü katılan devletler arasında çok iyi bir ilişki vardır. Bütün bunlara rağmen ortak farkındalık kriz yönetimi ve AB'nin uzun vadeli kapasitelerini ilişkilendirmek için çok önemlidir⁴⁵.

Ayrıca, müdahaleler uluslararası ve ulusal yansımalar içeren siyasi düşünceler tarafından yönetilmiştir⁴⁶. Avrupa Birliği çıkarlarını düşünürken temel görevi üzerine odaklanmakta başarısız olmuştur. Yeni dinamik tehditlere karşı AB'nin gereken aktif politikaları yoktur. Diğer tarafta, çatışmalar sırasında AB müdahalesinin meşru olup olmadığı tartışılmıştır. Çünkü müdahale BM tarafından onaylandıysa da uygulama açısından birçok eleştirilere yol açmıştır. Çatışmalar sırasında AB'nin rolü Birleşmiş Milletlerin rolü ile karşılaştırıldığında AB'nin yerel halk güvenlik ve yakınlık sağlasa da krizleri çözmek için yeterince güce sahip olmadığı fark edilmiştir. Aslında AB'nin müdahalesi sayesinde Büyük Göller Bölgesi'ndeki ateşkes sağlanmış ama buna rağmen sivilere karşı yapılan şiddetin seviyesi azalmamıştır⁴⁷.

⁴³ Karen E. Smith, **European Union Foreign Policy In A Changing World**, s. 10.

⁴⁴ Cameron Fraser, **The EU and International Organisations: Partners in Crisis Management**, s. 4.

⁴⁵ Carrette Stéphanie, Hoebeke Hans, Vlassenroot Koen, "EU Support to the Democratic Republic of Congo", s. 14.

⁴⁶ J. Bellamy Alex, "Whether The Responsibility to Protect?", s. 4.

⁴⁷ Sarah Kreps and Geoffrey Wallace, "Just How Humanitarian are Intervention? Peacekeeping and the Prevention of Civilian Killings during and after Civil Wars", s. 33.

Avrupa Birliği, Büyük Göller Bölgesi'nde insancıl müdahalede bulunduğu zaman yaptığı müdahaleden doğal olarak başka amaçlara da sahiptir. Bu amaçlar siyasi ve ekonomik kazançtır. ıkarlar odaklı siyasetçinin insancıl müdahaleyi bir seçenek olarak tercih etmesi ancak seçmenlerinin ve kamuoyunun beklentisi ışığında açıklanabilir. Bu beklentinin yaratılmasında ise medyanın rolü son derece önemlidir. Örneğin Fransa'nın geç ve g  de olsa Ruanda'ya yapmış olduğu müdahalenin, o dönemdeki Devlet Başkanı Mitterand  nc l ğindeki iddialı insan hakları politikasıyla örtüştüğü ve sosyalist seçmenlerin bu yöndeki beklentilerini tatmin etme amacını taşıdığı da s ylenbilir⁴⁸. Kongo Demokratik Cumhuriyeti'ni ele alırsak bu devlet Avrupa için çok önemli odak noktasıdır. Kongo Demokratik Cumhuriyetine yapılan müdahale Afrika'da Avrupa Politikasının yer almaya başladığını kanıtlamıştır. Dolayısıyla, Avrupa Birliği askeri müdahalelerle yetinmemiş aynı zamanda çatışmadan yıkılmış olan bölge için yeni yapılandırmalara da katılmıştır. Bu da çalışmamızın dördüncü bölümünde çatışma dönem sonrası reformlarında değerlendirilmiştir.

Büyük Göller Bölgesi'ndeki insancıl müdahale aslında AB için çok ağır ve tehlikeli bir görevdi. Meşru kuvvet kullanımına izin veren insancıl müdahale çok sıkı denetim altında olmadığı için engellenmek istenen felaketten çoğu zaman daha büyüğüne yol açmıştır. Bütün bunlara rağmen etnik savaş sırasında ve sonrasında AB'nin yaptığı müdahale dış politikayı geliştirmek için büyük bir adım olmuştur. Ayrıca, çatışmalar sırasında ağır silahlar kullanılmışsa da siyasi sorunlara, demokrasi ve insan haklarına az da olsa sağlanabilmiştir.

⁴⁸ Füsun Türkmen, **İnsan Haklarının Yeni Boyutu: İnsancıl Müdahale**, s. 275.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- A. GÖZÜBÜYÜK, Şeref; A. GÖLCÜKLÜ, Feyyaz : **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi**, 11.Ek Protokola Göre Hazırlanıp Gösterilmiş, 6.Baskı Ankara, Turhan Kitabevi, 2005.
- ARI, Tayyar : **Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği**, 7. Baskı, Bursa, MKM Yayıncılık, Eylül 2011.
- BERİKER, Nimet : **Çatışmadan Uzlaşmaya: Kuramlar, Süreçler ve Uygulamalar**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, 2009.
- CORTEN Olivier, KLEİN Pierre : **Droit d'Ingérence ou Obligation de Réaction?** Second Edition, Collection de Droit International, Ed. Bruylant, Brussels 1996.
- CAMERON, Fraser : **An Introduction to European Foreign Policy**, New York, Routledge 2007.
- DOBBINS, James; SETH, G. Jones : **Europe's Role in Nation – Building from Balkans to the Congo**, Rand Corporation, 2008.

- KÖCHLER, Hans : **Humanitarian Intervention in the Context of Modern Power Politics: Is the Revival of the Doctrine of the “Just War” Compatible with the International Rule of Law?** International Progress Organisation, Vienna 2001.
- LUDO DE WITTE : **The Assassination of Lumumba**, Çev. Ann Wright, Rennee Finby, London 2000.
- SEMUJANGA, Josias : **Récits Fondateur du Drame Rwandais: Discours Social, Ideologies et Stéréotypes**, l’Harmattan 1998.
- SMITH, E. KAREN : **European Union Foreign Policy in a Changing World**, 2nd Edition, PolityPress, Malden, USA 2008.
- TANJA, J. Gérard : **Law in Humanitarian Crisis: Access to Victims, Right to Intervene or Right to Receive Humanitarian Assistance?** Volume II, European Commission, Luxembourg 1995.
- THUAL, François : **Les Conflits Identitaires**, Ellipses, Paris 1995.
- TÜRKMEN, Füsün : **İnsan Haklarının Yeni Boyutu: İnsancıl Müdahale**, Okumuş Adam, Şubat 2006.
- VASILESKI, Voislav : **International Law in Armed Conflicts with Special View to the Contemporary Armed Conflicts in the Balkans**, Skopje 2003.
- ZEILEG, Leo : **Lumumba: Africa’s Last Leader**, Haus Publishing 2008.

MAKALELER

- : “Towards a Coherent European Union Conflict Prevention Policy in Africa: Challenges for the Belgian Presidency”, **European Peacebuilding Liaison Office (EPLO) Conference Report and Policy Recommendations**, Brussels, 17 September 2011.
- : “European Policy and Defence Policy 1999 – 2009”, **EU Institute for Security Studies**, Ed. General Secretariat of the Council of the European, ESDP Newsletter Special Issues, October 2009.
- A. RAMSES,
Wessel;
BLOKMANS
Steven

: “The European Union and Crisis Management: Will the Lisbon Treaty Make the EU more Effective?” **Center of the Law of the EU External Relations**, Netherlands, August 2011.
- ARCHIBUGI, Daniele

: “Cosmopolitan Guidelines for Humanitarian Intervention”, **Italian National Research Council**, Vol.29, No.1, Spring 2004.
- BURGESS, J. Peter

: “Ethics of Humanitarian Intervention: The Circle Closes”, **Security Dialogue Special Section**, Sage Publications, Vol (33)3, 2000.
- CHESTERMAN, Simon

: “The Responsibility to Protect, Empowering the UN, ‘No more Rwanda vs No more Kosovo: Intervention and Prevention’, **International Peace Academy**, 2007.
- CHEBAKOVA,
Anastasia

: “Theorizing the EU as a Global Actor: A Constructivist Approach”, **Carleton University**, September 27, 2008.
- CAMERON, Fraser

: “The EU and the International Organisations: Partners in Crisis Management”, **EPC Issue Paper**, No.41, October 24, 2005.

- CHRISTIAN, R. : “From Genocide to Regional War: The Breakdown of International Order in Central Africa”, **African Studies**, Vol.4, No.1, Spring 2000.
- DAVIS, Laura : “The EU and Post – Conflict Interventions: Supporting Reform or Business as Usual? The Republic Democratic of Congo”, **European Union**, 2008.
- DRAPER, Robert : “Afrika’nın Albertaine Rifti: Cennet Cehennem”, **National Geographic Türkiye**, Sayı:127, Kasım 2011.
- EDWARDS, Geoffrey : “Is there a Security Culture in the Enlarged European Union?”, **Europe Forum**, The International Spectator 3/2006.
- ELSHTAIN, Bethke Jean : “Just War and Humanitarian Intervention”, **Ideas**, Vol.8, No.2, 2001.
- FALCO, Valentina : “Human Rights and International Humanitarian Law in the Common Security and Defence Policy: Legal Framework and Perspectives for the PMSC Regulation”, **Academy of European Law**, EUI Working Paper 2009/25.
- HURD, Ian : “Is Humanitarian Intervention Legal? The Rule of Law in an Incoherent World”, **Ethics and International Affairs**, June 14, 2011.
- J. Bellamy, Alex : “Whether the Responsibility to Protect?”, **Ethic and International Affairs**, Research Library 2006.
- KARDAŞ, Şaban : “Humanitarian Intervention: The Evolution of the İdea and Practice”, Vol. VI No 2, **Perceptions: Journal of International Affairs** June – July 2011.

- KEOHANE, O. Robert; J.L. Holzgrefe : “Humanitarian Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas”, First published 2003.
- KING, Anthony : “The Future of the European Security and Defence Policy”, University of Exeter, 2005.
- KRAYNAYA, Darya : “The Burundian Refugees and Perpetuation of Instability in the Great Lakes Region”, **Honors College Thesis**, Pace University, January 2007.
- KRISCH, Nico : “Morality and the Dilemma of Humanitarian Intervention after Kosovo”, **EJIL Review Essay**, 2002.
- MISSORILI, Antonio : “The European Union: Just a Regional Peacekeeper?” **European Foreign Affairs Review**, Kluwer Law International, 2003.
- NOAM, Schimmel : “A Safe Place to Call Home: Securing the Right of Rwandan Genocide Survivors to Resettlement Outside Rwanda” **The Journal of Humanitarian Assistance**, 4th April 2010.
- ORFORD, Anne : “Reading Humanitarian Intervention: Human Rights and the use of Force in International Law”, **Cambridge University Press**, 2003
- PATTERSON, Eric : “Just War Theory and explosive Remnants of War”, **The Journal of ERW and Mine Action**, Georgetown University, Issue 13,1 Summer 2009.
- ROLYN Gustave, MYNS Jacques : “Note sur la Théorie du Droit d’Intervention”, **Revue de Droit International et de Législation Comparée** 8/1876.

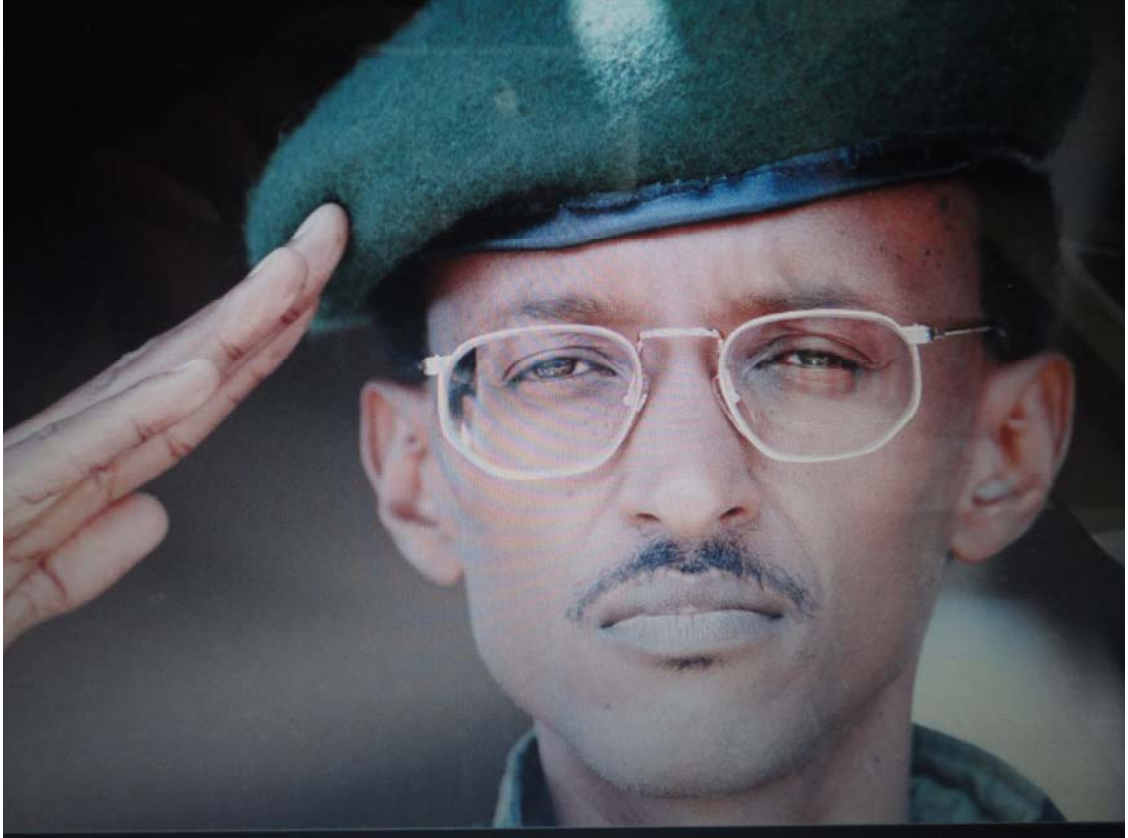
- SICURELLI, Daniela : “Competing Models of Peacekeeping: the Role of the EU and the China in Africa”, **5th Pan – European Conference on EU Politics**, Porto, Portugal, 23 – 26th June 2010.
- PENONE, Bagayoko Niagale : “L’Opération Artémis, un Tournant pour la Politique Européenne de la Sécurité et de la Défense”, **Réview d’Afrique**, 2004.
- TOJE, Asle : “The Consensus – Expectations Gap: Explaining Europe’s Ineffective Foreign Policy”, Sage Journals, Security Dialogue 39 no.1, **Norwegian Institute for Defence Studies**, Oslo, March 2008.
- ULVIN, Peter : “Difficult Choice in the New – Post Conflict Agenda: The International Community in Rwanda after the Genocide”, **Third World Quarterly**, Vol.22, 2011.
- VAN HUNNIK, Wilma : “Truth, Politics and Justice: French Complicity in the Tutsi Genocide and Rwanda’s Possibilities for Redress”, **Historical Perspective**, Utrecht University, September 2009.
- WALLACE, Geoffrey; KREPS, Sarah : “Just how Humanitarian are Intervention? Peacekeeping and the Prevention of the Civilian Killing During and After Civil Wars”, **International Institutions and Conflicts Management**, Toronto, September 2009.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

- : “Democratic Republic of Congo Conflict”, 27th August 2010 (online) www.bbc.co.uk/news/world, 22 November 2011.
- : “DRC Profile”, 22 November 2011 (online) www.bbc.co.uk, last updated on 14th December 2011 at 9.07 GMT.
- : “International Organisation for Migration”, August 2011 www.iom.int, Mart 2012.
- : “L’ONU Scandalisée par les viols Massifs dans l’Est de la RD Congo”, 26 August 2010, www.rfi.com, Mart 2012.
- : “EU External Affairs Review”, **Association for International Affairs**, July 2011, www.eu-review.com, Avril 2012.
- : “Who Killed Lumumba?”, Saturday 21st October 2000 (Çevrimiçi) www.bbc.co.uk, 30 Temmuz 2012.
- : “Patrice Lumumba: 50 Years Later, Remembering the Right U.S. backed Assassination of Congo’s First Democratically Elected Leader”, 21st January 2011 (Çevrimiçi) www.democracynow.org, 31 Temmuz 2012

- CARETTE, Stéphanie; : “EU Support to the Democratic Republic of Congo”,
 HOEBEKE, Hans; **Centre d’Analyse Stratégique**, 2007 (online),
 VILASSENROOT, www.strategie.gouv.fr, 7 Décembre 2011
 Koen
- CHRISTENSEN, Harley : “Hutu and Tutsi: The Battle for Burundi”,
www.harleye.com, 2004.
- ELIKIA, MBokolo : “L’Intervention de l’Afrique des Grands Lacs”,
www.rfi.fr, 23 rd January 2011.
- EWALD Jonas, : “A Strategic Conflict Analysis for the Great Lakes
 NILSSON Anders, **SIDA/ Department for Africa**, Division for
 NARMAN Anders Eastern and Western Africa, March 2004,
www.globalstudies.gu.se, Mart 2012.
- J. BASS, Gary : “The Way We Live Now: Humanitarian Impulses”, 15
 Aăustos 2008, <http://www.nytimes.com>, Mart 2012.
- SHAH, Anup : “Rwanda”, 25 Ekim 2006, www.globalissues.org, Nisan
 2012.
- SHYAKA, Anastase : “Les Conflits Rwandais: Origines, Développement et
 Stratégie de Sortie”, www.grandslacs.net, August 2012.

EK I

Ruanda Cumhurbaşkanı Paul Kagame
, **Génocide Rwandais, Dix – Huit Ans de Flou et de Contradictions**,
<http://www.lemonde.fr>, last update 12.03.2012, 16.41

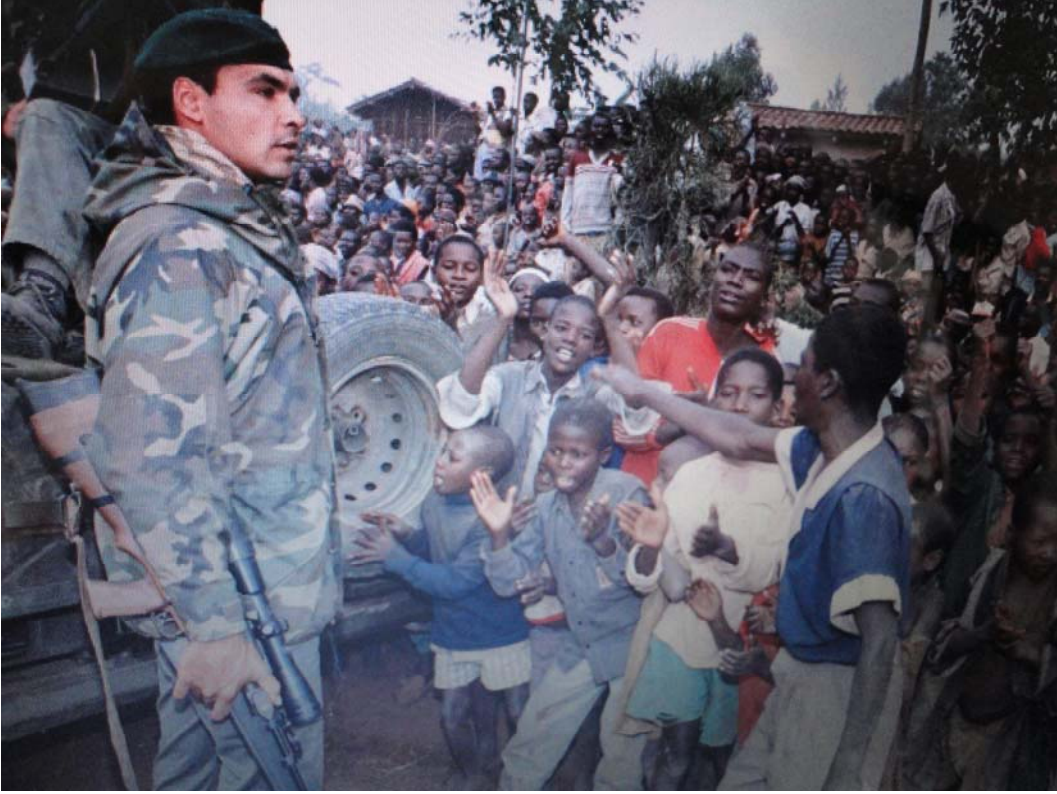
EK II

6 Nisan 1994 yılında, Ruanda Cumhurbaşkanı Habyarimana ve Fransız Cumhurbaşkanı François Mitterrand

, **Génocide Rwandais, Dix – Huit Ans de Flou et de Contradictions**,
<http://www.lemonde.fr>, last update 12.03.2012, 16.41

EK III

Fransa'nın teklifi ile Büyük Göller Bölgesindeki insancıl müdahale başlamıştır.

, **Génocide Rwandais, Dix – Huit Ans de Flou et de Contradictions**,
<http://www.lemonde.fr>, last update 12.03.2012, 16.41

EK IV

Tutsilerden kaçmaya başlayan Hutular.

, **Génocide Rwandais, Dix – Huit Ans de Flou et de Contradictions**,
<http://www.lemonde.fr>, last update 12.03.2012, 16.41

EK V

Sivillere yapılan soykırım

, **Génocide Rwandais, Dix – Huit Ans de Flou et de Contradictions**,
<http://www.lemonde.fr>, last update 12.03.2012, 16.41

EK VI

Başbakan Edouard Balladur, François Leotard, Alain Juppé et Michel Roussin

, **Génocide Rwandais, Dix – Huit Ans de Flou et de Contradictions**,
<http://www.lemonde.fr>, last update 12.03.2012, 16.41

DR Congo Conflict, 7th June 2012 (online), www.bbc.co.uk, last updated 28th May 2012